

דברי המול פי הרע"ב בראשונה מתוך הכתי" (בוויניצא ש"ח א)

(כפי שנדפס בסוף סדר קרשים שהוא האחרון בסדר ההדפסה הנ"ל).

אמר מאיר בר יעקב איש פרינץ כבר עשיתי ההלכותי בכל הסדרים שנדפסו קודם זה שא"ל להדפיס בלתי עשות וסניאה וכל שכן בזה ההעתיק וכן ומויחן רך ויחיד אשר הטעמות רבה על הכהן כי בדומק גדול נראים האותיות ולא עלרני פיזור והולאה להוציא לאור משפט הספר ומעשיו לי רב וקניתי ל חצר להגיה הספר הזה אשר שם העקוב למיטור ותקן המעוות ודרכיו ראה ויכפארו וחוק בדקו ובדקו בציר שכלו וילן בעמקה של הלכה הלא הוא הומויק בקי בחדרי תורה כמאר"ר משה כהן כהר"ר זכריה כהן מקורפו :

כילת הוד	ואבן ה	שתייה	ראו אחי	יסדה בן	עליה :	ועובדיה	שמו היה	בתבל	תבם לבב	וגם נפש	נקייה :
ואם הורר	שאלו נופו	במות	בחבור זה	שמו הקים	וחיה :	הלא עשה	למשניות	פרישה	אשר לא נ	עשה כזאת	עשייה :
יהיה ספרו	לנחמה	לאומה	בתוך גולה	שכולה ו	ענייה :	לרעב דת	יהיה כפת	למאכל	לצמא בין	אמת יין	שהייה :
לקר נפש	כנהל אש	לחמם	ברוב נחת	ולא תרת	כיה :	לכושל פה	יהי מרפא	וחבוש	לנשבר לב	לאין שליו	רטייה :
ואיש משכיל	ונואל ב) ה	מחבר	מצאודו	וירד ב	אניה :	ופה הביא	לדפסו כי	לזכות	בני אל בו	לקחו ב	צדייה :
הטופס	הכי אפס	סדרים	במשטושים	כצלמות	וציה :	אנוש סצא	לכל שמצה	תרופה	הארובה	לכל מכה	מרייה :
והוא כהן	ולוית חן	בראשו	יקר רוח	ונפש עם	גויה :	שמו משה	וחבר רב	כתורה	הדגיוני	ואיש פילו	סופייה :
ומישבו	בעיר קורפו	לפנים	ועתה פה	בארץ לא	נשיה :	ולא קדשו	בקבלה	אבל כי	ברוב עיוון	וגל פה ה	ראייה :
והגהו	בהגהות	עמוקות	ולא עשה	מלאכת אל	רמיה :	אמת שלש	גם חמש	והשש	לראשונה	וגם כן ל	שנייה :
עדי השלים	פניו ופנים	לאחד	אשר נרמה	שני תאמי	צבייה :	ולא נשאר	כחוש שער	מבוכה	לבר בדפוס	אשר אין לו	דחייה :
בכך קום רוץ	אנוש חרוץ	וחרוץ	אמת תמאם	וכל חמרת	שכיה :	היה מרר	עשה גם אל	תאחר	ודע לך כי	אסורה כל	שהייה :
הלום תקרב	קנה לך רב	וחבר	ולאו כל יום	כזאת המצא	קנייה :	והזכה או	בגיל לראות	בבניין	כילת הוד	ואבן ה	שתייה :

לשני האלים . צחור מעיר . פרינץ נקרא . בשמו מאיר . כל ספר הוד . ימן מעיר . ובהדפיס . הגל מאיר :

גם ישנים . ויין הרקח עסים רמונים . תרומת ייטת ורלשית שמנים . וכלי לזאת חצר לולאות . מר ורלחות מלאות . ואלס אלומים טתיים פתחון פה לאלמים . ופתח דלתות לרבות ה' אשר סגורו וילפס זהב סגור האסגר והחרש חרש ודרש במעגלי ענילי הדרך ורלע אזני החרשים וצפרט צמשה שלל בנו עליה הלמוד ולא בא עליה פלפל כפלפתה חריפתה הראה כחו והאיר אל עבר פניה בפנים ורופנים ופירושים שונים וכאשר רלטיהו רב הועלת לדרך במשטול החכמה ולמוד בשטול מים לזבא לזבא לכל עבודת הקדש . השתלנו בכל עזו להדפיס ולזכות בו את הרבים ולהעיר עיני העברים צמר עובר צעבור ישמרו חקי ה' ויאלכו מעבור ארץ החיים אליכם אישים אקרה ארביה התורה ולומדיה הבו גודל לאלהינו והכינו עזמכם להשיג הספר הזה שלפטריו אין ספירה ובהתמד עם לקנות אמת וצפרוט פרעון צישראל בקניית התורה הטורה הזאת צברו אלהים כי הכתוב צווח יריע אף ילריח קחו מוכרי ואל כסף ולהחיות ירי המשדלים להוציא לאור משפטו ולהודיע טבטו בעולם כי יחי דלא ליחי כללוחית של פולטון מוקפת למיד פתיל מרשתי לאשר שאלוי משה כהר"ר זכריה כהן ז"ל :

אמר משה כהר"ר זכריה כהן מקורפו ועובדיה היה ירא את ה' מעורו חלו נער כי נעור ממעון תנומו למעון תנאים שם יתנו דקות ומשפטי ה' ויקן משגרו לטות משנתו שם ישנו כחכב לטום וכלותיהן ישתונט פנינים ואבן יקרה בכל פתויו פנימיות תלונות נמלאים בו שעור רחב ידיים עופח ע"מ להטפח כלי חפץ מקיף כל קטני המשנה והתלמוד קטורת סמים דקה ער ער עד היסוד כוד ה' ליריאויו . ואשכח מרגינהא דלית בה טימי תמים היה עם ה' אלהיו והשפיע והפיע עליו לטון מהוד זיו יקרו ונפתחו לו מעיינות שערי חכמה שערי בינה וכנס בגן ה' ויתפור עלי הנאים . וילקוט ששנים ששנים חכמים בלשון המשנה ועליו לזבח לזבח הסבות ועלת העלות אשר חן למין האנושי בדורותיו אלה איש נצור חיל במלתמה של הוד' בול חיל וחימת החכמה רב החובל בים התלמוד שמכתי בירו נכר שוככם לפני ולפנים בתורה האלויה וילא בשלום והאיה שכלו מאכה אל הפועל ובלשון זה ונקל לכלל במשפט דבריו ולכם פנים קלקל האיץ את המשנה האיץ את התלמוד בלשון קרה מעט הכמות רב האיות . בפלפל בסגרא דקות . דבריו מתוקים לכל פיות . בטיים להלפות . בו כל מיני מנדים . רב מרדדים . חזב שפתי ישנים . חדשים

הקדמת המוציא לאור פירוש התוי"ט בראשונה מתוך הכתי" (בפראג שע"ז א)

כל סתום ומיישב כל מעוקש הן במשנה והן בפ' הרע"ב זלה"ה ומביא פירושים אחרים במקום שיש לפקפק בפ' הרע"ב זלה"ה . וסוף לזה שימלא צרכו רלוף ברלפה פירושים על דברי הרמב"ם צהבור ומקלה דברי הטורים שחידש בהם במקום שהיה עורך הלוי להביאם מזה ההכרח הגמור וירא כי לא יכול לו להביאם מבלי להעיר בהם . גם רלתי יופי הסדר וקיואר הלשון עם לחוהו עד שמלאה לבי לכות בהם את הרבים להדפיסם ועוז וכשר הדבר לפני להעמיד פי' הרע"ב אל העבר מזה . והוספת יום טוב אל העבר מזה . משני עברי המשנה המה כתובים ואל יחדני אומע על שלא הדפסתי פי' הרמב"ם כי רלתי שהוצרו דבריו במקום הלורך להם בתוך דבורי התום' . ועוד שפי' הרמב"ם כבר נמלא ברפוס הגמרא אבל מכל מקום רלוי להדפיס קונטרס בפני עלמו בהגהות שהגיה הללון הגמרא בפ' הרמב"ם וצפי' הר"ם . ומה' השאלה יוכני לגמורם בתכלית השלומות . לבקר בהיכל ולחזות בפנימיות דברי התום כפת רנליים מושה בן לא"ה מאר"ר יוסף בצלאל מחוקק כ"ץ .

הקדמת הר"ר משה מדפיס ומחוקק . כל המעוה מסיר מכלק ובוקק . צעפר רגלי החכמים מתלבק ולוקק . להדפיס ספרים אין קץ מהלוח ומשתוקק . מיים עמדי על דעתי לקרבה אל מלאכת הקדש מלאכה נקייה אומנות אבותי ז"ל . היא מלאכת הדפוס . היהה מגמתי וחשקי זה כל הימים לכות את הרבים בהדפסת המשניות כי הן הגה היו לבני ישראל למחורת עינים ולמשיבה נפש כי ע"פ הדברים האלה כרת ה' ברית עם ישראל . וכונתי היתה רלוי להדפיסם בשלומות ותוספת טובה מן הראשונים כי לא הוגהו כראוי לא המשנה ולא פירושה . ואני שמעתי אומרים על הללון מאר"ר יום טוב הקרא ר' ליפמן וולרשטיין לוי העלר כי הוא עיין מחד במשנה ופירושה והגיה אותם בעיון שקידה רבה . שמחתי על השמעה טובה חדשן עממי יגל לבי ואלכה לי אל הללון המוכר לבקש ממנה על ככה לכות בהן את הרבים להדפיס המשנה ופירושה מתוך ספר המונה על ידו . וכאשר בלתי הלוי רלו עיני וכה הוספתי על השמעה אשר שמעתי בחוכמותי אשר חצר וכלום בשם תוספת יום טוב יקרא וכלום מחמדים יקרים ונחמדים בהם מבאר

(א) נפתח הסדר (כבר זרעם כתוב פי' המשניות הברו הרב המונקת התכם השלם הללון והללון כהר"ר עובדיה מברסגורה אשר נפשו אלה ויעש צירושלים עיח' חובצ' אשר מדע בשערים שמו פי' הים השם עמו . ובפתח יתר השערים כתוב פירוש הרב המונקת הללון כהר"ר עובדיה מברסגורה והאיה לאור העלמו . ועימוקן עמו . להאיר עיני כל ישראל . התכם כהר"ר עובדיה מברסגורה זכריה זלה"ה : (ב) הוא מאר"ר עובדיה מברסגורה זכריה המוכר והוא הקרא ר' עובדיה סגון מברסגורה . והוא תכר פי' מגלת רות ולכות מלכות ונדפס בוויניצא בשם מקרא קדש . והיה מברסגו אל רכיש עובדיה המפרט כמ"ס נהקמת ה' מקרא קדש רלל סגרב המופש סיס דודו . (ג) נפתח הסער כתוב משניות עם פי' הללון מאר"ר עובדיה מברסגורה ועם הוספות יום טוב והם מים חיים ממקור נובע . ואלס בלתי (כסל בשמן הייתי גורע . כי קר' המגע מהשתמע . חברים מאר"ר ז"ט הקרא ר' ליפמן וולרשטיין ר"ו . בן הללון כהר"ר נתן זלה"ה . בן מדע בשערים שמו הללון מאר"ר משה וולרשטיין זלה"ה לוי העלוי . הן הישם המנומס כהר"ר אררן אשכנזי ז"ט עם קר' פראג . והוגטו ע"י מחבר התוספת נענמו וצנבורו . יגללו ה' בגפסו ויכרכו במלודו . ותמי רלשית מלאכת ר"ח חסון שג"ה טובס ללפן ושלם צדפוס יום ד' כ"ג תמוז שג"ה טוב"ה ל"פס' . והאודולא נחרא של התוי"ט נדפס קראקא ע"י מדפיס מאר"ר מנחם נחום בן המנות מאר"ר משה מייזלס בחוקת יד הקלן המפוסס צניצות כהר"ר מאיר קאלק נר"י אשר מלא אחרי ה' להילי זהב מיטור ועור נדפסת הספר המונה סוס והוגטו בעיון רב ע"י הללון הונוי הללון חתן הללון המחבר ה"ס כהר"ר צבי בן הקלן כהר"ר שלום מעלס נר"י מקרן קראקא וסתי רלשים מלאכתי נחמס קלנו שנת ת"צ (ל"ק ותשם כל המלאכה מלאכת הקדש כ"ח שנת נהר ושמו בקול אל חמר בו (ת"ס)

הסכמת הגאונים על התוי"ט בהרפסה הראשונה

דברי הגאון מוה"ר שלמה אפרים ר"מ דק"ק פראג נר"ו :
(בשמה"ח ס' עוללות אפרים)

דברי הגאון מוה"ר ישעיה אב"ד דק"ק פראג נר"ו :
(בשמה"ח ס' של"ה)

ראה ראיתי זה חדש . תוספת על הקדש . שחיבר האלוף המופלא מהר"ר **יום טוב ליפמן** הלוי אשר מלא חכמה גדולה . ביאר רחב על שאלה סדרי משנה . הוסף מן דיליה חידושים רבים מי מנה . בחכמה ודעת ותבונה . אשרי עין ראתה כל אלה . כל סתום מגלה . וכל עמוק דלה דלה . וכל הדבר הקשה . בנקיאותו ובפלאו הכל מפורסה . בדרך האמת בתורה לזה לנו משה . ואני יודע ומכיר את האיש האלוף ה"ל כי לא עשה לא להתגדר ולא על מנת שיתעשר בו כי פיזר הונו לקיים זה אלי ואניו התגאה לפניו במנות בנייר נאה ובדיו נאה ובאותיות מחכימות . ע"כ אנכי הרואה ראה ראיתי שתי ראיות . ראיה ראשונה שימלא הארץ דעה מזה החבור . ראיה אחרונה וכי זו תורה זו שברה . שיהיה נפקד בהנאה מרובה שהנזיל מכיסו . ע"פ הדברים האלה הנני נזכר בנח"ש שלא יודעם משניות עם שום פירות מיום שיגמר הדפוס עד כמות ארבע שנים כדי שימסור זה החבור בקרב כל ישראל וירצו הקונים לקיים כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אלה תעושו . אני אני המדבר ה'ק' **ישעיה** בן לאה"מ מהר"ר **אברהם בנ"ל** זל"ה **הורוויץ** מתה יום ב' פרשת אל פתח אה"מ יקריב אותו לרצונו לפני ה' השע"ה:

הנה על יום טוב זאתי לננות ולפרסם מעלת החבור הנה אשר חיבר האלוף המרומם תורה גדולה במקום אחד כהר"ר **יום טוב ליפמן** בן הר"ר נתן הלוי על המשניות . ועל דברים וחידושים אשר חידש ברוב המשניות ובפ"י של הברסטר"ו . כן ראה ראיתי כי טוב הוא ודברים ערבים על שומעיהם כלם נכוחים למנוין וישרים למואלף דעת כן נטן הדבר מעט ה' האלהים לטות בו הרבים להנזיל לאור חטומות חכמה וזאת הרבים חלוי בו . ומעשה הנני מתן לו כח ורשות להדפיסו פה ק"ק פראג ומלאה הארץ דעה את ה' . וישן כי האלוף ה"ל בני ספק יסרך להנאה גדולה ולא יוכל לעמוד בה כי רבה היא על כן נראה לי הגון ונאותו בגיורת נח"ש שעד כמות ארבע שנים מן היום שיגמר הדפוס לא יהיה שום אדם רשאי להדפיס המשניות עם שום פירות כי אולי בתוך זמן זה יוכל למכור המדפוסים על ידו כבר כדי להנזיל לאור חטומות חכמה צמחה דברים סתומים וחמומים אשר נתישנו בדברים המתחייבים על הלב וכל המשיע למנוח ו שברו הרבה מאד . כה דברי **שלמה אפרים** בן מהר"ר **אהרון וז"ל** אש **לונטישיץ** :

הקדמת המחבר תוספות יום טוב

בזהרתי ויפלא לתפסט . ואל תשיבני דבר ממה שאמרו בפ"ב דמגילה (יט) מאי ועליהם ככל הדברים וכו' . מלמד שהראו הקב"ה למשה דקדוקי תורה וקדוקי סופרים ע"כ . שאני אומר שזה לא היה מוסר משה לאחרים כלל . וקדוק לשונם כך הוא שאמרו מלמד שהראו ולא אמר שמסר לו או שלמדו שאילו אמר אחד מאלו הלשונות היה מתחייב מזה שהוא ימסרם ויתנם ג"כ ליהושע שהרי עיט לא היה לרה . שמלעי שמך בשתי ידיו אע"פ * שלא נטוה אלא באתח . אבל אמרו שהראו . וזה בדרך ראיה בלבד . לא בדרך אמירה . כאדם המראה דבר לחבירו לראותו ואינו נותנו לו . וזה דקדוק נאה וענין אמירה והנה הראשונים שלכם [היה] רחב ודעתם ללולה וכה . ידעו לדמות דבר לדבר מהכללים שצדיהם מבלי נטיה . אבל בסוף בית שני אע"פ שהיה בידם כל הכללות ההם . הנה מפני מיעוט לבם ועבירת דעתם בסבה עדרות הארות . אשגו להם שידמו דבר לדבר ואינו כן אלא דומה לדבר אחר (ומכל מקום כיון שהכללות שצדיהם אמתיים . ומסורות להם ממשה רבינו ע"ה מפי הגבורה . מפני כן אלו ואלו דברי אלהים חיים הם . המזיני והמחייבין . המטמטמין והמממטמין האוסרין והמחייבין . כמו שפרש"י בפ"ה דתעניות דף נ"ו (ד"ה הא קמ"ל) דומיין דשיך האי טעמא . וממין דשיך האי טעמא . שהטעם מתהפך לפי שטי הדברים בשני מועט עד כאן) . ולפיכך רבינו הקדוש אסף וקבץ כל חכמי ארץ ישראל שבדורו ונשאו ונטו וקבעו הלכה לדורות ממה שילא להם מתוך המשא ומתן . ולא קבע במשנתו אלא ההלכה בלא טעם ובספק . אבל היתה זה מסורה עדיין בידי החכמים השלמים . ומי שגלה לדעת להבין ולהשכיל . שימש לפניהם ולמדם והוא הגמרא . וכן דור אחר דור עד שגם הגמרא האקבע ונסדר כמו שאם מסור בדיעבד והסבה הוא בעלמא של רבינו הקדוש היא שגרמה לחכמי דורות האחרונים שאחר הגמרא לסדר הלכות הלכות . והוא היואל מתוך המשא ומתן של הגמ' . שמפני מיעוט הלכות ורוב הטרדות . קביעות הגמ' לא יועיל לכל . וראו להנזיל משפטי ודיניו . ולקדרם בלשון הלכה כמות שהיא . לא על דרך משא ומתן . וסבת וטעם כל דין ודין . כדרך חיבור הגמ' הגדול הרמב"ם ודומיו . אבל כמו שרבינו הקדוש בעלמא שנה משנה זו . גמ' אין לך מדה גדולה הימנה : כמו כן המחברים הללו סוגתם רטייה לכך . למדת הגמ' שאין גדולה הימנה ושלא לזוז מניה ולבלות ימיו בחבוריהם . כי יהיה בכלל מבלי העולם כאמור . ומי לנו גדול מרבינו משה בר מיימון שהסיב לשאלו איזו דרך שיבחר לו בדרכי

אמר יום טוב הנקרא ליפמן בן לא"ה הר"ר נתן זל"ה בן אה"ה האלוף המרומם כמהר"ר משה וולרשטיין זל"ה לוי העלר . כשם שרבינו הקדוש רבי יהודה הנשיא שבימוי נשנית משנה זו העוסקין במקרא מדה ואינה מדה . במשנה . מדה וטועלין עליה שבר . גמרא . אין לך מדה גדולה מזו . ובקבו סולי עלמא מתניין ואילו בחר גמרא הדר דריש לה ולעולם הוי רך למשנה יותר מן הגמרא כדאיתא בסוף פ"ב דב"מ (דף נב) . כמו כן רבינו הגדול מרגא ורענא הגאון רבי יהודה ליווא בר בללאל זל"ה שנתעסק בשיבה והיבין תורה לרבים במדה הגדולה היא מדה הגמרא כמפורסם . הדר דרש לרוך למשנה עד שנתחברו חבורות חבורות כמות מלבי מאן מלבי רבין . ומתעסקין יום יום פרק מפרקי המשניות ותורין חלילה חלילה . ומאת ה' היתה זאת חוק ולא יעבור . לא בלבד בק"ק פראג אשר בה הדרת נאונה מהגאון המוכר . כי אם גם בשאר קהלות קדושות . קרובות ורחוקות קיימו וקבלו עליהם ללמדם בישראל :

וגדול כה מאמרו של רבינו הגדול ממאמרו של רבינו הקדוש דאלו המשנה שאמר רבינו הקדוש לרוך בתרה היינו כסידורה בהלכות מבלי שום של ולב להבין טעמיה . ולעמוד על סתירותיהן שזה אמנם מדה הגמרא עלמו כי זאת היתה סוגת רבינו הקדוש בחבור המשנה ללמד לתלמידיו בלשון קלרה . כל דין ודין כמות שהוא . אבל טעמיהם הניחם בעל פה לחכמים וליודעים ולא קבעם במשנה שמסורה לכל . וכל מי ששוקקים לדעת ולהבין טעמי המשניות ולעמוד על סתירותיהן . ההוא יקרא שמום תלמידי חכמים . כי היה לרך לשמש לפניהם ולשמוע מהם . אבל למוד המשנה בעלמא אינו . כי אם הבנת האלות ודיעות משפטיה ודיניה בלא טעם ודיעות סבת ומקור הדין . שכוונת רבינו הקדוש בחבור המשנה לקבוע הלכה בלבד ולפיכך הוא בעלמא שנה משנה זו גמ' אין לך מדה גדולה הימנו . כי גרסת המשנה בלא גמרא לא יגיעא לתכלית המכוון ללמד חוק ומשפט בישראל . שאם לא ידע טעמי הדבר פעמיים ודימה דבר לשאינו דומה . וזורה הוראות טעות . ועל זה אמרו במ"ב אט"ה פ"ג (כב) . תנאים מבלי עולם הן . וכי מבלי עולם הן והלא מיסבי עולם הן . שאמר הליכות עולם לו . אלא שמורין הלכה מתוך משנתן ע"כ . אבל תועלת חבור המשנה וסיבתה היתה לפי שחורה שב"פ שמתרה משה ליהושע . ויהושע לוקמים וכו' אע"פ שהיה ביאור התורה ומנותיה ביאור שלם . אין לך זמן ודור שלא יתחדש

תוספות ראשון לציין
בהקדמת הו"ט ד"ה אמר יום טוב כו' כדאיתא בסוף פ"ב דב"מ כו' דף נ"ג . ושין מה שפ"י ר"ס בתום בק"ק ד"ה בומיה"ה וגדול כה מאמרו כו' ולא אמר שמתר לו או שלמדו כו' מדברים אלו מוכן הישג טובה זו עם סוגיה דברשת ה' מלי דכתיב והאנה לך חל לוחות האבן כו' תורה זו מקרא והמנוח זו משנה אחר כתיבו אלו נתיאם ויתעו לבורותם או גמ' מלמד שכולם הנו למשח מסוין . הנה כל השיעור בין ב' הסוגיות מובאר לבי מאי דלמד בניגיה דקדוקי סופרים הוכחה לומר שהראו משא"כ בברכות דלא חסיר כן שפיר אמר שכולם נתנו כו' ויאל על הכונה שכתב מורי דודי זקני הגאון תו"ט בא"י שחייבו שמך בשתי ידיו אע"פ (שאלה) שלא נטוה נ"ו . ר"ב שאפשר דהא ודאי הכי הוי כמ"ש תוס' בק"ק ז"ב ד"ה המרא כו' בשם המורה שאמר הקב"ה ובמדת ידך ומשה כמך בשתי ידך בדמיון ויכתוב ידיו עמו :

תוספות אגשי שם
בהקדמת תו"ט ד"ה וגדול כה כו' . אע"פ שאפשר שלא נטוה . משמע שיש ספק בדבר ויתאם דמקרא מלא הוא ובמדת אה ידך עליו ותלמוד עתך בדיניו כסודרין ד' קה: ואנשי"א ובסוף אה ידיו עליו ויטבו וישרשי"ו ז"ל אע"פ דהקב"ה לא ח"ל אלא ובמדת אה ידך עליו חויל איהו ובסוף דמתי . ע"כ . ונריך לתמוך מלת שאפשר (בר) :

הקדמת ודעים נימל

בכמות כיון שהכללות שביניהם אמתים ומסורות להם ממשה רבינו ע"ה ומפני כן אלו ואלו דברי כו' :

הקדמת המחבר תוספות יום טוב

הלמוד והשיבו חבורו עם חבור הרי"ף כמ"ש בתשובתו דף כ"ו ועוד עיין מזה בדף ל'. זה ממש דומה בדומה כמאנת רבינו הקדוש עם חבורו המשנה בגור אומר במדת הגמרא שהיא גדולה. ולעולם הוי רך וכו' כן דבר איש האלוהים הרמב"ם בהודיע לך לימוד ספר הרי"ף וספרו. וזוהו תקיף להבורים שאתרו:

ונשוב אל הכוונה שהנה מדת המשנה שליה אמר רבינו הקדוש הוי רך. לא היתה אלא למשנה עצמה כמות שהיא. אבל כאשר קם הגשר הגדול הרמב"ם ופירשה. ואחריו קם התכם השלם מוה"ר שו"בדיה ברטורה ז"ל. וחבר פירוש כי לא נסתפק בפירוש הרמב"ם. וזה שנתאמת אליו הוא שלא בלבד מפני שלפעמים מפרש בענין אחר מפירוש הרמב"ם עשה פירושו שח"כ לא היה לו לעשות אלא הגהות עליו. אבל ראה ויבטח כי דרך הרמב"ם כסוגיות פירושו לעשות עקרים וכלים למשנה ולכלול עניניה ולהכריח. וממנה נבין כוונת המשנה ולא זו היה דרך וכוונת פירש"י שמפרש על סדר המשנה אחת לאחת ולחלקם לחלקים ודבורים קצרים. וכוונתו דלמלא אולא כוונתו כי פירושו נתפשט על המקרא ועל הגמרא. לאחת היתה סבה עלומה שהתחכם הרמב"ם וחיבר פירוש שלם על המשנה. על דרך וכוונת רש"י ז"ל. ומפני כן וזוהו הטעם בעלמו כאשר קימו וקיצנו מאמרו של גאון הפארית ישראל מרנא ורבנא רבי ליווא זלה"ה ללמד בישראל המשנה. לא היתה על דרך הלמוד כמות שהיא מבלי שום לב לטעמים ופירושים. אבל הלמוד הוא עם פי' מפירושה:

והוא הדבר אשר דברתי שגדול כח מואמר מרנא ורבנא זלה"ה. ממאמרו של רבינו הקדוש זלה"ה. אחרי שלמוד המשנה שפי' מאמרו הוא עם הפירוש. שנמצא עכשיו כמהעסק בגמרא עם המשנה:

ואני בעניי הבינותי במשנה עם פי' הרמב"ם ז"ל ודוגיין דלמלא אולא בשטת פירושו מהכוונה האמורה שכוונתו כסוגיית פרש"י בפירושו. ונפתחו אלוהים נפחתי נתחברתי בהבורה מהחבורות י"ל. ומדי עברי בזה הם הגדול ורהב ידיים שם רמז ואין מספר. היות קטנות עם גדולות. שם עניות דעתי תהלך עד מקום שיהי מגעת. ומלאה כמה צבות מן המשנה הסוגיות בלתי מפורשות. וכמו כן כמה משניות סותרות זו את זו שלא פירש ישובה. וכל זה אינו חסרון בחק המפרש. אבל החסרון מלדינו. שהמפרש ידעה ולא פירשה. שסבור היה שאינה לריכה פירוש. ואשכחן הכי לקמאי דקמאי לראשוי האמוראים כי הא דרב ושמאל בפ"ג דמיר דף י"ט דשמאל מפרש למשנה ילא ונכנס עולין לו מן הגומין. ואמרו ליה רב כהנא ורב אחי לרב מאי טעמא לא מפרשת לן כהלין מיני. אמר להון אחינא דלמא לא לריכיתו. ע"כ. [וכיוצא בזה במגילה פרק הקורא עמוד דף כ"ג ובפ"ק דסנהדרין סוף דף י' שאמר כן רב יוסף לאביי]. אבל ראה גם ראה כי בפירוש עלמו נמצאו סתירות מבוררות ונגלות. ולרוב מפני שלפעמים תפס לו פירוש רבי פלוני. ולפעמים פירוש רבי פלוני. ויקרה ג"כ לפעמים שירכיב שני הפירושים ואין הרצתם עולה. וגם דבריו בעלמא לריכין לפעמים ביאור. את כל אלה ראתה עיני. ותבן שמך מנהו:

ולפי שאין מכיר החסרון כבעל החסרון. כי הוא יודע חסרונו עד היכן מגיע וכבר אמר כן שלמה בהתנחו לו יודע מרת נפשו ושערתו לאי בעלמו וידעתי בנפשי כי אכתי החסר מכל בני גילי ולי מן החסרונות

הרבות אשר הזכרתי. אם מלד צבות משניות בלתי מפורשות. אם מלד משניות הסותרות זו את זו. אם מלד פירוש הרמב"ם עלמו שדבריו לריכין ביאור. ושלפעמים מוזי שטרי אבי תרי. ואם שלם אלה לא יעשה לה למשנה ופירושה. הנה נשאתה אללי חבור המשנה משוללת הבנה והידיעה על אמתתה. ובינותי בספרים לדעה עד היכן ידי מגעת. האם אוכל להשלים חסרוטי. ולמלאות הריקות אשר בידיעתי וכאשר יגעתי ומלאתי. האמנתי כי אדבר וירוח לי. או ראינו ואספרה בספר ספר וסיפור. הבינותי מקרתי זאת היא שמענה. ואהה דע לך מאמרם ז"ל (ענינה ג.) יגעתי ומלאתי תאננין:

ואולם זאת היא עבודתי לדקדק במשנה. אם יש בה דבר הנדרך לפירוש ולא נתפרש בפי' הרמב"ם ז"ל ואם יש לה סתירה ממשנה אחרת ולא העיר בה הרמב"ם ז"ל. וכן בפי' הרמב"ם ז"ל אם יש בו דבר הנדרך ביאור וטעם. גם אם יש לו סתירה מיניה וביה וכ"ש מן המשנה. ואשובה אראה בנ"י ופירושו ובהוספות ובחבורי הפוסקים ופירושיהם האם אמלא בהם פירוש אחר או ישוב לסתירה. ואני מספיק בפירוש אחד ולא אחרך להביא פירושים שונים. ואת מאמר אסתר לקיים לומר דבר בשם אומרו. ולעומת זה מצות חכמים שעל שלא שמעתי אני אומר לא שמעתי. אבל שכך נראה לי. ומי שיש בידו להשיב ישיב. ואם ע"י גלגולן של הדברים באו לידי והזכרתי להביא דברי המחברים אם הרמב"ם או ר"י בעל הסודים מלד ההכרח אשר לא יגונה וחס לריכיס ביאור או עיין ולא נבדלרו. או שנתבאררו אבל נראה בעיני פי' אחר. אחזינו ולא ארפט עד הביאותיו בבור הבחינה. אפס כי הבחינה נאונה לך אתה אנוס כערכי. ולחלופי ומודעי לא באתי ולא יאתי לדון חלילה חלילה:

ואתה הקורא ידד משכיל. אם תהיה מהגלל לנפוך לאמר לא עליך המלאכה לגמור. קום קרא את אשר לנפוך יגעם. במקום שנתפך אל טוב טעם. כי רוח שמתי בין דבור לדבור. מפני טורח הביאור:

ואקום ואחבונן אל המראה לראות ולהבין טוונתה והכוונת החבור ומה שמו ומה שם ענינו. כי כן כל מחבר ספר ראשונים גם אחרונים קראו בשמות לחבוריהם. לזמן נוכל ספר שמו בכל הארץ לאמר בספר פלוני כתב כך וכך. ובספר פלוני כך וכך. אבל יש שקראו בשם עלמו של המחבר. ויש יקראוהו לפי ענינו וטעמו. וישנים מן הגבוהים למדו. כמו יהושע. שמואל. ישעיה. ירמיה. ודומיהם. וכן שופטים. מלכים. תהלים. ומה יקר אם נדקו שניהם יחדיו. וכן שלמה קרא לספר החכמה משלי שלמה. על שם הטעם. ועל שם המחבר. ואף דברי קבלת לפי פירש חכמינו ז"ל שפירש רש"י. מלת דברי הוא הטעם שהם דברי טובחות. על כן ראינו כי נאות לקרוא חבור זה בשם תוספות יום טוב על שם השועל והשעול כי זה נושא שהוסף ביאור על ביאור הרמב"ם ז"ל. אם במקום שלא באר הוא אם במקום שדבריו עלמו לריכין ביאור. וכן הכונת הדבורים עשוים כללם ודמות התוס' האמוראים על הגמרא ולהיות זאת תורת האדם. דמאן דנוסיף מוסיפין ליה. בסוד חלוקא דרבנן. גם מזה הטד ידק שם תוספות יום טוב. כי זה חלקי אמרה נפשי קלק אלוה ננועל. והוא אשר מדד מים בשעל. ידריכני בנתיב האמת בלי מעל. ופולות יאודה יקבן ולאדלנו ועל. כמאמרם במד"פ' לו. רב הוא אמר אין כל הגלויות מהכנסות אלה צבות המשניות. שנאמר גם כי יתנו בגוים עתה אקבלם. אמן כן יהי רלון במהרה בימינו:

הקדמת המחבר ספר מלאכת שלמה

אמר העבד הצער. מכל אשר בעיר. שלמה בן לא"א ה"ר ישועה בן ה"ר דוד בן ה"ר רחלפון הערני. רוח ה' תניח. ואני במעגלי נדק ינחני. ואדק יניס בחורתי ישיעני. ובנחמה גמורה ינחמני. מבית אבי אבא הזכר שהיו מערי התימני מקובלני. כי מנלות הראשונה נגלתי. כי קרא לכתוב בסוף ספר מלכים וינהה בחלח ובחבור נהר גזון וערי מדי. לאמר גם עליו. ועוד קבלנו כי אנו מן הכת ששלח להם עזרא לשלוח בבנין בית שני ויתנו כתף סוררת ויקלס להיות כל ימיהם בעונו. ובשעות נתקיים בנו באתות הגלות שוני תורה ועוני מנוון לתפארה. ובפרש משפחתי הצעירה. שכולם היו לפי מה שטרע לי ותאמת אללי ע"פ מגידי אמת בשפה ברורה. יראי שמים ובעלי תורה תלמידי א"א ז"ל. כי הוא היה הרב של העיר אודל הנקראת צנעא. וגם זקני אבי לפניו היה מלמד תינוקות שם. כי הולות הדביקתם והרעב. באופן ששתי קללות עזרא נתקיימו בנו. האחת המארה הזכרת. ועוד קבלס הסולת. לכל מלמדי תינוקות עבטלי. שלא יתעטרו. שמה ממלאכתם יתבטלו. ברום לבנם וגם עלה יעלו. וברוך ה'

יחזיק

הקדמת המחבר ספר מלאכת שלמה

ירושלים ע"ה תרצ"ב הוצאתי. תמיד בין עשר רגלי החכמים אשר היו עם נחלתנו. הלא כמה עמודי טעולה והאיראל. כמו הפסל השלם המקובל האלטי במהר"ר חיים וישראל ל"ש. ומורינו הרב אשכנזי כמורה"ר בצלאל ל"ש. וזולתם. מעוררי הוראותם. ועם בענותיה הרבים נחבקם א"ח בישיבה של מעלה. וזאתי אני לבדי נער קצין בן ש"ץ שנים במדרגה ההחשובה השפלה. בלא משען ולא סומך. לא עזר ולא חונן. בלא עזר לא ללמוד ולא למוטט ופרנסה. שכמו שתי שנים ומהנה הייתי נע ועד כפאר נודדת מן קנה. שכמה לילות מהם באכסופת היטה התגומה והסינה. וזכמה שבתות. באלת ישראל מבית הכנסת. הייתי הולך במשען מחוץ לעיר ע"פ השדות. מפני הצננה. שלא אדמין לפני שום בעה"ב ופני ארצה. כי ידי ריקניות. ופני חולניות. וכבודו של שבת במקומו היה מונח. כאשר לו הוכן והונח. אם מעט ואם הרבה יאכל. ואפילו פת ובצל. ולא נלחתי כלכל. והאל אשר לא עזר הסדו מאת עבדו בן אמתו. פרס מכתו. הלמיה והפריה יין רפואתי. כי נמלא צבא לגור עם צעיה"ק איש חס וישר ירא אלהים וקדושו. חכם בן חכם חסידא קדישא. ומכל פנס רע סר. טוב עם אלהים שתוכו טוב ומכרו. ועם קדושים גם עם שאר אשכים נאמן. ובגנת אמרי פיו ודבורו. ה"ה איש שלימי ששמו נדע בירושלים עיה"ק תרצ"ב וגם במשען מחוץ לעיר ע"פ השדות. מפני הצננה. קם בדרא דלתי כמותו. הלא זכו החכם כמה"ר משה אלראחמי בן הרב כמה"ר יעקב אלראחמי נוחם עדן. וגמן האל בלבו רחמים. והפזיר בי כמה פעמים. עד בזה באמת ובתמים. יום אשר יום וחדש אחר הדש. בלא לשכון דירת קבע צביתו. ולהיות סומך על שלטו כלחד מבניו במיעב סעודתו וכרו וכסחו. וברותי את טוב גדול לבני וכוונתו. אמרתי כמעט אודה לו משנה לשבת. והוא עזר אחד והפס בשרי ידים לפיכך לו. כי אמש שים זני ופרנסתי אלט. ולכל אחר די אלא אף מרואו. ולאנא מפניו אגדה. כדי שלא ששמו נדע בירושלים וכוו. עד שם השיגי מנת ידו. וארוחתי ארוחת תמיד מנה. חוק שחרית וערבית משופרי שופרי בזמנה. לא שקט ולא נח עד אשר השיאני ולחן חופתי הכניסתי. וגם אח"כ כל ימי חייו בנסת נדבת ידו פקטי. במה אנרכהו וכו' רק ביה"ר שנשיעויו צרכה שהשאר אחריו לא יקראש אסון. והיו כמותו בכל מכל כל. גם ינו וגדו. ורעו יירש בדרך כל אינן. והוא נפשו בצוב חלין. אמן ואמן :

ואלה הם תועלות הספר הזוהר. מלאכת שלמה הרוח.

ראשונה שלשון המשנה של הדפוס הראשון מפני ר"ע ז"ל אהינה מפני סופרים וגם מפני ספרים. והכתבנה אם ראיתי כוונן לדעת אי מסכימין ואין חולק עליה. ואם היא הנהה יחידית ר"ל דעת יחיד או יחידים ארמונה בשם צעלה האומרה ועל ספר אעלנה. גם איוו הנהה ממשנה החכם ה"ר יהוסף אשכנזי ז"ל שצאה לידי אם הנבנים וסכרתיה משם אשתיקנה. ואי אישר חילי את מקורה אגלה ומשם אדלנה. והשעם לחקירה על פי צריך להשיג על לשון המשנה שפירא ויחזא. כי היא שנייה לאורייתא ואשכנזי ציו"ט דרש"ה דמש"ש דבעין לנדרק לשינא דמתהייתא. דנרסיקן החס"ר אשרי קובל על סבייל דהוון ביומוי דר' יצחק רבא. על שלא במו לנדרק כל המשניות מסיו כמו שנמסרו לו מרבינו הקדוש עלמו. ע"כ. ובערוך למה נקראת משנה. בשביל שהיא שנייה לתורה. שהתורה ששמשו כל ישראל בהר סיני היא תורה שכתבה. ומשה רביע שמוע המשנה מפני הנבורה פעם שנייה והיא תורה שנע"פ. והנבורה הדבר שהיא שנייה לראשונה כמו ויאמר שני וישם. פי' אחר הוא לשון שיוון כמו ושננה. ובלשון רבותיו שנה פרק אחד כלומר קרא פרק א' ע"כ. ובפ' עושן פסין ד' כ"א גרסי' למד דעת את העם דלגמרינוו בשמיני עמיים. פי' רש"י ז"ל קבע להם משורת וימניו בין בחינות הנקראו ויון בגרסת המשנה. ע"כ. ובכלל תועלת זו פירושים שפי' הר"ר יהוסף הנזכר. יראה אותם האדם וישמח לבבו וישעה מהם עיקר :

שנייה להגיש ביאור ר"ע ז"ל והסדרות שחסר ממנו בקת מקומות או קציות שיש על דבריו לפוטות :

שלישית לכחוד בפרסות קשור כל מסכתא ומסכתא בראשיתה. כפי מה שפי' הרמב"ם ז"ל בהקדמתו לס' רעשים בכללותא. גם כל פי' של הרמב"ם ז"ל שלא הביאו ר"ע ז"ל אביאנו וכמו נגיד אקרבנו :

רביעית כמה מקומות שקי"ר ר"ע ז"ל בהם דבריו שלא השיגה דעתו להבינם מרוב הקצור ארחיבי הביאור ויוצנו אמרו :

חמישית כגון משנת ערונה דברפ"ג דללאים ומשנת הנוסע ירק בדרס דכ"פ דכלאים. ש' עליהם ר"ע ז"ל שבארם בסוף הקוממסרם ולא נמלאו. מדברי הר"ב ז"ל עלמו לודי הוצאו. גם הקדמת הר"ב הגו' ז"ל לסדר סהרות העתקתו כל דבר במקומו ובשער ציוו. והוא קיטור הקדמת הרמב"ם ז"ל כאשר יראה הרואה אותו :

שישית ציוו לודי ספר החכם השלם הרמב"ם ז"ל שגלה שיריליו ז"ל ביאור על ירושלמי שחבר על סדר רעשים ומס' עדיות. אהביר קתה קצור מדבריו ולמגין גלויות. וחכם גדול ורשום היה בדורו. ואשכנזי שהביא משמו בפ"ג מהל' מתנות עניים מהר"י קאר"י ז"ל. גם בקת מקומות משם החכם הר"ר אלעזר אזכרי ז"ל. והחכם הר"ר אפרים אשכנזי חתנו של רש"י ז"ל. וחכמים אחרונים וזלם. אעלה על ספרי שמוחם. גם דברי החכם השלם הר"ר סולימאן ארואה ז"ל. אשר נודע בשערים שמו אשר היה ישר וחס. גם פי' רבינו שמשון ז"ל על פרק ארנדונוים אעלה לרעון הע"פ שהוא חוספתא לטות אמות לאשר כמותי אפילו בלשונות שמוחם. והוא בסוף סדר רעשים. גם האלהים אנה לודי באור מס' עדיות לרב המאורי ז"ל. עלן בו לבני. והבאתי אל תוך הדרי :

שביעית מדמן לודי בסדר קדשים בכמה מקומות ממוט פי' הרב רבינו גרשום ז"ל קדש קדשים. וגם שאר מפרשים קצתו דבריים. והעמדות על אופניהם. ובפרע על מס' תמיד. באור הרב רבינו אהבה בר דוד ז"ל בס"ד בדרך אעמוד :

שמינית שדממן לודי פי' הרב רבינו אשר ז"ל על סדר סהרות בקצור וביתר. סלתתי מדבריו. והעתיקתי מאמרי :

תשיעית כל משנה דקראת רישא אסיפא. אבקש לה תרופה. גם כל משניות הסותרות אהדדי. או תנא דקשה לודי אלויה.או משנה עב ברייתא. ולדעת את הא

ירושלים ע"ה תרצ"ב הוצאתי. תמיד בין עשר רגלי החכמים אשר היו עם נחלתנו. הלא כמה עמודי טעולה והאיראל. כמו הפסל השלם המקובל האלטי במהר"ר חיים וישראל ל"ש. ומורינו הרב אשכנזי כמורה"ר בצלאל ל"ש. וזולתם. מעוררי הוראותם. ועם בענותיה הרבים נחבקם א"ח בישיבה של מעלה. וזאתי אני לבדי נער קצין בן ש"ץ שנים במדרגה ההחשובה השפלה. בלא משען ולא סומך. לא עזר ולא חונן. בלא עזר לא ללמוד ולא למוטט ופרנסה. שכמו שתי שנים ומהנה הייתי נע ועד כפאר נודדת מן קנה. שכמה לילות מהם באכסופת היטה התגומה והסינה. וזכמה שבתות. באלת ישראל מבית הכנסת. הייתי הולך במשען מחוץ לעיר ע"פ השדות. מפני הצננה. שלא אדמין לפני שום בעה"ב ופני ארצה. כי ידי ריקניות. ופני חולניות. וכבודו של שבת במקומו היה מונח. כאשר לו הוכן והונח. אם מעט ואם הרבה יאכל. ואפילו פת ובצל. ולא נלחתי כלכל. והאל אשר לא עזר הסדו מאת עבדו בן אמתו. פרס מכתו. הלמיה והפריה יין רפואתי. כי נמלא צבא לגור עם צעיה"ק איש חס וישר ירא אלהים וקדושו. חכם בן חכם חסידא קדישא. ומכל פנס רע סר. טוב עם אלהים שתוכו טוב ומכרו. ועם קדושים גם עם שאר אשכים נאמן. ובגנת אמרי פיו ודבורו. ה"ה איש שלימי ששמו נדע בירושלים עיה"ק תרצ"ב וגם במשען מחוץ לעיר ע"פ השדות. מפני הצננה. קם בדרא דלתי כמותו. הלא זכו החכם כמה"ר משה אלראחמי בן הרב כמה"ר יעקב אלראחמי נוחם עדן. וגמן האל בלבו רחמים. והפזיר בי כמה פעמים. עד בזה באמת ובתמים. יום אשר יום וחדש אחר הדש. בלא לשכון דירת קבע צביתו. ולהיות סומך על שלטו כלחד מבניו במיעב סעודתו וכרו וכסחו. וברותי את טוב גדול לבני וכוונתו. אמרתי כמעט אודה לו משנה לשבת. והוא עזר אחד והפס בשרי ידים לפיכך לו. כי אמש שים זני ופרנסתי אלט. ולכל אחר די אלא אף מרואו. ולאנא מפניו אגדה. כדי שלא ששמו נדע בירושלים וכוו. עד שם השיגי מנת ידו. וארוחתי ארוחת תמיד מנה. חוק שחרית וערבית משופרי שופרי בזמנה. לא שקט ולא נח עד אשר השיאני ולחן חופתי הכניסתי. וגם אח"כ כל ימי חייו בנסת נדבת ידו פקטי. במה אנרכהו וכו' רק ביה"ר שנשיעויו צרכה שהשאר אחריו לא יקראש אסון. והיו כמותו בכל מכל כל. גם ינו וגדו. ורעו יירש בדרך כל אינן. והוא נפשו בצוב חלין. אמן ואמן :

ואע"פ שהיה לי כ"ז העזר והבזשה וההרסה. בלתי ארוכה למחלתי ותרופה. מימי חרפי מקדמוני. וגם אחרי נכואי כל ימי שני. עכ"ו מגמת פני שמהי.

ועל לבי מחתי והסכמתי. להיות תמיד תורתא אומנתא. ואל שרי בערתי. כי ראה ראיתי. כי קצר סכלי וידיעתי. להיות עוסק במשגתי דתי. ולהיות מניע כפי ועסקי די. וכולי האי שלא להחבט כלל אבינו שעה אחת מעסק התורות. ואולי שיג עשירית. ספה מן הימים שלה והנהרות. ובפרע מי שהוא עני גם מעניות לתורה כגון אנה' והרי ידוע שאמרו אבי ורבא מארביה דכוילה תלמודא. בעירובין פ' הדר דף ס"ה אי אמרה לי אם וכו' לא תנאי אי עקנתן כנה. וכ"א כיו"ב ראוי לישא ק"ו בן בן בנו של ק"ו שלא לומר לכשאכנה אכנה. שאת אמנא לומר שיפנה לעולם יהיה סרו. בעסקיו. ולא ישכנו עורקיו. ושמיא עני ללוח. ואפילו מישעא דמישעא דמתחב דקיס ליה בגויה ובגשפיה דלא מיסרד מ"מ לא דמי מאן דגרים ביומא חדא שעתא או הרי. למאן דגרים כוילה יומא בלא עבדיתא אחריתי. ולפס חריפותיה וחרייותיה והסתדלותיה. ודאי שג"כ חסיה אלחנתו במיא דאורייתא. כפי מה שהכין לו האל צמדה. ובפרע כי שטחתי מספר. לשון אל העפר. ואחד משפטים או פחות לפי מה שראו עיני. משגי השפטים. בימים האלה הרעים בזמן הזה הרזה. ובר מיקן שפאום יבא אידו. ולאח"כ יראה שאין כל מאומה בידו. והגם כי ידוע לבי גם אני. כי באלת משנה שלימה שנינו בסוף מגות אחד הממשע אחד המרבה ובלנד שיכוין את לבו לאל אלהי הרוחות.אפילו בשור היותי קצין לתוך את כ"ז ידעתי. כי ידוע לכל איש עני. בתורה מבין ואמתיה.שאם כל אחד יאמר בלבו. בחייתי באורייתא פורחא לפי. כגילי כי רחמנא לבא בעי.נמלאו סורתי עממן בשענה זו כל השדה.עד שכמעט שכתחה תורה ואורייתא דא. לכן אני היחד והבעי. מהיותי בן כ"ב שנים נתתי את לבי לדור ולתור במשען סכלי ומוחי בחכמת ים התלמודים ודברי הנאורים. ובחבור השטר הגדול גדול הפוסקים. ובאשר בלשון עברי בקיאים ומדקדקים. כדשתכח במאי דכתיבנא בשם רד"ק ז"ל בפ"י דשביעית בבה המחלתי לקח חוללה דבוכתי אחרתי מוטעמין דבריו לחין מיון הרקת. גם בכל המפרשים ובגבש רש"י וחס' ז"ל וצפור עיני אשים. כי עקר הכוונה לחפש כדי להבין המשנה. ואע"פ שאני ידוע בעממי דלא מסיקא בדעתי הקצרה מנייאו. וקוצר השיג ועומק המשג וכוונתו ודומייו. כמה דמסקי העלה מני כרבה. מרוב קשי דהיות דלבי ורבא. ע"ו דרשתי ופירשתי לי המשנה הנזכרת כלנה. אחד המרבה ואחד הממשיע. כלומר אחד המוליא פרי הרבה או מעט. ובלנד את לבו יכוין למלמד לאמו בניה. ובהיותי מתבודד ומתעסק דרך למודי כותב הייתי מפני השכחה והסגיון. סביבות שצננה בליון. הנה גובי יהי לי למצרת. לשום פעם שלא אוכל לנבק אלמנא שפירא ושערת תפירת. הנה ניוו אורייתא קתה כמותי במחמת. מפירוש מעמי המשנה כפי מה שפי' הרמב"ם ז"ל דברי החכם בהבנה. ואראה והנה הנילון נתמלא ומרבה. עד שלא הייתי יכול להעתיק אי מני רובה. מן הראוי להטות כתיבה. ואפילו המועט שהייתי כותב אותו. היה בקצור כ"כ עד שאפילו אני בעממי אחר זמן מה. לא הייתי יכול להבין על מהטמו. אח"כ פה חבורנה תרצ"ב. וירא אותי מתעסק במשנה איש חכם ושפל רוח חוקן מוסג וחסיד נודע בשערים כל ימיו בעל משיע דורף דקרה חסד. מהיותי בן שבע שנים הכירני. שבער לפת הכוללה תרצ"ב נגלתי. הלא שמו ה"ר דוד אבריליו ל"ש. וישן ויאמר לי בדלתו ובעניו. מה זה בני הלא ידעת כי סוף הספר של המשנה שבידך להגלות ומלא ח"ו לרין יענת. ואפילו הן צעדינו הי וקיים. אהה עלמן איך נהנה ממנו כמו שאמרת שאין

הקדמת המחבר ספר מראכת שלמה

אחד עשר אם יש חיוב משנה המשיגה ידי לראות שפי' בה הרמב"ם ז"ל ביד הכר ממה שפי' במשנה ארמונה :

שנים עשר להביא מורה מקום מכל התלמוד על סדר זרעים וספרות ומס' שקלים ועדות וזבוח ומדות וקלים :

שלושה עשר להביא מורה מקום על כל הד' סדרים והמסכתות שיש בהן תלמוד אם הובאה המשנה או הבבא שלב במקומה כן במסכתא אחרת כן בזהרה מסכתא בפרק אחר הן בזוהר פרק אם הוא קודם מקומה או אחר מקומה. (אמר המו"ל. ואמת הוסיפו לכתוב המש' על מקומם בזהרה דף הוא מהמסכתא כפאר מלאו כפי' ראשון לזיון) :

ארבעה עשר להביא בקצור מילתא דברי הירושלמי הנוגע למתייתא :

חמשה עשר להביא מורה מקום על כל משנה שהובאה בירושלמי בין שהוא מן המסכתא שלה בין שהוא ממסכתא אחרת כפי' צמורה מקום על התלמוד בבלי :

ששה עשר להביא מורה מקום על חיוב משנה בתוספות או בספקי הרא"ש ז"ל או בתשובותיו אחר ללא אשתמיט מני הוד של המלקט ומן הראש :

שבעה עשר לתועלת ספק הלכה מורה מקום על כל הלכה והלכה מנוסחה תורה שחבר הרמב"ם ז"ל בחיוב הלכות ובחיוב פרק ובכמה סימנים מילתו פרק בין בכללות בין בפרטיות. רצוני לומר בין שהובאה בכללות שג' או ד' משניות או יותר הובאו בפרק א' מילתו הלכות. ואחת מהנה או שתיים או חלק ממשנה הובא ג"כ עוד שנית ושלישית או יותר בפרק אחר או בפרקים אחרים בזהרה ההלכות או בכלות אחרות :

שמונה עשר גם היא לתועלת ספק הלכה. להבדיל המלאכה. להביא מ"מ על כל משנה שהובאה בזהרה מנה' קורים בזהרה סימן ממנו או בניה ויטף משם ג"כ הייתי מקצין ומאסף. (אמר המו"ל. ואמת הוסיפו לזיון הי"מ במ"א וב"ש בראש בראש סעיף ממנו כמו שהוא בענין משפט סביב הנימול). ומה דתע ותשכיל כי אני ההדיוט לא כונתי

בחיובי זה לפרש המשנה לחיוב דהלכתא. רק ללקט לראות לקצו ולאסף הירושלמי אשר מזהירו לדי. בין יהיו חליבא דהלכתא או ללא דהלכתא. שלכן כתבתי המ"מ על המשנה מהרמב"ם ז"ל או מולתו ששם תדע מולא דבר הלכה למעשה. ואע"פ שבקצת מקומות תמצא שכתבתי וכן הלכה או ואין קן הלכה וכדומה לזה מקרה הוא היה לו אבל אינה כונת המלאכה. גם זכיתי ולקטתי עוד אשר לא חשבתי ולא על לבי העליתי לקט עני חבול ולא לבענה מאחרי ספרי הפוסקים ומפרשים נאזני עולם. ה"ה : מס' פירוש ר"ש ז"ל

ומס' יריאים. ומתשובות להרמב"ן ז"ל. ומסמ"ג ובמ"ק. ומס' ארס וחוב ומישרים. ומתירוקה. ומשנלי הלקס. ומכל בו. ומאבודרהס. ומס' האגור. ומס' התקן. ומתשובות לאיסורין. גם מניחוריו ששל פירש"י של החומש. ומס' הרב אל"י מורחיו ז"ל. ומס' שארית יוסף. ומתשובות ה"ר מנחם עזריה נר"ו. ומס' קרבן אהרן. גם חלקו הקדמת ה"ר יהודה אלנבוסיני ז"ל לסדר ספרות. ואז"ל שיש בה הרבה מהר"ף ז"ל ומה"ר יונה ז"ל ומהר"ן ומקומו יוסף ז"ל. גם משאר מפרשים אשר על הר"ף ז"ל כגון ה"ר יונה ז"ל ומה"ר אהר"ן ז"ל שבת"א עירובין. והרא"ש ז"ל של הל"קס ומהר"ף ז"ל. בזמן ש"כ מן דגרים מתנייתא יאזרו עיניו בקבל להבין אורחה על מתכונתה. וביד ובסוד בפרש יותר

מכל הפוסקים בחרתי להורות מקומן מפני תרי עטמי שבהן מלאתי חלה פרטית ותדא טוללת. הפרטיות מפני שביד להיות משנה תורה איתה לכל התורה כולה הן טובה והן אינה טובה כמשנה ממש היא ג"כ בגולה ובגולה. הכללות מפני שביד ובסוד יש מפרשים הדורים. גדולים ורבים מאירים. במשנה תורה. השגת הראש"ד והרמ"ך ז"ל ומגיד משנה

וכסף משנה וזהרה לזרה. ובסוד כל בית יוסף דמניס יתון של בשרא. ובסוד האל צוה יגיע העולת גדול לקטנים עם הגדולים תלמיד עם תינוק ועולין. והתלמוד המתחיל להחזיק לגרום ולשכן. דרך לו אכונן. שימצא לשון מונה במתייתא. אם להעלות על פה אם לגרום מתוך הספר גרסא דייקתא. קיימא פתגמין תריטין בלדקתא ובי שירותא ולא תהא בידו שבשאת. דכיון דעלמא עאל. דכדודי אלא הדיוטא הוא שבזא.

שכמעט פתכחה מידי המשנה. משיתו לשון הגאוח שכבר עלה בפי בילדותי טעות חילון. ואע"פ שכבר ג"כ אמרו בלשון אחר דשבשאת ממילא נפקא, הא דלאי לאו דיוקא. למאן דישגח לעיני חילוקא. די עבדו בעלי הרוס' ז"ל בפי' ערבי פסחים דף ק"ב. ועוד דהוי פסיקא דלא הדר וכדאיתא בפרק המקביל ק"ס. ובפרק לא יחסור דף כ"א. וכמו שפי' שם החוס' ז"ל. גם הרשב"א ז"ל שם בפי' לא יחסור בחזושו. ועוד דהא אשכחן

דר"ו התענה ארבעים תעניות כדי לטכות הבבליות צבור הירושלמיות. אע"פ שביניהם הבדל גדול. מלהתענות ומלהתפלל לא חדל עלמנו הדול. כ"ש בין לשון משנה מנוחה ללשון מוטעה. שסוף סוף השינוי מועט. ובקל אפשר שיחשה. ויאחר קרה משוב פעם לשון בחסו. וגם מהפכו. ובפרט כי בעזמותיו אשר רצו למעלה ראש. העולם הולך ודל לענה וראש. ואין קן יוס ושעתא. שאין קללתה מרובה מחזרתה. בין בעניות דאורייתא. בין בנדרתא בטול יתה. מרוב של מיסא וארמונות. וכל מין עטנתא תביעתא ועליתא. ועל הכל עניות ודלותא. גם לגדולים אשר לעיני מתחילים ע"י אלה הבני חבורים שהם פי' ר"ע ז"ל וספר זה עפל לו. העיון יקל עליהם. כי בזהל כמעט בלול כל שני התלמודים בהם. בפרט הנוגע לנשנה. ברוכא דרובא ימצאו להם הנייה ובינה.

ואולי מזה צוה להיות. מנחת רוח עשוי ליושריו בטה"ו וגם בבא. בדיל שמייה רבא. ויחסיים בנו ובכל המתעסקים עמנו למישוש במשנה ובשי ספרים אלה איש על ידו. אשרי מי שגא לכאן ותלמודו בידו. והנה ימאך מן האי"מ של הסוד ג"כ מ"מ של פ משנה

משנה יחידלה או אי אית בה סלונתא. גם להבין עטמי המשניות מכל מקום שיהיה שאם לא ימצא ע"מ נמרות. אפשר שיהיה ע"מ מפרשים. ואם לא רמוז ר"ע ז"ל מנמת פי חשים לרמוז ולפרשו. ואשתדל בפי' לדרוש ולחקר ולחור ולבקש בספרים ישיים גם הדשים. אקום ואשב ואחזור ואעמוד. כי כ"ו הוא עיקר התלמוד. וכדאשכחן בפי' שלשה שאלנו דף מ"ו ובכונה פ' היה נטול דף כ"ב. אחרים אומרים אפי' קרא וטנה ולא שמע ת"ח להבין עטמי המשנה ה"ו ע"ה. ובספר רב טונה הלכה כאחרים. אע"פ דמ"מ לא קי"ל הכי. ואף על גב דאשכחן במנילה פ' בני העיר. דר"ל ספדיה להראו

טרכא מרבך דשניה בלרעא דישיראל דהוה הני הלכתא ומלמדס לתלמידים בעשרים וארבעה שורות. אמר ווי חסרה לה ארעא דישיראל גברא רבא. ע"כ. מ"מ הא בחר הכי נרסי' החם הוא דהוה הני הלכתא ספרא וספרי ותוספתא ושביב. אלו ואמרו לו לרב נחמן ליספדיה מר. אמר הכי נספדיה הי' נלא מלא ספרא דחקר. והטעם מפני שלא שמע ת"ח לתלמוד שזיטוטו עטמי המשנה. ועוד שפעמים שדברי משנה סותרים זל"ל. ודרך להרהר הכא במאי עסקי'. וכונן הא מני ר' פלוני היא. וכונן חסורי

מחסרא. והוא לא היה יודע מה שהיה טונה ולפיכך המשילו לכל מלא ספרים. וכן בפי' יוככ"פ ד' פ"ו פ' רש"י ז"ל לתלמוד הוסיף החיוב והפסוק המשנה מה שעתן ומשיין למדו. ע"כ. ונרסיין נמי במניעא שלבי פ' אלו מיליות. ת"ר העוסק במקרא [גכה"ה. היא דעה רש"י בירושלמי דף ג' ע"ב וגם בפ"ק דשבת אכן שם בפי' כל כתבי ובספ"ק דהוריות איתא לכולה ברי"ו בשם רש"י. ומסיים עלה שם בירוש' א"ר יוסי ב"ר פון דהא דתא אמר עד שלא שיקע בו רבי רוב משניות אבל משניקע בו רוב משניות לשולם הוי רך אחר התלמוד יותר מן הנוסחא] מדה היא קתא ואינה מדה מפני שהמשנה והתלמוד

יפ"ס ממנה מפני שטלויים גבראח ומשתכחין והעוסק במשנה מדה שטולין עליה סכר. בתלמוד שפוא לתא לב לדעת הלמוד והסירה החיוב והפסוק המשנה מה שעתן ומשיין סותרות זו אח זו בין לתרין שיהיי שתיין קיימות או לדעת דברי התנאים התלוקים בדבר וימא הא מני חכם פלוני הוא. או אם היא דחיה. אין לך מדה גדולה הימנה. ע"כ עם פי' רש"י ז"ל. ונערך נערך מד פי' העוסק במקרא בלבד מדה שאינה מדה שהרי לא נחפסק בפתרון המלוא. במשנה כו' פי' המתעסק בפתרון המשנה שיש בה הרבה מן המלות שהן קבלה וכן תלוייה במשניות התלומות וכשהוא מתעסק לדרך לעיין בזהרה בנרייתות

טולן ופתרוני החכמים י"ל צוה סכר מוזה. אבל המתעסק בתלמוד ומורה ומבאר המלות בתקן ומגיד הלכה למעשה אין לך מדה גדולה מזו כי בתלמוד פתרון התורה והמשנה והמלות שהן בקבלה הלמ"מ. ע"כ. ובסוף אורח ברייתא גרסו' ועולם הוי רך למשנה יותר מן התלמוד. ומפ' בגמ' דמשמע התלמידים הא דקתני רבי בנרייתא וו דלון לך

מדה גדולה מהעוסק בתלמוד. שבקו כ"ע מלחזור על גרסת משנתא ואלו בחר תלמוד לחיוב בספרא. הדר דרס לכו לעולם הוי רך למשנה יותר מן התלמוד. מפני שמתירא פן ישתכחו המשניות ויחליפו שמות החכמים. ובמקום חיוב יאמרו פיטור. ובמקום אסור יאמרו מותר. ובמקום סמא יאמרו סהר. ע"כ. ועוד גרסו' במדרין פ' היו בודקין.

כי בתחבולת חשבה לך מלחמה לך מדה גדולה מזו כי תימא א"ר אבי יוחנן בני ארחה מילא מלחמתה של תורה. בני שיש בידו חבילות חבילות של משנה. ופי' רש"י ז"ל מלחמתה של תורה הוראותיה ולעמוד על צוריה ועל עקרה לא כלדס התמודד ומסולפל

ובעל סברא ולא למד משניות וברייתות הרבה. כי מהיכן יתגלה לו הסוד אלא לבעל משניות הרבה שאם ישגור לו טעם בכלן ילמדנו מתוך משנה אחרת או אם יוקשה לו דבר על דבר יבין מתוך משניות שבידו הא מני פלוני היא ששמעוהו במקום אחר אומר קך. ע"כ. וכן פי' רש"י ז"ל בפי' יש נחלין דף קל"ד. תלמוד. ספרת המשניות כעון שאנו

מפ' עליהם לא טנו כו' חסורי מחסרה כו' ע"כ. ונרסיין תו בכונה פ' היה נטול דף כ"ב לחיוב רשע ערוס. עולא אמר זה שקרא וטנה ולא שמע ת"ח ללמוד ספרת התלמוד בעטמי המשנה רשע הוא שאין תורתו על צוריה ואין ללמוד הימנו שפי' העטמים יש חילוק

באיסור והיתר ובידי ממונות לכות ולחייב ובעהרות לטווא ולספר. כדלמרי' בכמה דוכתי מ"מ אמר מר הכי ומר הכי ואמרו' מאי בינייהו. איכא בינייהו כך וכך. וערוס הוא שהשומע את קולו שונה משניותיו כסבור הוא שבקי בעטמיים וטוהגין בו כבוד

כת"ח. האמר קרא וטנה ולא שמע ת"ח ר"ל אומר זה ע"ה. ר"ש בר נחמני אמר ה"ו צור. ר' ינאי אמר ה"ו כותי. רב אחא בר יעקב אמר ה"ו מנוש. ארביני' היה נלמד כרב אחא בר' יעקב. דאמרי אינשי רשין מנושא ולא ידע מה אמר. תני תנא ולא ידע מאי אמר.

ועם שזינס אל תתערב א"ר יתחק אלו שאזינס הלכות. תניא. התנאים מבני עולם א"ר יהושע וכי מבני עולם הן והלא מיישיב שלם הן שבאמר הליכות עולם לו. אלא שמורין הלכה מתוך משנתה. ע"כ. ונרסי' נמי בכתרא פ' מי שמת דקד"ה ת"ר עתיד נכסין עתיד שומני וזה בעל אדנות. עתיד סלעין עתיד תקוע זהו בעל פלסול. עתיד משה עתיד כחם

זהו בעל שמועות. הכל עריכין למארי חייטאי גמרא. ופי' רש"י ז"ל גמרא סגוית התלמוד והיורדי משניות וברייתות וכו' עיקר התלמוד שאם לא התלמוד אין למדין הלכה מתוך משנה כדלמרי' התנאים מבני עולם. ע"כ. א"ר יודא אמר רב מאי דכתיב כל ימי עמי רעים זה בעל תלמוד. וטוב לב משתה תמיד זה בעל משנה. רבא אמר אפכא פי' דטוב לב זה בעל תלמוד שידע משניות על עקרין ובקי בעטמייהו ויש בידו כח להורות

הלכה למעשה והיינו דלמרי רב משרשיא חמייא דרבא מחיע אנשים יעבז בהם אלו בעלי משנה צוקע עינים יסכן בהם אלו בעלי תלמוד. ע"כ. והכי איתא נמי בפי' חלק ד' ק' : עשירית להביא בקצור דברי החוספות או דברי הרא"ש או דברי הר"ן ז"ל ושאר מפרשים ז"ל אפי"ם שאין דבריים אחרים בזהרה מסכתא :

הקדמת המחבר ספר מלאכת שלמה

פקודתו. נשמותיו רחוקות. נקיות ומנוהלות. מלובנת ומנוכנת. ויחיים להיות שריתו מעט ימינו הטורחים. סגוף והנפש חברים. מקשיבים לקולו אמן ואמן :

ובהיות כי אני העני. כל ימי מלאכותי וכעס עניני. כי נברו לחוהי. ורבות לחמוהי. מגלות ספר לא יכילום כתיבתי. גם זילתם לא שבת לבי. משח כאני. ובקרבי ימס לזבי. וכל ימי פחדתי מעמומי ומואחי. ונגד עובד כוכבים וערבי. ואפי' מאיץ עברי בעיל דבני. או בעל ריני. ירא לחכי אורח כעס השבלי או כמו רני. רק עמי תמיד הליות אל אלהי אבי. ואני בארץ אבי. וכל ימי שני מגורי בה ומלאכתי מגעורי בעסק ספר התורה הלה. אע"פ שתדיר הייתי חלוט כחוש ורזה. הכי קראתי שמו של ספר זה.

מלאכת שלמה גם כי כן היא כשמה. מלאכה היא ואינה חכמה. רק נושא ומשן ספרים כבהמה. וגם בעבור הוכר שמי. לדורות הבאים לפני לאומי. כי יחיד אני לאבי ולאמי. וקרוב ושאר בשר מלד אב או אם אין עמי. לחוס עלי ולרחמי. אם לא יתכן שיה לי בערי התימני. רחוק רחוק ממני. כי לא אדע מה יולד יום. כי ערה בשנת ד' ש' ע' ש' בן המשיח שנתים שנה אחי היום. ואחריו ועד הנה לא יציתי. לראות צבתי בן יפיק רגלי. כיכר במעשיו שימלא מקומי בחורה וירשני. אע"פ שאפרי אפר מקלה ומי מערה מימי. שכבר בני הגדול שהיה קרוב ל"ג שנים לעבודת עשתי. שהיה ממלא הסדוני כרעוני. צעוותי ורוב חטאי אל נושא ואיום. לקחו היום. יום קריאת מגלת איכה. ומתח הארץ לא שכתה. כי השגורה שמי אחיו הקסימם אחרי ככה. גם שתי אחיותיו צות עשר וצבת קדמו לפניו להיות לו חזיריים. כי הכפוני א"ל בימי בין

המזרים. עוד זה מדבר. וזה מת ג"כ דבר. מלמד כי ילד אשר יולד לו אח"כ לנחמה גם הוא נחסף בתוך שתי שנים בקדחת חמה. ואחריו שנה אחרי גם ילד שנתה לא החלימה. בתלויים רעים גם בזמא. וגם כשזכיתי והגעתי לנחת הוקנה. בעא קב"ה לרחמי

בחפוחא לנא. הוא בעל השם יוספיה בנא. שנחסף בנפסה לקדם רבונא. ואפי' שערי דמנה נעלו צהבהו זמא. מכניחות חונא ומרדנא. ועלי להדיק את הדין ולמימר לדליל לכפרא עלנא. מלמד כי אשת נעורתי. היא וצתה וצני בניה עמה. צביותי בן ל"ג שנים מתו עלי צעוותי. ובמה אקדם פני ה'. אם לא במעט עסק תורה תהיה לריח ניותו לפניו לכפר עוני. כי יודע אני. כי אין צי שום עבודת מטה חנן עלי מיוחתי מידון. אולי בזה אתראה מעט לפני הארון. והקל מן השעשע הראוי לנא אלי מעט עזרה. וישפני יודיני שונג ופתי כבהמה ובכער. ויחוס על נפשי למהרה לוקקה וללנה. פרום

צא עתה וזמנה. ואעזיר לפני שכניתי. בחפלת אסף נביאו ועבדו. עזרו אלהי ישעו על דבר כבוד שמך והיאלנו וכפר על חטאותי למשן שמך. אמן וכן י"ר ולאמר אמן ואמן :

יודי לעת זקנת שלמה. אחרי כמעט קצ שכבר נגמר מלאכת עבודת ה' כאשר השיגה יודי. ראה ראה לקח טוב שחבר החכם השלם ה"ר יום טוב על המשנה וקראו

הוספת יום טוב. והוא בחו"ל שוכן בארץ אשכנז הדפוס מלוי שם. וישתחום שלמה על המלאכה. ויחד לנבו וצמח. ארץ צדור אחד איתרני מלאה. שחמד ושכח יחיד מוקרן בקרן זוית בעיר חדרון תוב"ב. ואחד עם הגירים בארץ מרחקי בערי אשכנז. הסכימי יחד לעסוק ולעמול בעמלה של תורה ולהגיה המשנה ולבארה כמעט כגמון א'. ויען שלמה ויאמר ברוך ה' אלהי אבותינו אשר נתן חכמת כלב לנוש ייתר טוב מערכי. והוא

אחופי ומיודעי לעשות במלאכתי ביתר שאת ייתר עו. וכוניא כלני למעשה מעשה ידי אמן מעשה ידי רב טוב להתפאר בית ישראל בראותם בהשתקף יפה בדברי חכמה. וכירו וידעו לדאוב בקיאות טובא. נמרה וגם סברא ישרה. וישפירא לחמוי כי טוב העץ למאלל ודי חלוא הוא לעינים. ועל יום טוב צני. וצנה צביתי ממט שד את ספרי.

ואעבור אליו ואראה והנה עתי עת דודים. ואוספתי על ידו חכמה ודעת. אם לדברים מועטים אשר עלה בדעתי להשמיע מלהתיקום והוא לא השמיטו. אע"ג דמי לו גדול בקאר כמותו. אם ספרות ישרות אשר הסגיר מדעמו. והרהר פנים למשנה. ואזן וחקר גם מהם חזרתי להניף ידי בעיסי שנית. מתחלת בראשית עד מקום אשר תמלא ידי. וגם את שלי לא פלתי כי אין מדרש בלא הדוש. רק יגעתי כדי למלא לפעום פעם מעט דבש מרחוק ודברים עתיקים. ואכניס אותן בין הסרין ובין הדבקים. ואכתבנו בשמי ויהי לי למשיב נפש. מי יתן ידעתי ואמלאהו כולו. אבא עד תוכותו ואשמח בו כי רב חילו.

ובי כביר מלאה ידו. אשרי העם שככה לו : (אמר הא"ל אחרי אשר הדפסו את הס' מלאכת שלמה הם יבידע עם ס' תוי"ט ע"כ ראוי לנכון להשמיע מהם) הוא את הדברים שהביא המחבר מה' ה"ט. או הדברים אשר אף שלא הביא בהם תוי"ט. אבל טובה דעתו לדעת הת"ט והדברים בהחיות כחובים בס' תוי"ט. ושני נביאים מתנבאים כגמון א'. כי לא ראית שהיה איזה מועלת אם ידו מוסלים על דף א' ממש אותם הדברים עמון.

ועתה אודיעך כי להיות שידעתי גם ידעתי כי כמה עמלי תורה י"ל ברחמי אודך ענין ולשון יקאו בו וכמה מהם יספיקו לדעת לנד המורה מן העיין הס' בעלמם בדבר בעיקרו ובצדו. ולא יתרא לנכון על העתקתי. כי ודאי יצא גם לם. ויותר ממני. וכאשפשו לראות המ"מ. כריבין ללמוד כמה שורות כדי להגיע לשורת המורה לכן להקל עליהם הוספתי לכתוב כנגד אותה שורה שתי מימין. כלו כנגד שתי המימין הללו הלא המורה של זו המשנה או של זו הבנה אם אתה מתפייס בו בלבד ולפעמים שתי מימין על המ"מ א' ולפעמים על מקומות שנים או שלש או יותר : (אמר הש"ל ואמנה הסרס המ"מ עוף הבאר. ועשית להם מזון בפ"ע) ובכתמלא ריב"ל הוא ה"ר יואסף

אשכנזי ז"ל. וכן בכתמלא הר"ל לנד הוא ה"ר יואסף הנ"ל ז"ל. ובזולתם קל להבין. ואי ילתיחש בתורתו וכל מעשה ידיו. אמר"ל :

אענה שהבנתי בציוני ומלודו של שלחן ערוך הספר הקרן שחבר הרב רבינו יוסף קארו ז"ל מופת דורו. כי ידוע כי הרב ז"ל עם דרך העור כפע. אלא שברוב המקומות העתיק עם הרב הזכיר ל' הרמב"ם ז"ל בעדע. ומי שלא זכה להיות מכלל השעורים. וקנה אין בידו יכולת לקנות התלמוד והיד והסודים. לפחות בא' מהם ימלא קנה ממוקמו. או להס"פ בס' ש"פ או הלכות שהוא יותר ארוך. או ס' מאירת עינים. כי תלוא הוא לעינים שגשג אונים. בו ימלא קנה מחפשו. לדין לך מישועה דמישועה מיוזבי ספר. שלא ימלא אדם לכה"פ אורו ספר. ובו ימלא קנה ממקנת מאווי. אם יהיה אורו ספר זה מלאהו איזה דרך ישכן אור. אורה של תורה. ודיו. ולעולם אל ישוב דך ככלם :

ואל נא יתקדני רואה או שומע לומר מדוע היתה כזמה מקומות וכזמה עיניי פעמה מלאכתו. כי כבר השגורו קדומה גדלו. כי כאש גבורה ותלשורו מלודך לוח כי עלי הם מוטל עול למוד הנקיות צביותי מהעסק בה. והיא ממני רמה ומשנה בקרני ראשונים. והלא הרמב"ם ז"ל בהקדמתו לסדר ספרות הפליג לומר כי לא יספיק ללמוד הצעורה אפי' אחר פעמים. ובאמת כי לע"ד לא יספיק ללמוד אף פעמים בהבנה למישוע שנה. וזהו בעיני א'. מה יאה צדוק מנין בכל עיני ועיני. אע"פ שהנבואים שנים למרי חין. רק תתי את לבי ללקק לקם עני. לקוסי צהר לקוסי ראשון גם שני.

מאתרי הקולרים והבגורים. אשר בתורה אצירים. אולי יעלו בידי שנים שלשה נגרים. מראשי אמירים. גם אע"פ כי מן הראוי הוא כי כל מחבר ספר או ספרים מלבד מה שמלקט ראוי והגון היה לו לעשות אף הוא חלוף. אם מעט ואם הרבה בחרמיו. אמנם

במה שהקדמתי לכתב ספרא. דפירוקא. כי הלואי יהיה לי דעת ושל וזמן פטוי להבין דבריים. כ"ש להתחכם עליהם. ובפרט כי ימי חיינו הצל. ולא ידע האדם את עתו. ואולי יתקם ועדיין לא הגיע לחומם או לעשירית מלאכתו. על ספק אם כל אמרי פיו

בדק. או אם יש בהן נפתל ועסק ורקיך חיווך לבדק. ולא כן בסבת עשה זו אמתו מנהים. מלהתעסק במלאכת השם. והבונשים אלוים. תמיד ברומם של עולם כלו מעשיכם דבר יום ציומו. אלא ההגון והישר. לפני השר. שרו ומלכו של עולם לעשות העיקר עיקר והטפל טפל. אע"פ שבעיני האדם יחשב גרוע ופסל. ולפרוח ולעמול הראשונה.

להבין פטו אורת המשנה. וכל דברי התנא. במה שכבר שרשו רבותיו האמוראים והקדמונים. מפרשים פוסקים וגאונים. כי נעשע נעמי נעמנים. ואם חכה שבאר לו זמן באריות חיים וגנים. אפשר כי יראה עמנים לשבח ופנים. ולגמור והדר ליסבר.

כי ידוע כי מקום היינו רבותיו לו ולט להתגדר בו ולהתהדר. ועל כגון זה בלבות שניע הסוף בה והסוף בה דכולא בה. והנה הבא אחריו ודאי מדעתו להוסיף יכול. דהרי שלחן ערוך והרי כבר וברי סכין ופה שלו לנכול. ויעשו מתקנת עממי משנה מתוקים מלדש ומכ"ל. לנד ידיו לא יהיו רפים. מלעמול במים היפים. לילה ויומם לא יכבה זילת נרו. ואז ודאי יאיר אורו. כי ה' יהיה בעזרו כלמרו דוד המע"ל בספרו פתח דבריו יאיר מבין פליקם. וברפרט כי ימי חיינו הצל. ואם חכה שבאר לו יאיר אור פתח דבריו והקדמתך כי הוא מבין לפתיים לדעת שמו. כ"ש למי שכבר פתחו פתח תורה לעמלו. וכל ימיו עמלו בה כי לא ירע מלדיק עינו. ע"ד ולעשים יתן חן.

הוא של תורה צדק ובעונה. כי הוא חונן לאדם דעת ותבונה. ובפרט אם יש בו יראה ודבקותא. וללמוד תורה חבורתא ואהבה. כי אז ודאי הגמור יהיה מכלל המרכבה. הם

כי די לרחיבא קדישא בתלתי רגלי אבהתא. מ"מ לא דמי זכותא דלבתיה לחדייהו. לכותא דתאן דלמטרך צדידיהו. דהא לא דמי כהא של ג' רגלים לשל ד'. ואם הכהא מלא רגלים אע"פ של הרגלים דקים וקטנים לערך ג' או ד' הראשונים. מ"מ הוקפא כורה מיהא קא עבדי. וזהו לע"ד מ"ש דוד ברוחיה קדישא. חבר אני לכל אשר יריאוך ולשומרי פקודיך. לאיכה למידק דהו"ל אוהב אני וכו' ואם צביל דקאי באת הח"מ שבאלפא ביתא. אכתי קשה דהא הו"ל חפץ ויחבב אני בו ועוד מאי קאמר לכל אשר יראוך לשון עבר הכי איבעי ליה למימר לכל יר ארץ ומאן מלת אשר דקאמר. ועוד

לפי דרכנו יחורץ כפל הענין במלות שומת. אלא יראה שאמר דוד צענותו לפני המקום צ"ה. בלמת כי כהא של רגל א' או אפי' של ב' רגלים אינו יכול לעמוד מפני הדודי. אגמם. אם יהיו ג' רגלים לכהא ויכל עמוד. והשתא מאחר ששלשת האבות הקדושים והמאוברים. אברהם יצחק ויעקב הם ג' רגלים לכהא. שעליהם המרכבה עומדת. א"כ

אני שאני רגל רביעי איני רק חוספת חוץ וכבוד לכהא. והיינו דקאמר לכל אשר יראוך לשון עבר. כיון ורמו לשלשת האבות הקדושים אשר כבר בארץ המה. אמר עוד דוד המע"ה. ולא אני בלבד רגל במרכבה עם האבות אלא אפי' כל דרוק ודיוק הוא נעשה מרכבה למקום צ"ה. והיינו דלדך קאמר ולשומרי פקודיך לשון סוה. כיון על כל

כל הדיוקים שמהו ועד סוף העולם. וזהו שאמר חבר ל' ענה כלו כמו שאני נראה חבר במרכבה לכל אשר יראוך שהן האבות ששרארו יריאים למקום צ"ה. כך אני חבר לשומרי פקודיך הדיוקים שאחריהם שרתי אינו דומה כהא של ד' רגלים לכהא של רבוא רגלים או יותר. ממלא שדוד צענותו. השווה עמנו עם הדיוקים העתידין להיות בכל דוד ודוד יותר מאשר השווה עמנו עם האבות ע"ה. וזה אע"פ שהיה מלך ונביא מה

יהא כמוני יהוש קאין כנפים. גרוע גנוע פלוט. פרוע שקוע. צפוי חיון תקוע. כי לי ולכו"ב ראוי לני לבא צור ולתסמן בעפר. כי לא די שאין אנו מוסיפין בה כפמליא של מעלה. אלא אדרבה מ"ו צור ילדך שמי. הוא ברחמינו יסר לנו הארץ במשכריו. ויתן

לנו בשר אלנו לעבוד עטודו. ולעשות רצונו כרצונו. ולהיות עם הארץ ויפוך לקחת

הסכמת הגאון אבד"ק האג

על המשניות עם תוספות חדשים בהוצאה ראשונה (אמשטרדם. קהלת)

כמה ככרין דגדג וברכטס קטן וקנה. תורה והכנה תורה ה' תמיטה ערות ה' נאמנה. יקם ערות ביעקב ותורה שש בישראל לזכות את הדינים כל זכות שתמא ליד על העלוונה. ח"ל האלוף הקיין כרד"ר יעקב פרופס כ"ץ יצ"ו ולקח הבחן באצבעו הישנית הסיפנת לברכה. ויאסור את מרכבתו רכב כבוד כחלכה. מרכבת ח משנה

כמה גדולים חקרי לב לבם לחוקקי ישראל פחוקק במשנתנום. הכמי החדשים מעשה חרש אבן איש על שמו בשמותם ללשונותם. אשר להם שם יוד רפח. משיבים שערך מלחמה. רבינו הרע"ב והר"ם כל העם שהיין דבריהם בצמא. הני תרי צנרתא דרהבא. טרפה נפשם להתאבה. שני הכמים כלשון ח משנה

כמה יבנה הבונה. בני התלפיות תל שהכל אליו פינה. רבים אומרים נלך ונעברד עבודת הקדוש שאין אחריה עבודה כמותה. זו היא משנה אחרונה כמיה לא נתייתה. מיוחד יפה עם פי' הרע"ב והר"ם אשר מעולם אנשי שם וחפארת. עשו סיני לתורה ספרה: פני הברובים יהיו אל הכפרות. כרוב א' פקצה מות וא' פקצה מות כהכפרת. מטרת זהב טלה וגולה על ראשה טלה הכותרת. והנה פירח הגפן אדרת. פתח הסדר. פרי עץ תר. לכל הסידוי. ושמו את בדיו. על בדי הארץ. חכמתו בחוץ תרון. הרב המעלה בתורה ובחסידות המפורסם שהי"ר שמשון חסיד וצ"ל מאלפונא תניה אחריו ברכה לזרות. את בני ישראל לזרות. תודך ילכו בה הוי רץ יותר ל משנה

כמה יגיעת יגע וטרה הרבני המבואל חרף ובקי מהר"א נעשליק ואניפירין נר"ז עד אשר מצא מקום לת' משכנתו לאביר יעקב הוא הפשבר. גמר וסביר. ומצא יוד כבד. מביד ומסאק כמה חרשים מאנאי ארץ. בפרם מהרב החסיד הג"ל להשקת את העדה תני ע"ז. טעם מים סביר. למק ירוץ קרא בו. וכל דבר הקשה תשובתו כבוד. את הכל עשה יפה וכך היא הצעה של משנה

כמה מעלות שוות סלה היורה. שהעלו אתון כרשים בני הכורה. המניין יחד נפט וגמרו. הם אמרו והם אמרו. מצוה באה ליריני וקיימתה. בכסף מלא יתננה. מדיקי הרבים כנוכבים מסתילום. חסדי ה' למונים ולישנים בלכותם. דברי הכמים והידודם. התורה פתורה על אכסניא. אי תניא תניא. נאסרה ונשנית בשביל דבר שנתחדש תוספות חדשים. יאחיות נאים. כל שהוא תפארת לעושה והפארת לו סן האדם. ועליהם אני קרא. יברך ה' בסמן וברכתו יעם מרה. המכילים יותרו כוהר. וכעצם השמים למה. הרבו סמן ומה. כרי העבודה למלאכה רבינו את אשר יביאו וזה משנה

כמה גדדים וסינים שעשו חכמינו ז"ל על אשר לא יסג איש את גבול רעהו לכן גם אנכי בארץ למקן תהיה אלושתי קשה גם נצחה. ולא יבא חד כבעלי דבבא. ואלו את יעקב ואת טה. ובח"ל הקשה כון עליו משנתו ואין מוציאין סירו. ע"כ הנינו מסבים לכל הכרות ולכל אמירות אשר כבר נזכר ואמר ארץ נייס האוח נפשי הבחן המפורסם מופת הדור מהר"ר שאול נר"ז אב"ד דק"ק אמשטרדם יע"א. ולישרים ההלה נאה. הבאים ישרש יעקב יצ"ן ופרח כנפן פוריה ובנן רות. השומע לדבריני ונתן סעד לתוסבי יישר חיליה אומרים לפי"א שאל שאל צדק צדקת עמדת לעד חן ועושר בביתו כסף משנה

כ"ד יום ה' י"א שבט כסף משנה לפ"ק. חן שאול הלוי ד' ק"ק האג יע"א.

דברי המנהיגים והמאספים את הספר תוספות חדשים בהוצאה הראשונה הגל.

הנה ללכתי על פיין הקורא להגיה. וינעתי ומלמתי תלמיין. ולאמתי אספרה כמה וכמה אשר לפני קיקול כלל ספני המשניות. ראשון לזיון הכס המלוכי גרנאות אשר נעחקו ונדפסו בשעות. בנאות סתים שכן הרבה בפנים. והיו מוקים. הלאים לטיות ממוקקים. וכבוד לא העמידו כי אם נוסחא אחת בסיון (כ"א) וזמה יודע איפס הנעדרה. ולפעמים דברי ס"כ"ג נדענורה ומי"ם קובב הולך על הנחמרה. לכן מפשמי בחיפוש נניוס כנר מלוא ומורה. להכניס כולם הנחמרה. אחת הנה ואלתם הנה אל מול פני התמנה מלחיה:

ראוסיף שנים לנופף ידי כזר ליון. במקום שדני מו"מ מניסים למוין. מפאת קלח בלמרים. כהשתקחו לדברי הקדמונים. לרעות בימנו. ולפעמים נלקה בחקר ויחך כעל דמי. ופרוץ מדובה על העומד. ועשיתי מיקון כפ"י ביאורו"ל לבאר את אשר נעוות. ושמתי מיקון ההוא בתוך קוים מרובעים במקום המסרון דברים מעולים. ובתוך קוים עגולים. במקום שהמה דברי יחך וז"ל מועילים. פסח בפנים ופעם בתוך עגולים. ולפעמים בסיון כוכב או מנינים יד המראה בלצנב ראה כי זה מידוע או פירוש הוא:

זאת ועוד אחרת שם סופר"ים ויונ"ו חסידו"ם פרוש"ם ביטה. דברים מופלאים מכל"ו הננוח החכם השלם הרב מוסר"י ל"ב שיון חסיד ז"ה"ם. ומשאל חכמי גאונים זמני. וכדעה דברים נאים מפי אמ"ו הגאון הגדול המפורסם מלך נפלה אב"ד ור"מ מהר"ר שאול נר"ז. ומקום הנימו לי באיזה מקומות אמרתי עם הספר להעלותם לזכרון:

שברתי וכליתי במלכה מקומות כפסיק תנ"ך ודפי ש"ס הנעלמות. וגם הנלאים שדמו חוץ למקומות. עד כי חדל לנסור כי אין מספר. והרבה אוקומות מהגמ' על המשנה. וקושים וחרוטים מהתוספות אשר לא נזכרו בדברי התפדשים הגדולים ההמה. והשתעם כמה מינות בפנים ובפירושים. לפעמים שורות שלמות. והרבה חידושים מעל מו"מ עכ"למו. אשר כשתפו מתקומה:

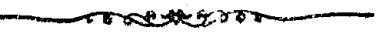
ואף גם זאת בהיותו בל"ג חכמי משנה. אמרתי יטן כי אין למדין הלכה מתוך המשנה. פן יעשו קפני ערך כמזוי לכוונת דין משנה. ויהיה ידו על תחומה. ועשיתי זה סביב הלה למעשה כפי הסכמת הש"ס וגדולי אמרוים. בדברים הנוכחים והשכיחים באלו הזמנים. במלכה מקום על הסמינים. להיות לפני העדה להשמרה כדעוטים. על ספרי המשניות על הגלויים:

ועוד ידי נעוים לפשות קומניות להפרשה בין ענין לענין. ולהפריד בין המחלת הפירושים. לזיון דברי המשנה לסקל העיון. והכל בהנה מדויקם כפי כח האפשרי כפורה אל עליון:

ובבל זאת אם שכתמי או לא למדתי והמלא ימלא עוד איזה עשות. ידיני לכך זכות. כמלמדם כשם שז"ל אפשר ובי' ואקרא לאל גומר עלי לכתך על המונמר. ואכתך את שם כבודו לעולם אמן:

אחרי הידוע פאר הדלת לון קדשים ויקנת המשותפים הקלטים והגזירים. טולם להונים וכולם ברורים. שמוחם קנינים ועדשים בשפטים. שמשם יזרת ונרס לא יכנה לעד ולזרז דוים. נמנו טידיין וילדקו להפלות כל מכשם מזכה הדפוס ששה סדרי משניות שלמים ונמוים. כלל היני פיו וסידורים. דפוסם של הקלין המורני המדפים המפורסם כהר"ר יעקב על לוחיו לדיק המפורסם כהר"ר שלמה פרופס כ"ץ ז"ל. אשר במשניות שיהא סדרי משנה עד פחה היו בדפוסו נעלמים ועדדים. ועלמה כדעוים לנפק איש כיוון ומכס הבקי ומסיר במלכתו תלמדה הקודם למקן ולסקל התכנות והיתרות אשר היו גראשויים ומלא להם איש נכר גזירין ידו כלל ה"ה המורני המופלא ומופלג מוסר"ל נספסליק מוואניפירין כר"ל יודע להדר ולהדר ולתקן כל פירוטם וגדדים. במשניות ששה סדרים. אך בזאת נלוח לנס להיות המלאכה כדעה ומלכה נמנמה. כבוד וסדר ומהפארת. כחלמחו כן סופו נגשים והלוחות וכל סדר סהרות. לחבר היתרות ולמלאות הסהרות. ואחתי כואם סהיום קצר והמלאכה מדובה ואל"ל דעל ידי החד יהיה לחמו נגממה. והקוים אלים ומוכנים לקבל גם שלשה סדרים אמרוים הטהרות. ניקוק מפי החבורה הנזרת הקודם להקל מתשאל המורני ה"ל ולימן לו פזר וכבוד אשר על ידי שניהם המלאכה נגמרה ומהרה. וכבר אמר החכם עושים המה סהיום כן האחד וגו'. וכדרך ה' אשר הפליא והגדיל חסדו עמי למלא כן בעיני הגזירים וקוים. וכדעה רוחם הסבור כולם גדפה אחת לנשאתי ולעמרי כחמ של מורה. וכדעה ומדו גם אחתי לתקן הגיוון. ולהתפסק נקדשים ומהרות להנות בלמרי בינה ושפר. להקיר הקוים בחקר וימיר. כן בחינות ואמיות. ובמלכה מקומות יגות ומדעה. ובמשני שמוטה עובה. קבלתי עלי לחובה. להגדיל סורה ולהלויכה. ביתר שאת וביתר עוז ה הורה וזו סכרה. להסיף על הלאשונת קשתי דפין. והגכות. ודיין. על יד החוקק להרמבי"ם ז"ל במיטרו. וכל תקומו בפנים כקו ריבוע הוא מלוכה. ועוד סימה ידי נעוים להיות סדר סהרות אשתי לעלוי. ללקק כמלא קנו ולזרו. לוקוטי בתל לוקוטי פירושים ומדשים. ישנים ומדשים. אשר עד פחה היו נעדרו. כן המה פי' הלא"ם. וכסף משנה. ולתם משנה. ומשנה למלך. וכמה תוספות מקובות הש"ס. ומכ"ס. ור"ם. אשר במשניות הראשונים לא נזכרו. ולא שפת הייטה החלוטה מול פני המשנה הנה ילזרו. ומשנה בקול רנס ועורה. ללל יתכרך אודה. אשר תלק מתכמתו ליראיו ויולה סודו. וזמני להיות חד מן מהקנין החיוקין ומן הגומרון כהרות וקדשים כלל מיני פאר וסדרו. ומה קלין סיומן משניות העשוים בבאר היקב מנלכה. ואלו אם המלא דלתי אלף גס כסם איזה פשוט. ידיני לכך זכות כי מי יבין שגיאות. ובלתי ספק שעל ידי כער קמן המה נספדות. כי נגע מהה ולא מרעות. ויל' ה' להבזירים והקלטים המחזיקים ידי שופי המלאכה. אחת את הנכה. אשר תבולתן גנוס זכו. לזכות את הרבים כסידור התפדשה. שם המערכת כן המה סדרי המשנה שיהיה נבל סרובה. ושכרם אחס יהיה כעלמח הדיון. ובמלא דלתי אלף פשמים ככה. ומחוליה ללל מלך מי וקיס. ואשמה ואקוד על אנלה חפים. שלא ימוש המורה משיו ומחשטי. וישקם שכינתו בינינו. ובמכותו יתקן ויחוק את לבנט. ויכנס ויטון עיר יהודא וירושלים והמכה בימינו אמן:

דברי העזיר והקטן אלחנן בן המנוח ד' בער ז"ל מק"ק צילין.

הקדמת המגיה

אשר העתיק ספר תוספות ראשון לציון*

שלו ככל זר על הגליון ועשה לזר קטן במתני' או בהר"ב או בחי"ט, והנה אחר פטירתו של הגאון ז"ל הובאו המשניות הנ"ל בהמתחת שאל ספריו לנאן. והנה קנה אהרם האדון המדפיס הנ"ל מהחכם רבי **ביניש מאנדל** (כמבואר בעמודה על המשניות אשר יראה כבר). והנה חכמי זמננו אשר יום יום ידרשון במתן הספרים של האדון המדפיס הנ"ל אחר ספרים מועילים. המה ראו המשניות הנ"ל וכן תמחו. ואמרו מי יתן ויוחקו הדברים הנ"ל בעט ברזל ועופרת. האדון המדפיס הנ"ל נעתר לשאלתם. אך הכתב הנ"ל כאשר היה עתה לא היה יכול לבוא בדפוס כי מחמת רוב ישתחו עלו בו קמטות כסו פניו חרולים. ואף גם רעה אחרת עשו שנתנו המשניות הנ"ל אל אגוד הספרים (בזר בינדל) והוא השחית את הדבר והתך כמה שורות מן הכתב. (מי שלא יאמין לדברי יך אל מות הספרים אשר לאדון המדפיס שם ימלא המשניות הנ"ל ויראה כי כנים דברי). פ"כ היה מן ההכרח להעתיק הכתב הנ"ל לכתב אחר. ואני ימים רבים משחתי ידי ממלאכה זו כי רבה היא. כי ידעתי את מך ערכי וקולר בנית ומורא עלה על ראשי פן אכשל ולאכד ח"ו להשחית כונתו הנעימה ומליצתו הנשגבה והטיל מוס בקדשי שמים וסיוגו יהיה לא יראה בעיני העם. לכן נפשי אמרה לי שב ואל תעשה עדיף. אמנם אח"כ רחיתי כי בכל חור אחרת האדון המדפיס הנ"ל אהר אש אשר ימלא תאומו. וגם במשפט כספו הבטיח לשלם לו חלק עבודתו. ובכל זאת לא מלא די מחסורו. או אמרתי אל לבי במקום שאין אגשים השתדל להיות איש ושמתי נפשי בכפי וה' היה בעזרי והתחלתי במלאכה זו. ועתה בקשתי שפוחה לפני כל קורא ומעיין. אם המלא תמצא איזה טעות בהטבעה בעלמא. אל יחליט ארוחו לטעות מוטעם. כי כמה יגיעה פרחתי וכמה נילות נדדתי סינה משיני עד שבאתי אל דעת המכוון של הגאון המחבר ז"ל. וכל זה עשיתי למען לא יהיה הספר הזה כספר חסום. כי מלאה ה' לצאת הוא וחורת אמת בפיו. ועננה בני נדקתי ציום מחת כי תצא אל דעת כונתו בגליון המחבר ז"ל. ותראה ותבין כי לא להטם פרחתי. רק לנגן יטונו משניותיו תורה. ויראו חכמים ויבין ויוסיפו לקח:

דברי המגיה לייקר בר"ז שטיינז"ן

* שד"ס בדבארה בויטן הק"ם אל אגודת ש"ד. ** ואלהוהו השמטו את המלאה מקומות מחומו מפני אשר המי' בהמשנה ימלא הקורא בערך הצינוים והמ"ם שר"ב ותו"ט בהמשנה פנים על המקום הראוי להם

הקדמת המתבר ספר תפארת ישראל

רבותיו בעממן. ויעירונו וירוונו לחטום אחר שומן של דברים הקשים בנידן. וכמסומנים נחפש אחר האמת לאמתו. ותורתנו הקדושה הנקרא. פסחים בזו צו. ומה גם כי כל מה שנאמר ממעין הקדוש של רבותיו נובע. יום ליום יביע דעת. והם זרעו בלבנו זרע המדע. וח"ל כי לא היה יגיעם לריק. דלא ציירי תרניאל. ונעמי ההסכל אשר נעשו יתן יין. ויגמול שקדי האמת. והננס יתב ע"ג ענק שמעתיק התמה. טופס פני דמשק. גדולה ומשקה מתורת רבו לאחרים. כי עתה יאמר החלם גבור אני. דלן אמרית דלהון היא:

ב מהפירושים המפורסמים אשר קבלום ישראל. היה לראש פינה דברי רבינו ברעטררה ודבריו ברית הן הן הדברים שנאמרו בסו"ט. ורבינו תו"ט מ"ץ ודק בתורין ובסדקי. ותמלא כקן ידו להשיג על הר"ב. כי בירר כמה פעמים כי רק לפוס שיפסח כתב הר"ב כן. ויאבק איש אלהים עמו עד עלות השחר. ברק ברקאי. ושפתיו יביעו דעת פי' אחר. ועי"ז ב' הפירושים האלו היו כתואמי ציוס. כשני לוחות הכברית. ועני שדים האלו מוריקים מעליהם הובע רוב טוב לבית ישראל. אמנם יראה כל קורא לשובט בעיניו. ויפן וירא כה וכה. ומה גם את אשר עדין לא נסתה קף רגלו הג' במערכת המלמטה. וקול פחדים באזינו. בשמשו קול קרנות הפלפול במלמחת תנופה. וקול הצלצרות הקודש עלי במות וסוללה. יחוסם מהשבוטיו. ויחרד האיש וילפת. ואף הוא ישוב אמרו לו. ויאמר הסרים הן אני עין יבש. ואיך הקטע יואל צבק שלו על פני אורי היעלים. להבין דברי החמים וחידושים. אף ירף ממנו. ויטעו מהר שפר ויחנו בהרדה. והנה הרב בעל קף נחת רזה לתקן זה. ואם כי כוונתו ראויה. מעשיו אינן ראוין עדיין. כי כמה פעמים שהיה מהעלם מלשאלוב התמאה המלכב. גם עשה ולא השלים. כי לא היה רך מעתיק דבריהם בקיור. ובמקום אשר היו הגלחים שמומות. לא נכתה רוחו אוחס. ומה שהניחו רבותיו כולה מוקשה. גם הוא לא עבר על גל חוסיק. מלכד כי גם סברו אינו בנמלא. רק א' בעיר וב' במשפחה:

ג האחרון הכביד. כי אפס כסף. ועל שדים סופדים. כי נמקו שדי המחי' והכלכלה. והמשניות הנ"ל עמדו ביוקר מאוד. ולא כל אדם וזהו (ב' שולחנות):

לזאת הערוני מהשבוטיו. שנסכתי מתני התלשים. בנפשוני בישועת ה' אלהי אבותי הקדושים כי אנכי ח"ל עשירי לעורר עורת ה' בגבורים. אשר במשפחה ליפשיץ. המשפחה המיוסכת בישראל. כמכר בבית שבוואל אה"ע ססק"ט בשמות הניסין ממיס באלה חנוך. וזכות אבותי יעמד לי. להגיע לפני עם ה'. עשה סדרי משנה

הספר תוספות ראשון לציון אשר הוקף ואשר הורס לפניכם היום עדת ישרון. הוא משין א' ממקור מים חיים אשר הגיו אחריו ברבס. ה"ה הרב הגאון הגדול המפורסם בכל קלוי ארץ וים רחוקים מו"ה ישעיה ברלין זצוק"ל. הידעתם את האיש ואת שמו. הלא זה אשר נתן אלהים חכמה ותבונה בלבו להיות לו לעינים על אם דרך התלמוד להראות לנו הדרך אשר נלך בה:

והנה לא למען הרבות בשבח ומעלות הספר הנ"ל יאחזי לדבר כי מי אנכי חולעת קפן ולא איש לדבר בלשון מדברת גדולות ולהעיד על ספר אחר. ופכרם הגאון המחבר ז"ל. אשר כבר יאל שמו בכל הארץ במעשה ידיו שנאמר בן פאר ה"ה הנסותיו על הש"ס (הדפס פסג ראשון בדיהרנטרט ואח"כ שנית זה שנים לא כבירים אלל האדון המדפיס הנ"ל) ושם ראינו מעשי חקפו ונבורתו ורוב צדיקתו בכל ספרי הש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים. והדברים בעמם מעידים על מי שאמרם:

אמנם נחתי לגלות את ארון הקודש על חוכן הספר והנהו הנ"ל ועל מה אלתיס הטבעו. הא' מראה מקומות הש"ס בכל מקום הן במתני' הן בהר"ב הן בחי"ט (** ואלום עבור זאת השמטו הקומרם ראשון לציון הגדפס אלל המשניות הראשונים מעבר לשער ז' שם איש מראה רק מקומות אמתיו בש"ס ושתה ללא נודך הוא. ומה גם עוד כי שם נשחטבו כמעט כל הדפוס. ורובא דרובא שנו וגם ענין ה' ל"ד וכן ב' ל"ט ואני חשתי בכל פעם אחר הדף בגמ' אם יהיה נכון או לא). הב' כל מלות קשות וחרות המובאות הן במתני' הן בהר"ב הן בחי"ט הוא מראה מקום בהלכן בערך צירוף למי במדרשים או בתלמוד בבלי או בשאר ספרים כפי ידו החוקה ורוב צדיקתו. ה' ולרוב פעמים נמלא בתוכם דברים נחמדים ומתוקים וראויים הם למי שאמרם וכמה פעמים מוחיב ומפרק על דברי הר"ב והחי"ט (כמו דלמי פ"ו מ"ב ד"ב מונו לו כ' וע"ע בלחם פ"ו מ"ו ד"ה קולרו וכו' עוד שם פ"ח מ"ו ד"ה מין ביהמה וכו'). אמנם מה לי ולראיה זאת. הלא כלו מהמדים חבו ממחקים מדבש וטופס לופים כפי אשר עיני הקורא יחזו מישרים:

ועתה אחת שאלתי מאת כל הקורא ומעיין ואלהה אבקש. בהיות שהגאון המחבר ז"ל מרוב עשונותו לא כתב הספר הנ"ל בכתב מיוחד. רק כתב במשניות

י זיהירו המשיכיים לכוהר דיקיע. כי הגלות לו ולבניו עד עולם. ההכלית הנפלא אשר הוקף ואשר הורס. להלמוד משניות הקדושה תמיד חלילה. דמלכד חיקון נשמת אל חי בקרעו. משנה אחרונה נשמה. עוד נישא יתרו צו. כי שיג לו והצג ישיג כשה"ה בזמן קר עין כל עינא פקיהא על כל התורה כולה. על כן עמלו הבונים המה רבותיו קמאי ובתראי לשומם כשמלה חדשה. כאשר יסדו הרועים הרואים בלמונתן לבית ישראל. לעשות נכרשתא דלדבא על פתח ההיכל. ומלתאראות לאלום בני לתלפיות. תל שהכל פנים אליו המה פרוס הרמ"ס ראש המדברים והר"ם והראב"ד ורבינו הגדול רש"י זכור לטוב. אלמלא הוא שכתבה תורה מישראל ח"ו. ואחרים החיו"ם הרא"ש ומהר"ם ורבינו עובדיה ברטנורא ורשו"ט ואשר גדולו האחרונים הנלמדים:

אולם אם כי הרבה חודות לו ולבניו. לרבותיו הגאונים האלה. מאירי עינים. ומחי נפשיט. כי המה סללו המסילה העולה בית אל. כי עתה נרעה כר נדח על שדי תרומות הררי בשמים. כי נפתחו עלי שפיים נהרות. כי כולה משקה נחלי דבש והלב. ובכל זאת עוד הניחו לתלמידיהם מקום להתגדר בממה עיניים. וביותר לחלושי הראות. פורי כמה פעמים במזנן. העניים והאביונים. כאישות צריה שאין לה עינים. איך ואלו יום יום ידרשו. וכפתה חרס יאפס אזנו כי נסכרו מעיינות החכמה. ודבר ה' היה יקר צימים האלה והימים האלה ימי צוקרי העגבים. והמשכיל על דבר ימלא ב' עיניים אשר יערכו חיקון והם:

א לאחר כל העמל והיגיעה אשר נתיגעו עמנו רבותיו. עדיין פשאו ליחמי דחמי כמה משניות סתומים ותחומים מאד. לפעמים מל"ע ולפעמים מ"ד הסותר ממקום אחר. ובפרטות בסדרי קרשים ושדרות. אשר לפי רוחב לב רבותיו נכתחו אל אולם. קלרו כמה פעמים במזנן. העניים והאביונים. כאישות צריה שאין לה עינים. איך נבלא מהם סדקית. יראה פעטפי שחר. יקוה לאור ואין. ויגשע כעורר באפילה. וילאה למלא הפתח. ורבים אומרים מי יראינו טוב. מי ישיקנו מים מזכר בית להם. להבין רק המשנה הקדושה על צורי'. הן אמת אם אלה רבותיו אשר גובה להם ויראה להם שרים עברו במיין. מי מוטלנו ילקים וקמאים החרבה והסלעם למיכו. מי יערב לנו להניף כקף ולפלות פה. הלא גם עקימת שפתיו הוא מעשה. ומכ"ס להשיב על דברי רבותיו בעלי התריסין. אשר לא הגענו לקראלי החיות. אשר קטנם ענה ממתניהם. ואיך לא התיס אימת הארי על המפניע. לבלי יהרוץ בגלגולה באומר לגולגולת. אולם כוחת וכוחת ידעו. ואע"כ לא נסוג אחר לבנו. ולא נפסה עורף אל הקול אומר קרא. וכן טוטו

הקדמת המחבר ספר תפארת ישראל

מקד אנוכי. אבל רק המלות אשר מורגלים לקרותם שלא כהוגן. ואם יצא מלה א' כמה פעמים בלד א' צדק. לא תחקר כ"ל הראשון. וילמוד תחון מעלין. גם בחרתי בדרשומי האותיות. מפני נ' עניינים טובים שמהם ענין. הא' כדי לקצר מקום הכסא. הב' שהאות יהיה כמזכיר להקדור. לאמור שא לא עיניך אל הפירות. לפי. וכמקלט מקלט כחוב על פרשת דרכים. גם העמתי כל הסלפולים באותיות קטנים. למען מי אשר לא יראה להלאות שכלו בפלפול תריפתא. המלתא גו דובשא. רטנו זהו כבודו. ללמד על ההרים ההודים והגזעות הנשלות. והמפתח היורד לאמת השמי פתח כון. ובגדול החל ונקטון כלה. גם אבטיח א"ה. דככל משנה שיש בה דין המלוי צה"ו. אביא בקיור הסתעפות הדין אליבא דהלכתא. כפי דעת הראשונים והאחרונים המפורסמים. גם אביא בזהים סי' צש"ט מוכר דבר ז'ו. וידיעא להוי. אם ימלא מקום במשנה בלי פירוש. או ישיין רק קת להגן. לראו זאוחו ומשנה גופא. או במשנה הסמוכה לה מיד. מוצא הדבר כהוגן. וקראתי שם הספר **תפארת ישראל**. שמספרו כמספר המלות האלה זה **לכבוד אבי מורי ורבינו הגאון הצדיק מהור"ר גדלי' זצוק"ל** שמספרם אלף ושב מאות וטעים ועשרים. תשננא לדין כדן. גם לאשר במלת **תפארת ישראל**. שמי בקרבנו. בעבור תהיה לי לעדה כי חסרתי את הבאר הזאת בעזרת משכיל אל לל. וגם להיות למוכרת לזוגתי הרבנית הצעירה מרת דאברישי תחי' לא"ש. ולזני הנחור החרוץ המופלג המושלם כ"ס ברוך יצחק שליט"א. וזני' בוני' מקפסא ידיעא בני הכר' משה מרבי' שליט"א. ובני הילד יעקב עזרי' שליט"א ובנותי הצעירה מרת קילא תחי' לא"ש. ובתי הצעירה מרת גנענדיל תחי' לא"ש ובתי הבתולה רבקה תחי' לא"ש והילדה הענא תחי' לא"ש. וזהמי הרב החרוץ מור' שאול שליט"א. וזהמי הרבני הלכך מור' יוסף שליט"א וגדלי' מרים תחי' לא"ש ורחל פרידא תחי' לא"ש. אשר אות א' מכל שם ושם. הנהו במלת תפארת ישראל. גם קראתי שם ההקדמה [מסדר ספרות] **יבקי' דעת**. דר"ת יבקי' הוא ישראל **בן קילא ישרה** שהוא שם אמי האדוקה הרבנית זוק"ל תלבה"ס. ומלת דעת. ירמו למה שאמרו חז"ל שבת דף ל"א ע"א. ודעת זה סדר עבודת. גם שם א"ה הרבנית האדוקה מרת רחל תלבה"ס. שמה מרומם בשם הספר. ועתה לנו לתמו בלחמי ושחו זיין מסכתי. ויהא מימרא דה' בטעדיכם כעתיבת אחיכם. אפטרותא צר דעקא. נדיא מסקא. שצטי בלא בניי :

ה"ק **ישראל ליפשיין** בן אא"ו הגאון הגדול מהור' גדלי' זצוק"ל בעל המחבר ספרי רגל ישרה. חומרי בתניתא. כנסת ישראל. בן אא"ו הגאון הגדול מהור' ישראל אבר"ק קליאו בעהמ"ה תשובת אור ישראל בעסק הגש המפורסם. וספר בית ישראל אשר הי' בכ"ו ובשרף בעה"ד. בן הגאון הגדול מהור' אליעזר אבר"ק בבכמה קהלות באשכנז ופולין בעהמ"ה השור' דמשק אליעזר ושיח השדה. בן הרב מהור' זלמן זצוק"ל בן הגאון הגדול מהור' אליעזר אשר נחצב על מצבת קברו והוא "שפט" את "ישראל" ארביים "שנה" "ב"ק" "אוסטרא" הגדולה. בן הגאון הגדול מהור' זלמן ראווארדי אשר שם פעמי מרבנותיו לארץ הקדושה ונחשב לנשיא בירושלים חוב"ב אשר שם מנהתו כבוד. בין הגאון הגדול מהור' זלמן רונקיל הנזכר במהרי"ל ושל"ה ומנוחתו כבוד בק"ק קראקא. וחתן הגאון הגדול מהור' בינש ליפשיין אבר"ק בריסק דליטא. הנזכר בתשו' אא"ו הגאון מהר"ם לרובלין זצוק"ל סי' ס"ד. חתן אבי הגאונים לפני מלך בישראל מהור' שאול וזאהל. בן הגאון מהר"י טוינין. בן הגאון מהר"ם פאדווא ושאור שלשולי יהודים הכל נזכר בהקדמת השור' אא"ו דמשק אליעזר זצוק"ל :

הקדמת בן המחבר ספר תפארת ישראל

אמר בן המחבר לכבוד אביו מלין יחבר ובלב שבזר וזכה מדבר. מוריד כחל דמעות על כי נוסל ממש הפארהו. וארן אלהים ללקח ממנו. עשרת ראשו. מהמד עינו. רבינו הגדול. והוא דמדי דמעיו מהגולל. ובקולו אילות יחולל. על אביו רב מחולל. ופיתח עליו צורה ואומר כמאמר רע"ק בסנהדרין (דף ס"ח ע"א) "אני אבי רבב ישראל ופרעיו. הרבה מעות יס לי ואין לי שולתי להרוקן". עשתהמי כוערים כגלי הים ורעיוני יזלזלים מבהלים ודחופים. ועיני לאן לאני. הן המה מתחבנות הרעופים והטופים. ורשעים דמדעתן ונפושם דבע"כ (כ"מ ל"ס ע"א). על הרי חבר. אלה אוכרה ואשכפה עלי נפשי. כי האדיק אבך פאר הדור יין ומור כרוב ממשה. אני ההכמה. הכל כסה הודו. אש דת בימינו חלקת מחוקקים עשו ומגט. יפרוש כנפיו להימן. צהריו כהוס יגלה ויבין העלוות חכמה. צורה ומשנה. תלמוד בבלי וירושלמי. וספרא וספרי והוספתא. נדודי בינה ומחקרו ההוס אל תהוס קראו. יוסף שמים. שמה מרכבות ההתמונה. בצנכי ימים ירד יועי. הנה שם בית זבול בינה. על השכים והפול אור יקרות אפייע. ומה רב טוב אשר הביע והודיע. ופעלו אשר פעל והזיף לכל בית ישראל בן איש חי רב פעלים מקבאל. רבינו הג"ל צחינורו. דחבר גזיף דברדל צפירוש תפארת ישראל שלו. אשר חיבר על המשנה. ונחת וסגל בים תורתיו הקדושה. כבר אמורא אלה ואייתי מהתיאף בידא. דיין ותני כחומרי מהתיאף. חזינן הווא קרעליתא דמקבעי בה אבנים טובות ומרגליות. חיבורו הקדוש דקמן. מלא זיו ומפיק נוגה על כל חומר בקודש ומקומות קדומות שבשאל הדרי משנה. והכל בלשנא קלילא להיר ובהיר. כהירין שמתתים דיממא ניבוא כצנכי חומי המעגל. מעגליו ירעפון דקן מסעם לשד שמן דרבי. עומק רמיותיו. ומתק וישר סברותיו. חבו מחקים וכלו מחמדים. עד כי כל המשיין יתפלא על עולם ונדל חמתו ובקיותו הפרותה על כל שדה חמד. הצורה לארכה ולרחבה. שאין לך מקצוע תלול חנוי ועמוק. שלא היג רגל מחקרו חז. ומלא כפו קוצר וחלט מעמד. לבאר כל סתום וחסום והאדיע פתרונו [עיי' בהקדמות ופתיחות הכלליות]. אשר שם לכל חלק מהמשנה ולפעמים קודם או בסוף המסכתות. כמו במשד. קדשים. ועבודת. ולפי מוס' שבת ועירובין. וגישין. ובסוף פסיו. ובמסכת

משנה עם הפירות תפארת ישראל אשר חנני ה' צו. ובכרך קטן אשר ישא חזק מחולני על דרך שיח. עפתיו ורעיותיו בקלור מופלג מדוקדק מאל. ת"ל אשר לפתיחת התת הנשרים עפות נחלק תחומין של רבותיו הנ"ל. והוא יבאר בעשה"ג גם כל חמירא קמירא. גם אשר הניחו לו רבותיו. ונפרמות בקדשים וסדרות. בעשה"ג אימא מולת דחשקל כפי אשר חנני הוואן לשכוי צינה. גם אעניד עשרות לי דברי אלמ"ו הגאון הקדוש זוק"ל מספרו משנת בסוף אשר עדיין בכ"ו וכל מה שאביא מדבריו הקדושים. אביאם בשמו לזכרה. ולית חן לראשי גם דברי שר וגדול ישראל. ריווי' כמלאך אלה קדישא. רשכבה"ל. רבינו הגאון החסיד מור' עקיבא אב"ד דק"ק פוזנא שליט"א אשר חנני ד' נחלשותיו על כל שחא סדרי משנה. ומה שאובין וארן לפני רבינו. ומה שדנתי כבר לפני מאור עיינו. הכל בכתב מיד ה' עלי השכיב בלשנא קלילא. ועוד בה שליטת ויהיה לבאר כמה משניות. אשר היו מונחים לתומים עד שיבא אליהו. הנה רבינו מאורן של ישראל הגאון החסיד רבינו אלי' וויילנא זוק"ל גם דברי הקדושים המסולאים צפ. הנפחים בשלש עשרה נפה. ונחריחם בקיורו ושני לבין וכתנתי בסוף כל עניין שאומר משמו. מלת רב"א ר"ח רבינו אלי'. ואחר כל אלה גם רעיו ענין קולנויה תלי. ולתם סתרים יעט. אשר הניחו לי רבותי. הפרשו כיד' ה' הכונה עלי. ולמען דעת כי כל מקום אשר נפיתו מפי הר"ב. ופירשתי פי' אחר המזכר כבר בדברי רבותיו האחרים ובכל מקום שאבאר ה' עיני. לתדע פי' אחר כפי קט שכלי. שלא מוכר עדיין בדברי רבותיו. נרשע על אותו אות דמות כוכב מה"ו. ואבטיח בעשה"ג כי זה הפירוש בקלורו. אפ"כ יהיה מספיק מאוד להבין כל משנה בקלה החמורה על צוריה. וצוהר פקחתי עיני על ג' הסדרים החמורים ורעים קדשים שדרות. ויחדתי לכל א' הקדמות כוללות כל הידיעות הנלרכים לדברי הסדר ההוא. בעניינים שאין מורגלי' לכל. למען ירוך קורא צו. בנאו אל הקודש מביט לפרוכה. והיו לו אח"כ דברי המשנה הקדושה כגולקן ערוך. ולהשלים תפארת הנלכה. ההעוררתי לתקן לקלוק נושן. כי ידוע כי מלות רבות בש"ס. ע"י רוב הסלפולים ואורך הגלות בעו"ה. נשתבש קריאתם הנכונה. והרי חיוב אדם לומר בלשון רבו. אפי' אם יזויר דעת. ומכ"ס אלו רבותיו מסדרי המשנה הם היו בעלי לשון הקודש כרענב"ם ריש תרומות. ובפתיחותם ברוך מלנו. לכן הערתי א"ע לכתש משניות כמקוד מדוייק. וכעת יאמר ליטב ולשאל כי החרתי העטרה ליושנה. ולשון עלגים תמהר לדבר לחות. וכי אמנם

ה"ק **ישראל ליפשיין** בן אא"ו הגאון הגדול מהור' גדלי' זצוק"ל בעל המחבר ספרי רגל ישרה. חומרי בתניתא. כנסת ישראל. בן אא"ו הגאון הגדול מהור' ישראל אבר"ק קליאו בעהמ"ה תשובת אור ישראל בעסק הגש המפורסם. וספר בית ישראל אשר הי' בכ"ו ובשרף בעה"ד. בן הגאון הגדול מהור' אליעזר אבר"ק בבכמה קהלות באשכנז ופולין בעהמ"ה השור' דמשק אליעזר ושיח השדה. בן הרב מהור' זלמן זצוק"ל בן הגאון הגדול מהור' אליעזר אשר נחצב על מצבת קברו והוא "שפט" את "ישראל" ארביים "שנה" "ב"ק" "אוסטרא" הגדולה. בן הגאון הגדול מהור' זלמן ראווארדי אשר שם פעמי מרבנותיו לארץ הקדושה ונחשב לנשיא בירושלים חוב"ב אשר שם מנהתו כבוד. בין הגאון הגדול מהור' זלמן רונקיל הנזכר במהרי"ל ושל"ה ומנוחתו כבוד בק"ק קראקא. וחתן הגאון הגדול מהור' בינש ליפשיין אבר"ק בריסק דליטא. הנזכר בתשו' אא"ו הגאון מהר"ם לרובלין זצוק"ל סי' ס"ד. חתן אבי הגאונים לפני מלך בישראל מהור' שאול וזאהל. בן הגאון מהר"י טוינין. בן הגאון מהר"ם פאדווא ושאור שלשולי יהודים הכל נזכר בהקדמת השור' אא"ו דמשק אליעזר זצוק"ל :

אמר בן המחבר לכבוד אביו מלין יחבר ובלב שבזר וזכה מדבר. מוריד כחל דמעות על כי נוסל ממש הפארהו. וארן אלהים ללקח ממנו. עשרת ראשו. מהמד עינו. רבינו הגדול. והוא דמדי דמעיו מהגולל. ובקולו אילות יחולל. על אביו רב מחולל. ופיתח עליו צורה ואומר כמאמר רע"ק בסנהדרין (דף ס"ח ע"א) "אני אבי רבב ישראל ופרעיו. הרבה מעות יס לי ואין לי שולתי להרוקן". עשתהמי כוערים כגלי הים ורעיוני יזלזלים מבהלים ודחופים. ועיני לאן לאני. הן המה מתחבנות הרעופים והטופים. ורשעים דמדעתן ונפושם דבע"כ (כ"מ ל"ס ע"א). על הרי חבר. אלה אוכרה ואשכפה עלי נפשי. כי האדיק אבך פאר הדור יין ומור כרוב ממשה. אני ההכמה. הכל כסה הודו. אש דת בימינו חלקת מחוקקים עשו ומגט. יפרוש כנפיו להימן. צהריו כהוס יגלה ויבין העלוות חכמה. צורה ומשנה. תלמוד בבלי וירושלמי. וספרא וספרי והוספתא. נדודי בינה ומחקרו ההוס אל תהוס קראו. יוסף שמים. שמה מרכבות ההתמונה. בצנכי ימים ירד יועי. הנה שם בית זבול בינה. על השכים והפול אור יקרות אפייע. ומה רב טוב אשר הביע והודיע. ופעלו אשר פעל והזיף לכל בית ישראל בן איש חי רב פעלים מקבאל. רבינו הג"ל צחינורו. דחבר גזיף דברדל צפירוש תפארת ישראל שלו. אשר חיבר על המשנה. ונחת וסגל בים תורתיו הקדושה. כבר אמורא אלה ואייתי מהתיאף בידא. דיין ותני כחומרי מהתיאף. חזינן הווא קרעליתא דמקבעי בה אבנים טובות ומרגליות. חיבורו הקדוש דקמן. מלא זיו ומפיק נוגה על כל חומר בקודש ומקומות קדומות שבשאל הדרי משנה. והכל בלשנא קלילא להיר ובהיר. כהירין שמתתים דיממא ניבוא כצנכי חומי המעגל. מעגליו ירעפון דקן מסעם לשד שמן דרבי. עומק רמיותיו. ומתק וישר סברותיו. חבו מחקים וכלו מחמדים. עד כי כל המשיין יתפלא על עולם ונדל חמתו ובקיותו הפרותה על כל שדה חמד. הצורה לארכה ולרחבה. שאין לך מקצוע תלול חנוי ועמוק. שלא היג רגל מחקרו חז. ומלא כפו קוצר וחלט מעמד. לבאר כל סתום וחסום והאדיע פתרונו [עיי' בהקדמות ופתיחות הכלליות]. אשר שם לכל חלק מהמשנה ולפעמים קודם או בסוף המסכתות. כמו במשד. קדשים. ועבודת. ולפי מוס' שבת ועירובין. וגישין. ובסוף פסיו. ובמסכת

הקדמת בן המחבר ספר תפארת ישראל

האורג כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גמיו וכו' ול
 המחשבל בהפסדו של אדם כשר וכו' ובזכות זה יהיה למליץ בעדכם. וזכרון תורתו
 ודקדקו יגדלו לפניהם כשמש בחגי השמים ויורר אפלטו ויגיה השכנו. למען הקין מתרדמות
 הזמן ושינה ערדות העולם העובר. ואלו יעמדו לחיי העולם מהשכונות ומחיותיו להשתדל
 בחריטות בחורה ובמנות לסוב לו כל הימים א"ם:

ואני אל ה' אתהקן שיסמכני בזמן דקרו ויראני נפלאות מתורתו. אחת שלחתי מאת
 ה' אוחה חכמה. שצתי בבית ה' חמיד להגות בחורתי. ולבקר ציכלנו בבוקר
 בבוקר יעיר לי און לשמוע כלומדים וגם לילות שירו עמי. ושיקויים כי וזרעי האי קרא.
 ולמי זאת בריתי אוחה וכו' לא ימוש מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך. ומקרא שכתוב.
 ולאני אחיה עם פיך והוריתך אשר תדבר. דברי המיחל להסדו והמתפלל בפרישות
 פים. לרוב שמים. בעד מנת חסד אפים. ואור שצתיים. בבגנת תורתו תורת חיים:

שכל המצב חסוקה הולדת

ברוך יצחק ליפשיץ.

הקדמת בן הרב המחבר חרדשי מהר"ח

לכבוד אביו הרב המנוח מדבר בלב נדכה ונשבר

ונשבה אה"ק ובודאי נתקיים בו יבא שלום יגותו על משכבכם הלך נכחו. ואנא מה
 אענה אבתריה לקיים מצות כיבוד אב במותו. והגני הגני מורוד לכבוד אבי להיות מרפס
 ועולה את הרושיו על כל המשניות ולחלקם ביעקב ולהפיצם בישראל למען ההיינה
 שפתותיו דובבות בקבר שנאמר רובב שפתי יונים (ש"ס ז' יו"ד). ועתה אחינו בני
 ישראל עושו גושו חושו לכבוד ה' ולתורתו. וקחו סוכרי ואל כסף ורעת מחרוץ
 נבחר. בוז כסף בוז זהב ואין קץ ותבונה. ומה לי להאריך בודאי ידוע וספורם
 כבוד תורתו ותורתו של א"א מ"ו הרב החסיד המנוח הב"מ. פי המרבר לכבוד
 התורה היום יום א' ה' אדר ראשון בשנת תקס"ב:

נאום שמריהו ברבב מרור"ר יואל הב"מ

הקדמת המחבר ספר משנה ראשונה ומשנה אחרונה *

משדו עד היום. עם שאין כי לא תורה ולא חכמה. עשאי בחור האדם המשלה:
 ונתקיים כי מ"ם בריוך העמדת להררי עון. ברטוק ולא כמעשי. ואמרתי מה אשיב
 לה'. ותמכתי ידותי נדברי חז"ל שהתורה הניבה מכל הקרבנות ואמרו בזבח ומנחת
 אינו מתכפר אבל מהכפר כד"ל. ואמרתי אסורה נא ואלהא איזו מקצוע ממקשות
 שבתורה אשר אורל תקון את נפשו בה ולחש בה אולי דבר מה יראני לכות בה
 הדיוטות הלמודים כמני. וראיתי כל סדרי הס"ם אשר או בה בהיות לאני ונא
 ושאר חכמי התלמוד כבר רבו כמו ינו בה רבים מן המפרשים וגדולי האחרונים
 בפירושים ובחשובותיהם. ושני סדרים זרעים וספרות שהגיוו אותם בעלי התלמוד
 ועשו אשר דברו בהם. אין לסדרים אלו צורך רחב לתלמידים הקטנים. רק צורך
 של שלמת הרושם הרמזים והר"ם והר"ם ז"ל. והדבר ידוע שפירושים של הגדולים
 הללו לריבין פירוש וצורך כמו פי' רש"י ותוס' בכל הסדרים שרבו עליהם הדקדוקים
 מגדולי האחרונים כחבר ראוני צעישו. והשתלתי להגות בסדרים אלו. וראיתי שבאמת
 לריבין ער בכמה מקומות במשנה. וגם פירוש הגאונים לפי רוחם ביצתם לעמם
 פירשו. ולדורות הם עלמם לריבין צורך. ובפרט סדר עשרות הוא מקושי בהבנה אף
 לגדולי הראשונים כמו שהאריך הרמזים ז"ל בפתיחתו. ורובו הוא סתום. זה משמח וזה
 מטרה. ולא פורס במתי קמיפלי כדרך שדקדקו בעלי התלמוד לפרש טעמו של כל אחד.
 ורבות בגנים אשר יעתי וברוב המקומות מלאתי לפי מעש בינתי. אם לא כוונתי אל
 האמת בכלם. אולי במישפס אובה. ואפי' במשפס דמישפס ודמישפס יהיו לרין ואיטו אחד
 מאלף יתקיים אם יש עליו מלך מלין אחד וגו'. ומלבד זה כתב בספר בינה לעמים
 יעתי ולא מלאתי אל חלמין שהרי כבר מלא שהגיע עממה היא המציאה. וראיתי
 לקרות עם לקיבון מה בשם **משנה אחרונה** כי משנה הוא כפול וכשתחשוב מלת
 אחרונה כפול תמלא המספר מכוון כמספר שני שמה **אפרים יצחק** עם הטולל ומעתה
 אהן אל יוצר הכל תהא נא תורתי לרין ולגת רוח לאלהינו. ולא תהא גרועה ממנחת
 עני. וברמיו יוכני לעבוד זיראה עהורה בידיעת אלקותו ואחדותו באמת ואוכה לתורה
 לשמה אני ורעי ורע זרעי אמן:

אפרי פי רמין יהיו בלפניך י"י צורי הדיק קרב וכליות א"ם.

וחכמות הנרכות נרקחות וסכנות ללימוד תה"ק. והכל בלשון לא וקלילא. וכבוד גדול
 עשו לו אחר פטירתו. לעת אשר הובא גופו הקודש למקום מנוחתו עד שמתעם כחממר
 שולח בכחכות (ד"ו א) דחייו נבדי מאלול וסיכרא. והעם הקדום מקבלת עיר
 לאגיו ומשאר העיירות המונות סביב. אשר התקבצו כולם יחד בלמנה ובשברון לב.
 בלמנה ובמורל ליק אחר מפתו של אותו לדיק זוכה למשפחותיו. מאז ועד אשה.
 ממער ועד זקן כולם ננו בצביה. וירא ישראל כי יש שבר גדול כים. בהעדר אהן
 וחסיד קדוש וסודר כמחו. רבן של ישראל. וזעקים ואומרים. כמאמר התלמוד. פי'
 הספינה. אוי לו לעולם שאבד מנהיגו. אוי לה לספינה שאבד קברניטה.

ועתה אתה ברוך ה'. דור האחרון שלנו ראה והגיטה על דרכי זה האיש הגדול
 בענקים. גדול הוא בששך וסם לו ברקת. הליכות עולם לו. ספדו אותו
 בנירות תווקי'. כראוי לנאון סודר כמחו וכמטה עלינו מרבותיו בעלי התלמוד [בס']

להודיע קושם אמרי אמת. על אודות בחבי קרש של א"א מ"ו הרב החסיד המפורסם
 מ"ה יואל ז"ל אשר פעל ועשה על שיתא סדרי משנה. וכל מנמת פניו
 ליישב השגת הרב תו"ש על רבינו הרב מברשנורה. וזאת גלוי וירוע בעליל כי א"א
 מו"ר הרב המנוח ז"ל קרוב לכ"ש שנה הניח תוי שעה ועסק בחיי עולם ופרק מעליו
 עול דרך ארץ וקבל עליו עול מלכות שמים לעסוק בג' עמודי עולם תורה ועבודה
 וגמ"ח ובאלו יגע וטרח ונדד שנתו מעיניו ותנומה מעפעפיו וגם ישב בתענית וסיגף
 עצמו ששה שנים בתחלת ישיבתו והתבודדו מהכלי העוה"ל ער אשר הגיע העת אל
 תלקת ארון האלהים וצאקים אחוז באה"ק נצחו אראלים את המצוקים

בתהלים אשריה לה בחיי אומרה לאלהי בעודי. ועוד הוא אמר.
 אהאלה ה' בחיי אומרה לאלהי בעודי. לעתה הוא ענין שריוך
 האדם לאודות למקום ב"ה על חיו ועל שהספיק לו לרכיו כדי חיו. ויש לך אדם שהין
 ה' אותו עושר וכבוד הרבה עורף מכדי חיו. זה לריך להוסף להלל ולהודות על תוספת
 הטובה כמו שמיני שהקין חז"ל בצרכת בורה נפשות רבות והספרים על כל מה שצרא
 להחיות וכו'. והוא שאמר אשריה לה' בחיי שהספיק לי כדי חיי. ומלבד זה לריך ליתן
 הודאה על התוספת והיניו אומרה בעודי כו' ועוד היינו תוספת. ולפי שעיין זה נהג
 בין בלרכי הגוף ובין בלרכי השמה. יש לך אדם ששכלו רחב בחורה לתש חידושים
 ולעשות זינין ופרחים בחורה זה לריך לאודות על חלקו מלבד הברכה הטוללת ששם חלקו
 מיושבי ביהמ"ל על התוספת לריך הודאה במי עממה. וכן ביראת שמים יש אדם
 שחגו ה' בידיעת אלקות לעדת גדולתו ית' ורוממותו יותר משאר כל אדם כמ"ם וזה
 יראתי אהן בלבם ונאמר אהן להם לב לעדת אהתי. זה הוא חלק שאין שיעור לכותו
 חו ודאי לריך לאודות יותר ויותר. חבו שקבע בעיניו זה שני סקוקים. אשריה לה'
 בחיי נגד לרכי השמה דמסקי ליה יערב עליו שתי אנכי אשמח בה'. ואהלה ה' הוא
 בלרכי הגוף דמסקי ליה אל תבטחו בנדיבים וגו'. וכבר מצינו ב"ב עיין זה שאומר
 בית ישראל ברכו את ה'. בית אהרן ברכו. בית הלוי ברכו. יראי ה' ברכו. והלא
 כולם ישראל הם וכיון שאומר בית ישראל ברכו הרי כולם בכלל ולמה מור ופירסם. אלא
 שנית ישראל מברכין ברכה אחת בלבד על עמי עובד כוכבים. ובית אהרן מלבד זה לריבין
 לבדך שקדשנו בקדשותו של אהרן. וכן בית הלוי בזמן שבהמ"ק קיים אמר להם משה
 המעט מכם כי הגדיל אתכם מעדת ישראל. ואמר עוד יראי ה' ברכו היא המעלה
 הגדולה מכולם שהגיעו ידיעת אלקות. שעיך היראה הסהורה אינה בלתי ידיעת
 אלקות והיא יראה סהורה עומדת לעד. וע"ז זה אמר הודו לה' כי טוב כל"ח. יאמר
 נא ישראל כל"ח. יאמרו נא בית אהרן. יאמרו נא יראי ה'. ובזהות כן לריך כל
 אדם לראות א"ע כמה מעלות טובות למקום עליו והסקדים העודפים לו יותר מכל
 האדם. וראיתי בספרות והסקדים שגמלי יורני משאר כל האדם עמש ונברו עד מהר

(א) הכי הגאון המתבר מו"ה אפרים יצחק ז"ל וזה נק"ק דאבריסל בשנת תקכ"ב להבין הרב הגאון הר"ר לייבוש וזה"ש אדר"ק שמשעריץ בן הרב הגאון הר"ר אפרים רי
 דק"ק דאבריסל רותג של הרב הגאון הר"ר שמועין דיימש אשבנאי אדר"ק סיל. ואמו של הרב המתבר היה כמו של הרב הגאון המפורסם מו"ה יצחק חיות ר"י דק"ק דארהביש
 וזהו דין ורלב"ד בק"ק יוספי. ועוד בימי הרב הדוק הגאון הר"ר יוסף אשר עדרניבערב ז"ל אדר"ק פרעמישלא סה דין מעיין בק"ק פרעמישלא. ואחד הסתלקותו של הגאון סיל ה' הוא
 הראב"ד דק"ק ויהי מעשה שם. והוא א"ס זקן וכבוד סנה בורות ה' יומם וליה ועל משנתו היה סגורה בפיו צע"ס. ובסתלק בק"ק פרעמישלא בשנת תרי"ג. וסנית אחריו נרכה שני המורים
 האלו אשר כהם הלאה כמו הגדול כתיפות וקפיות בניים על אחי האמת. וכבר נדפס אהן קתו מהמורים האלו בפרעמישלא בשנת תרמ"ג. סייע על חס' כלים לנד. אן הדפס שמה הוא מהדורה
 קתה על שפת ז"ל. ובספרים אשר אמתו עתים לפניהם סוס סמה מהמהדורה ברא של המחבר ז"ל. (ב) ועל סדר זרעים משנה ראשונה כפי נוהגתו.

תולדות רבינו הקדוש

(העתק מספר בית רבי)

איזהו חכם הרווא את הנולד (חסד לב א)

עקיבא בן יוסף (קדושין ע"ג ע"ג) (לדברי בעל צמח דוד) ושם אביו היה רבי שמעון בן גמליאל נשיא לבית ישראל כמבואר בתלמוד (סויות י"ג ז) מקרת אביו שמעון בן גמליאל נשיא לבית ישראל היתה מיוחדת ומפורסמת בישראל, והיה נכד הלל הזקן, כמאמר רבינו הקדוש היו ענותן בני ואמר כל מה דאמר לי בר נש אנא עביר חוץ ממה שעשו בני בתורה (שהיו נשיאים) לוקני (לאביו זקני והוא הלל הזקן) שירדו מגדולתו והעלו אותו (נכסית רנה פרטס ג), ר"ל לפי שאמרו בני בתורה שכתבו דיני פסח ובא להם הלל הזקן ולמרום, וירדו מנשיאתם ועשאוהו לנשיא (פסחים סו א). ויחוסו היה לשבת בנימין כמאמר רבי אנא מן בנימין קאתינא אבל לא מבני בנימין זולתי מן נוקבתא (ז"ר פ"ג), והוא היה חומר מגזע ישי, כמאמר רב רבי דאיתו מדוד מרפך ודריש בזכותיה דדוד (שנת טו ב) וע' רש"י (סוכה טו ז) בד"ה שינתיה. ושרשו פרח משפטיה בן אבישל אשת דוד מלך ישראל כמאמר עיניו במשפחת רבי הווי דאיתי משפטיה בן אבישל (כתובות סג ז) והוא היה בן חמישי לדוד, כמאמר הכתוב ואלה היו בני דוד אשר נולדו לו בחברון הבכור אמנון וכו' הרביעי אדוניא בן חגית והחמישי שפמיהו לאבישל (ד"ה א ג, ז). וכ"כ בהקדמת המעתיק פ' המשנה להרמב"ם בסדר נשים, ר' יהודה הנשיא היה מודע שפמיהו לאבישל בן דוד, ומשפחתו ויחוסו נקראת משפחת ר' גמליאל, ותחילת הנשיאים למשפחה זו, הוא הלל הזקן נקרא הלל הבבלי, ועליו אמרו (מסכתין) אלו בני בניו של הלל שכלמדין תורה ברבים, ובן הלל נקרא ר"ש ונשיא היה ולפי מה שמצאנו שהגאון ר' שמואל בן חפני ז"ל אמר דור רשב"ג נהנהג בעת צרה ובן רשב"ג זה נקרא ר"ג הזקן ובן ר"ג הזקן נקרא רשב"ג השני, ובן רשב"ג השני נקרא רבי יהודה הנשיא והוא בן חמישי להלל הבבלי, עכ"ד:

ושם אמו פלאי, והיתה אשה משכלת אהובה בעיני כל רואיה עד שהמלכה שהיתה בימייה בעבורה בבעלה (האדריניס מלך זקן וכסיל), כמו שכתבו תוס' (עטות סוכה יג) בד"ה א"ל אמרינן במדרש (א) כשנולד רבי נזרו שלא למול אב את בנו ואביו מלחו. שלא הקיסר אנשיו לבדוק את בתי העברים למען ראות הישמרו פקודתו והביאו רבי ואמו לפניו, והחליפתו המלכה באנפונינוס (ידיד רבי) בנה, ואם רבי הניקתו עד שהביאתהו לפני הקיסר ומצאוהו ערל ופטרוהו לשלום עכ"ד:

אלה ילדות המרה הגדול רבינו יהודה הנשיא אשר נקרא רבי
 תם כמאמר מכדי ר' יהודה הנשיא היינו רבי (שנת לב ז) ואמרו ר' גו רבי היינו ר' יהודה הנשיא (קדושין ס"ג ע"ג) ובכל ארץ כנען קראוהו רבי להיותו הגדול בתורה והכמה נחמד על פי מדותיו מכל בני תבל כמו שכתב הרשב"ם (ז"ג נג ב). וקצתם קראוהו רבינו הקדוש ועל הרוב קראוהו כן תלמידיו כמאמר רב תלמידו שאילת את רבי ביהוד ומנו רבינו הקדוש (גיטע נ"ג ע"ג) וכן אמרו על לוי תלמידו כתיב אפינקמיה דלוי אמרית קמיה דרבי ומנו רבינו הקדוש (שנת ק"ג ב) וכמהם. ואף גם תלמידיו לא קראוהו בשם תואר רבינו הקדוש זולתי במקום שרצו להפליגו בהכמתו וגדולתו כמאמר הנ"ל ומנו רבינו הקדוש רצו ואמר במלת ומנו, ומי האיש אשר קראנו רבי הוא המופלג מכל איש משפחתו ונקרא רבינו הקדוש ר"ל מרה כל בני הגולה המפורסם כי קרוש יאמר לו כן אמרו אנפונינוס אמר לרבינו הקדוש צלי (ברכני או התפלל) עלי (ויקרא רנה פרטס טו) והובא בתוס' כתובות (ב) קראוהו בן למען הפליג ברכתו מכל אדם עד שמלך רומי בקשה מירו ומענת רבי לאנפונינוס תיעיד על זה אמרו. א"ל רבי לאנפונינוס תשתוב מצנתא (ספ) — כתוב א"ל רבי, ולא כתוב א"ל רבינו הקדוש, כמו בראשית המאמר, לפי שהאמת כמו שכתבנו. וכן אמרו ר' דברים צוה רבינו הקדוש (פסחים ק"ג ע"ג). וכן רבינו הקדוש כשנפטר מן העולם צוה ד' דברים (ג"מ פ"ה) נקבותו ככה למען הפליג צוארתו לפי יקר ערכו. וכן אמרו נכנס אליהו זכור לטוב לרבינו הקדוש (נכסית רנה פרטס טו), אם משיח בחיים הוא רבינו הקדוש (מסכתין נ"ג ע"ג) גם זאת אך רק להפליג מעלתו מכל אדם עד שאליהו התשיבו שולח אליו ממרום, ונרמה למשיח ה' לרב יקרתי. אבל ברצות תלמידיו להזכיר שמו באיזה קורות אשר אינו מופלגות כמה קראוהו רבי, ובהזכיר שמו באיזה דין בתלמוד אף כמה קראוהו לפעמים ר' יהודה הנשיא בשם עצם כמאמר ר' הייא ור' אושעיה תלמידיו בברייתא. ת"ר שמע ישראל זו ק"ש של ר' יהודה הנשיא (ברכות יג ז), ת"ר בכור תם ר' יהודה הנשיא אמר כו' (גיטע טו ב), אמרו משום אימתא דר' יהודה הנשיא (שנת קנ"ג ע"ג). וכמהם. וברוב המקומות אף בהוכינם מעלה ממנו אבל היתה בלתי הפלגה גדולה קראוהו, רבי, כמו רבי מכבד עשירים (מרוינין פ"ו א), רבי נסוע נשיעה בפורים (מגילה ס"ד ע"ג), רבי פתח אצרות בשני בצורת (ז"ג ח), רבי דאיתי מדוד מהפך ודרש בזכותיה (שנת טו ב), רבי ארוך בדורו (נדע כד ט"ג ע"ג). וכמהם. וברוב עמלי הגוינו בתלמוד מנעוהו ועד היום היה לא מצאתי כתוב באיזה דין, דברי רבינו הקדוש. אבל דברי רבי, אור' יהודה הנשיא אומר, ולדעתי לא נמצא כתוב באופן אחר בכל הש"ס וכל זה יעיד על אמתת דברינו שזכרנו, שתלמידיו לא הזכירוהו בשם רבינו הקדוש זולתי במקום מיוחד שרצו להפליגו מכל חכם באשר זכרנו:

ופעם שאלו נערי תלמידיו למה נקרא רבינו הקדוש והשיבו גדולי תלמידיו
 לפי שלא הכנים ידו חמת אבנשו מימיו ולא הסתכל בדבר עבירה לבוא לידו מוכאה בלילה (שנת ק"ח ט"ג). ומצאתי כתוב בשם התלמוד ירושי', שאמרו לכה נקרא רבי רבינו הקדוש לפי שקדשו אביו לשמים דרבי נולד בשעת נזר שלא ימול אב את בנו ומלחו אביו, משעם זה הפליגוהו לכנות בשם קדוש אשר לא נקרא איש מכל חכמי התלמוד: ונולד ביום שמת

ירש שם נתים ונכסים אחרי מות ר"ג זקני. וכאשר תביר הלוי עליו נסג את כל ביתו וכת דינו לעיר צפרי מסק שהיה ר' יוסף ובית דינו כ"ל, כי שם היה רוח צה משוחזת ויערות, ור' יוסף ובית דינו מלא מסק רבי הלך לבית שערם, אבל מסק מנזר רבי היה בסבריא. אך רק שכתו את ב"ד במסק המשפט היה בבית שערם, וכן ר"ג זקני נר בסבריא כמ"ש בפנים ומשבו ב"ד היה ביבנה כמאמר במנהרין ת"ל ותבין, ועתה אתמם על דברי תוס' (מגילה ס"ג) בד"ה רבי בסבריא, כתבו וז"ל נראה שהיה (מעשה רחיצתה וחיטות) בימי אנפונינוס כשחיו יחד כדאמרינן שרצה לשחרר בני סבריא מסע עכ"ד. והכירו לה לפי שהיה קשה להם הלא מצאו רבי היה בבית שערם ובעיר צפרי ואין אמרו בסבריא היה לך אסר רק בזמן אנפונינוס היה בסבריא ואחר כך היה במקומות אחרות. ובאמת לק"מ ומטור היה תמיד בסבריא מעטרו בבית זקני ר"ג כמו שזכרנו, וכן שאלו התלמוד הוא בסבריא יתיב — וביתרין רב המהני על הגאון בעל פני יהושע (מגילה ס"ג) שהבין בדברי תוס' שרצה להביא ראיה שיעקב מסק רבי היה בסבריא, ובאמת נראה לעין כל פהק הדפך כמ"ש — שנית תמדתו על מה שכתב שם וז"ל קשה לי אשכחן בירושלמי (ר"ל בירושלמי מסכת כלאים ובפרק תרומא (ל"ג ז) ואנכי מצאתי מאמר זה מטור יותר גם כבראשית רבה (פרטס טו)) שרבי היה בסוף ימי צפרי וקרא עליו וחי יהודה וכו' אתנו לא מספק וזך מלתא דרבי תלמוד היה ומאי מקשה ש"ס עכ"ד, והאת ביה באמת קריתיה תוס' כמ"ש ועדיפא מניה מן כ"ל — שלישיית חיתות תמה על איש בקי בש"ס כמוהו שריתיה מוכיח להביא ראיה החוקה שרבי בצפרי היה בסוף ימי, והוא מירושלמי מס' כלאים והוא באמת ערוך מפורש יותר באור בגמרי דילן (נמשכת כעטות ק' ט"ג) כי החלש באמריה לצפרי דרדולא וכו' —

א) אולי הוא מדרש כגון וכמהו שיהיה לפני חכמי תוספות, כי במדרש רבה לא מצאתי גם לא ראיתי דברים האלה מימי.
 ב) והוא שאמרו שם בהלכות תרומה רבי (* רחץ ונסע בקרונה של צפרי לא כווננו לאסר שרחץ ונסע בקרון צפרי, הלא אם כן אין אמרו ל"ו רבי בסבריא הוה אבל פירוש האמתי שרחץ הנשיעה בקרון אחת בסבריא שנקרא קרונה של צפרי כי שם עמדו יחד בשוק כל סוהרי צפרי, וכן משמע ג"כ מדרבי רש"י (כתובות טו ע"ג) בד"ה בקרונות של צפרי היה מעשה וכו' ע"ש. ודע ודע המשכיל! כי יש מוכיח רבה בזה לדעת מסק מנזר רבי האמתי, כי במגילה אמרו רבי בסבריא הוה, ואמרו (כתובות ק"ג ז) רבי מופל בצפרי, ואמרו (מסכתין ל"ג ז) לך אחר רבי לבית שערם, ומעשה איה היה מסק מושבו האמתי, ונדלה מבינה את גם בימי חכמי התלמוד הקרובים אליו עד בזמן, עד ששאלו (כתובות ק"ג ז) הוי אמינן רבי בבית שערם היה אלא כיון דחלש אמטות צדק הדרוף לך אחר רבי לבית שערם הישבו רבי בבית שערם היה אלא כיון דחלש אמטות לצפרי דשמעת במקום גמיה דאירא צילא ובסיס, ומעשה לפי דבריהם אלה נראה לי כנה, מסק מילדותו היה בסבריא כמו שזכרנו בפנים שנת זקני נר ש"ס. ושם היה מסק שבתו בני ביתו כמבואר בדבריהם במגילת ת"ל. ומסק שבתו על בית דינו פעמים בשנת לדון כל רבי ולשפוט כל משפט היה בבית שערם, וכן מבואר מדבריהם שם שאמרו. חנו רבנן צדק צדק לבית שערם (מסכתין ל"ג ז). ואיתי כי יש היה מושבו בבית דינו, וגם שמת היה מסק מדרשו ללמד עם התלמידים ולהורות דעה לעם אם הביאו דברי הקשה אליו כנתים קבועים בשנה, ואחר כך הלך לביתו בעיר סבריא שם היה מושבו את אשתו ובניו ומסק מטור תמיד מנעוהו, ואולי

(* נגלה ממש שגגנו סוף תרי שוכני ש"י נסע נטיעה כפורים. ורחן ז"ל נחמוס נקדוהו סי' וכו' עינדה לחיתתו וז"ל (למלך) נכני פשוט פוס. ס.

תולדות רבינו הקדוש

אמבאואת, כמבואר (שנת מ ס"ט). והרבה פעמים הלך רבי ותלמידיו לרחיצת
ולנקות בבתי מרחץ האלה. ולפעמים אף ביום השבת, כמאמר ר' יצחק בר
אבדימי (שנת מ ז), והיו שם בעיר מבריא מעשה אומנים נאים, כמאמר כוס
מבריא של זכוכית פשוט וצולול וגראה אדומית יין בו (גס כ"א רע"ב). והיה
שם בית מדרש גדול וישן שהיה עוד במרם היות רבי שאמרו על ר' שאמר
(שהיה איש ריב מרש"ג אבי רבי כמאמרם (הזכיר יג ז) והיה אב"ד זמן רב
מקדם שנולד רבי) דהוה יתיב ודריש בהרין בית מדרשא דמבריא (מדרש חזית
ג) מטעם ס). ועיר זאת היתה כמלאה תכמים ונכונים כמ"ש תוס' (מגילה פ ז)
בד"ה והא רבי :

וי"ל רבי לדרוש את אלהים לעיר תקוע ולמד תורה שמה אצל החכם
תלמודי המפורסם ר' שמעון ז"ל. כמאמרם אמר רבי בשהייתי לומד
אצל ר' שמעון בתקוע (ערוכות פ"ג ז). ובמקום אחר אמרו מפורש רבי תלמיד
ר' שמעון הוה (מנחות ע"ב ס"ט). ועי' תוס' (מנחות פ ז) בד"ה נעביט אנשמי
וכו', ועי' רש"י (מגילה פ"ג ט"ט) בד"ה א"ל ז' :

ולקח אשה ממשפחת פלאי, והיא היתה אהובה אלו מאד מאד כמבואר
(כתובות ק"ג ט"ז). והוליד ("מנחה שלשה בנים, שם הבכור נמליאל,
ושם השני יעבץ, ושם הצעיר שמעון. עם שלשתן למד תורה והכמה כאשר
נבאר בפנים ה), והיה לו עושר רב ונכסים מאד מאד כמבואר הרבה בפנים
הספר, ועי' דברי הכמינו והפלתם אותו (שנת ק"ג ט"ז), ואמרו עליו מימות
משה ועד רבי לא מצאנו תורה וגדולה במקום אחר (גיטין פ"ג ז). וגדולי תלמידיו
היו, ר' הויא הבבלי, רב או אבא אריכא, שמואל ירחינאי, לוי בן סוסי,
וינתן בן עמרם (ו), ובפנים נבאר מעלות כל אחד ואחד איש לפי ערכו. והיה
גדול רב ורחם גדול ועובד כל מהרתי תענוגי תבל כמבואר בפנים, ואלה דברי
הרמב"ם בהקדמתו לסדר זרעים: רבינו הקדוש היה יחיד בדרו, איש שנמצא
בו כל החמורות ומדות טובות עד שזכה בהם אצל אנשי דורו לקרותו רבינו
הקדוש, והשיג תכלית החכמה והמעלה, והיה בתכלית החסירות וענוה
והרוקת והתענוגים כמאמרם משמת רבי במלה ענוה ויראת חטא. והיה צח
לשונו ומופלא מכל אדם בלשון הקודש עד שהתכמים למדו פירוש מה שנשתבש
עליהם ממקראות מדבריו עבדיו ומשרתיו כמפורסם בתלמוד ("ר"י ומגילה נ"אמ"א
דני רב ועי' נכמים). והיה לו עושר רב והרב היכולת, וכן הרחיב על אנשי
החכמה ומבשפחה. רבינו תורה בישראל ואסף הלכות ודברי תכמים ומחלוקות
המקובלות. מימות משה עד זמנו. והוא בעצמו היה מן המקבלים שקבל
משמעון אביו ושמעון נמליאל והוא משמעון והוא מהלל, עי"ד :

וידי בן שלשים שנה, הוא היה שמונים שנה אחר חורבן בית אלהינו (לדעת
צמח הוד), נעשה נשיא ישראל בארץ כנען, ושריבוט הנשיא ניתן
בידו מראשי שריון, מידו מלך רומי שהיה בזמנו, וכ"כ רש"י (שנת קנ"ט ר"ע)
בד"ה אמרו, וראה דברי תוספות (מנחות ק"ג ט"ז) בד"ה מעשה פירדה, והיה
אהוב מאד אצל מלך רומי שהיה בימיו, ושם המלך ההוא היה אנטונינוס פיוס
בן האדריאנוס הסכל, שגזר על העברים שלא ימלכו את בניהם (ותפס אותם
רש"י וזאת רבי בנה לדין כמ"ש למעלה), ולבסוף כאשר ראה ושמע מפי
נאמניו שראו נערו ישראל נמלוח ולא יכלו לברר הדבר, אבר מדוע אפקוד
ולא ישמרו פקודתי ולענוש אותם כל אוכל, אהיה מלך וטוב ובטל זורתו זאת,
כ"ב בקורות ספרי רומי, ואח"כ מלך אנטונינוס פיוס בנו תחתיו, והוא היה
אדוב כל איש כעובד כוכבים כישראלי ושנא המלחמות ואהב השלום ורדף
שלום, והוא היה אוהב רבי אשר נזכיר בפנים. ולמלך זה היה בן ושמו
אסורוס (ז) כמאמרם (עגלות כוכבים י ט"ט). ובת היתה לו ושמה גירא, כמאמרם
(עגלות כוכבים ז). ונכדו היה מארקוס אורעליוס אנטונינוס חכם ויוני מפורסם,
וזה אנטונינוס זעירא בר בריה דאנטונינוס רבה הגזר במדרש (קאלת רנה לוח

ק"ד ט) ונזכרנו עוד בפנים. ותב רבי עזריא מן האדומים בספרו הנחרט
מאור עינים פ"ו שנמצא נדפס ספר יפה ומויושר לאנטונינוס נגד עובדי כוכבים
(אחיל דעתו היה לספר הנחרט הנקרא מארקוס אנטונינוס הנמצא בינינו והוא
לא היה זה) אשר אולי בגללו ולמדו נתנייר אנטונינוס כמ"ש הכמינו עי"ד,
ר"ל לפי שאמרו אנטונינוס אמר לרבי למה לא מוכלתני מן אימור פסחא א"ל
רבי ומה נעביד לך, באימור פסחא כתיב וכל ערל לא יאכל בו, כיון ששמע
אנטונינוס כן אול נזר גרמיה (פ"י מל ערלתו) אתא לרבי וכו' הדיא אמרה
דאתנייר אנטונינוס, מלחון דרבנן אמרין דאתנייר אנטונינוס. דאמר ר' חזקיה
ר' אבהו בשם ר"א אם באין גרי צדק לעיתיד לבוא אנטונינוס יבא בראש כולם
(ירושלמי מגילה ו' תוספות עגלות כוכבים י ז). והמלך הזה אהב את רבי מאד, ושאל
מפיו כמה דברים כמבואר (מסכתין נ"א ט"ט), ועיץ את רבי דבריו סתר על
שדי מלכותו וננידו רומי כמבואר (עגלות כוכבים י ט), וכל זה נבאר היטב
בפנים במראה החמישי :

וכאשר היה נשיא על ישראל בחר שבת בית דינו בבית שערים כמאמרם
(מסכתין נ"ג ז) וישפוש שם כל ריב אשר בא לפניו בחסד ובמשפט,
והלך בדרכי דוד המלך אביו לעשות משפט בצדקה דבריו חו"ל משפט לוח,
וצדקה לוח. והיה איש עניו מאד ושמע דבריו כל איש ריבו מאיש ואשה זקן
ונער, ואהב האמת וקבלתו מכל אדם כמבואר בפנים :

וי"א מנוחה כי טוב והמחלוקת רבו בישראל בגלל התלמידים שלא כנפו תחת
מורהם ללמד בהשגחה תורתם אשר קימו וקבלו לדעת כמאמרם
בראשונה בא שאלה לפני התכמים בבית המדרש ואם שמעו (המורים דין זה)
אמרו להם איך הדין, ואם לאו עומדים למנין רבו המטכאים טמאו. ר"ל
המטהרים שדרו, שטרבו תלמידיו שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקות
בישראל ונעשה התורה כשהי תורות (מסכתין פ"ג ט"ז). ואור רבי בחדק סתניו
והמצאי לתבולה לתקן הרבה אשר עונו התלמידים אחרי מות אבי זקנו הלל
הזקן, ואסף שנית כל הלכות ודינים הנראים ברורים מכל מינים, ויערם בשש
מערכות וששים ספרים, למען ימצא הלומד כל דין ודין על כנו ולא יוסיפו
היות בני תערוכת כמבואר ממאמר ריש לקיש (שנת נ"א ט"ט). אבל ירא עוד
פן ישכחו הבאים אחריו תורתו ויעותו שנית את תקונו, כי מימי קדם לא היה
רשיון לכתוב למידי דת ודין אשר לא כתוב בתורה, כמאמר ר' יהודה ב"ב
כתיב כתוב לך את הדברים האלה, וכתיב על פי הדברים האלה, הא כיצד
אלא דברים שבכתב אי אתה רשאי לומר בעל פה ודברים שבעל פה אי אתה
רשאי לכתוב (גיטין פ"ג ז). לכן ראה רבי אמת הענין ולמד ספריו אלה ברבים
עם התלמידים, וצוה להם שיכתבום עליו לוח ויהיו להם לאזכרה, ורבי חייא
ראש תלמידיו אשר עליו מארץ מרחק איש עצתי כמאמרם (מנחות פ"ג ט"ז)
היה הראשון שכתב ששת ספרי רבי על עור צבי כמאמרם סיפור מוח באריכות
(כתובות ק"ג ט"ז פ"ג ט"ז). ואמרו תלמידיו ר' יוחנן ורבי שמעון ב"ל הטעם
מדוע דרשה רבי לעקר דבר מן התורה, כי לדבריהם הגיל התורה אסרה
לכתוב דברים שבעל פה. ודרשו מעמא דמילהא הכי רכתוב עת לעשות לה'
הפרו תורתך מטוב תיעקר (דין מן) התורה ואל תשתכח תורה מישראל (תמורה
י"ג ז), מסכה הזאת הניח לכתוב פירוש התורה ופרש דיניה הנאמרים בעל פה
מימי קדם (ז). ולא תפליא שאלה איך היה יכול רבי לברר הלכות ברורות
ממחלוקת האנשים שהיו מקדם לו כבר כתב רש"י (מנחות נ"א ט"ט) בד"ה הא
קמ"ל, וח"ל אימור אלו ואלו אלהים חיים הם זימנן דשייד האי
מעמא וזימנן דשייד האי מעמא, שרמיש מהתהך לפי שנוי הדברים בשנוי
מועט ועיין במפרשי ירושלמי (ברכות פ"א ט"ז ז) :

וידי ביום כלות מורינו יהודה הנשיא מכתוב ספריו הנזכרים עד תומם,
היה בן תשעים וחמש שנה, והוא בשנת שלשת אלפים תשע מאות
ושבעים

(א) מדרש חזית שויה בתוספות ברבה מקומות הוא מדרש רבה על שיר השרים, שהחל
במקרא חזית איש וכו'. ומדרש שחור טוב שהוא לרוב בדוביחם, הוא מדרש תהלים שהחל
במקרא שחור טוב וכו'. חזירי דעת חושבים למדרשים זרים.
(ב) ותחתיה סאד על דברי הרמב"ם בהקדמת ספרו יד החוקה רבי יהודה בן רשב"ג זה
התקרא רבינו הקדוש, הוא קבל תורתו מאביו, ומ' אליהו בן שמעי.
(ג) כתב הרמב"ם בהקדמתו לספר יד החוקה, ואלו גדולי החכמים שקבלו (תורתם) מרבי,
שמעון תלמיאל בנו וכו', ולא חשב בנו יעבץ והכנס שבכתיב פנים אולי בעבור שלא נזכר
מטעם דבר הלכה בתלמוד. תראה לי כי הטעם הוא לפי שבעתה נכנס לן עדין מקדם ולא שב
למא ביתה כמבואר דרך איך וטוב סוף פ"א ג"ש.
(ד) כתב הרמב"ם שם. תלמידיו שקבלו ממנו היו ר' חייא רב ושמואל וכו' ותחתיה עליו
וג'ל הראב"ד שחשב בגרות לבדוק כל בדקו להשיג עליו, למה שכתבו ביונתן בן עמרם שהיה
מגדולי תלמידיו כמאמרם רב אבי אצל רבי יוחנן ור"י אצל ר' ינאי ור"י אצל רבי יונתן בן עמרם
ור"י בן עמרם אצל רבי (ע"ז נ"א ט"ז) ור"י בר אב"ד לרבי שמא יונתן בן עמרם תלמידך הוא
שאנין רצת ליהנות מכתרה של תורה מימי (צ"ח ז) ומדת שמשהו. גם למה השמים, לי,
שהיה מגדולי תלמידיו כמבואר ברבה מקומות בתלמוד כאשר נציע לפניה בפנים.

(א) נעלם ממנו גמ' ערכה שם ע"ל ה"לואה סוהרו כנכדו חכמם מוקי שם ח"לשת האב ע"ש הולך קלמה הכל דהוליד משה ג' בנים וליין כמחנות וכו' חוה"ל סוף למעלתו סוהרו כנכדו חכמם
מוכה פ. אצל האמת איש בן כ"ל. (א*) מן תמימה. כי כשני המקומות מוכה ליהודי כי כשני המקומות חזק ככתב המסע חומשי תורה ומתינתא שגא סדרי מ' והכוונה האמיתית כמ' שנסעי שם
ותמינתא נע"ס ע"ס.

תולדות רבינו הקדוש

י

קרוב למות היו כולם כמשתגעים מרוב צרה ואמרו בחמתם אם יאמר איש מדינו יהודה סת, נהרגנו בחרב, ויבא בר קפרא ויודיעם מותו ברמז לאמר:

מצוקים ואראלים תפשו בלוחות הברית וגברה יד אראלים ממעל והטפו את הלוחות מדינו המצוקים (מכונות קד ע"ב).

ואמרו אותו היום שמת רבי במלה קדושת ישראל (מכונות קד ע"ב), ותלמידיו הוסיפו במשנה בין מסכת מעלות חכמי ישראל, משמת רבי במלה ענוה ויראת השם (סוטה מט ע"ב). ויקבר שמה בעיר צפורי וספרו עליו מספר גדול אנשים לבר ונשים לבר, ונאספו שמה מכל ערי יהודה ויקראו לבני ומספר ולחגור שק (יו"ט נלאים). ונפשו היקרה שבה אל בית אביה שממה, וגם בתבל ארצה השאירה באחריתה ברכה לנו נחלת עדי עד, באר תורת משה הנאמרה בעל פה כתוב בקצור לפנינו, למען דעת תורת דת ודיון בנקל. וגם חכמי העמים חשקו יפת מחברתו, עד שקם חכם נוצרי אחד קרוב לזמננו והעתיק ספרי המשנה לשפת אשכנזית, וקרא שם ההעתיקה עפ"י שם מדינו המתבר, רבי, והחכם המפורסם רמב"ם ז"ל הגיה העתיקה באיזה מקומות, בספרי הבקורת שחברו חברתו, ולא אפונה כי אם ראה רבי זאת בחייו היה שמח מאד. כי אהב דבר חכמה וצחות בכל הלשונות שהכיר לדבר, רומית יונית, ועברית. ואמר כי הוא שנה את שפת ארמית בעבור שהיא לשון עלנים, כמבואר (צ"ק פ"ג ע"ב). אשר לו ואשרי הבנתו, ואשרי שוהרי תורתו, הוכבדנו אודותו משרי העמים וחכמיהם אשר התת שרביטם אנתנו יושבים; כסה כבודו על קלוינו, אמרו. היות ישראל לשמעה אין, אבותינו שקרו לנו לאמר בית יעקב מנאל, וזרע ישראל תועבה, לבנם השמן ועיניהם השע, לא יפעת ספרי חכמיהם לפנינו מלא חכמה ודעת ומיטב הנהגת חברת התבל. ואנחנו שארית ישראל נכבד בכבוד מדינו יהודה נשיא ישורון, נאכל פרי מעלל הבוננו, נלך בנתיבותיו כפי יכלתנו. בעוד חכם כבודו יורם מעפר קרננו, בל נעוללה עוד, אמנם נוסף חבוש פאר לראשנו, נזרו נשביץ באבנים יקרות, נעשה ספרים כעלם דמות תבנית ספרו, נורה דעה בדברי צחות ובדרך קצרה כמנוה, נכלה עשות ספרי רוח והבל, נהיו להשיג תרתיהם ספר יקר לרוש צדק משפט ומישרים, חכמה עצה תבונה ויראת ה', עד השמים ענף להשיג האמת כאשר לאל ידונו, נודה לה כי טוב, וכל אשר ברא בתבל יצר אך לטוב לנו כל הימים, למען רב שלום בניו יהיה, גם האבן לא ברא שישקל בו איש מרעהו או ירה יורה, אמנם לבנות בו בתים ומבנה עיר ובנותיה אשר יכול האדם לגור בהם לנו ולהנפש מעבודתה. והתושיה נתן לנו למען נדע לררוך בדרבי האמת, אמת הרעיון והמדי, ואם נמיר כל טובו לרוע, נאהב מלחמה במאם זרע השלום, ובאמת נכוב, נבנו בתפץ תכלית בוראנו אלהי עולם, תלילה לנו מעשות ככה למעול מעל ברצון שרי, נבער כל ריב מקרבנו, ירפאו כל נגעי בעלי אסופות, כדרבונות על תלמי השדה נחקק דברי חכמים עלי לוח לבנו, מאהבינו אך אמת ושלום יהיו, ומלאה כל הארץ דעה כמים לים מכמים, מרוח אלהים תופע עלינו נורה כל נבוש סלה:

ושבעים וחמשה לבריאת העולם, ומאה וחמשים שנה אחרי חורבן בית אלהינו, ככה דעת רב שירא גאון בתשובתו (סוכה סס"ג וחסין לוח ק"ו), וכ"ב בס' הכוזבי קרוב לסוף מאמר ג' ובס' כאור עינים (פ"ד) כתב וז"ל רבי חיבר המשנה שנת תק"ל לשמרות והוא שנת ק"ן לחורבן בית שני עכ"ל. קרא חברו, משנה לתורה הכתובה, כמאמרם שנה רבי משנה (ינמות נ"א) וכמנוה, וכתבו ההוס' בשם רבינו תם המשניות היו קודם רבי אלא שרבי סדרם, אבל ברייתות היה שונה ר' חייא מה שהיה מוסף רבי על המשניות (צ"ק נ"ד ב) בד"ה בימי רבי. והוא תלמוד מפורש, וכי רבי לא שנאה ר' חייא מעין לו (ערוזין נ"ב ה) וברש"י כתב (סנהדרין ס"ג) בד"ה ר' חייא חויה, לא איתפריש לן מאי בעי הכי, ונראה דאתא לאשמעינן אע"פ דר' חייא תלמידו דרבי היה ובבבלי דרבי היה (רצונו לומר אחר עלותו מבבל לארץ ישראל), כמאמר עלו ר' חייא ובניו (סוטה נ"ב ע"ט) לא חלק כבוד לרבי וכי עכ"ל. ואמרו מאי לאו בוקנותיה דר' חייא (נדה י"ד ב) וכתב רש"י מדפליג על רבי רביה, ותוס' כתבו בשם הרשב"ם דר' חייא למד תחילה בבבל ולעת קנותו עלה ולמד לפני רבי כדאמרינן חזרה ונשתכחה עלה ר' חייא ובניו ויסדה, ועי"ל מדקאמר ר' חייא לרבי אף אתה, ולא קאמר אף אתה רבי או מר, כמ"ש בעל פני הושיע (סוכה י"ט ע"א) גפירס' דברי חסין ע"ט) ש"ם דבוקנותו היה הוה תלמיד חבר, כדאמרינן בשלהי מ' שמת בן עזאי תלמיד חבר של ר' עקיבא דאמר ליה שב אתה ולא שב מר עכ"ל. ו' ואנכי הצעיר אביא ראייה יתיר קרובה לזה. והוא מרוב בן אחי והכר רבי חייא בעצמו, אמרו שאנו ר' ירמיה תלמיד חבר דרב הוה ודינו וקאמר ליה ר' ירמיה לרב מי בדלת ולא קאמר מי בדיל מר (נרכות מ' ע"ג). וראה דברי תוספות (פסחים ק' ע"ג) בדבור המהחיל שבקיה:

ידידי בן שמונים ושלוש שנה גברה מחלתו עליו, ויסע את כל בני ביתו מעיר סבריא והעתיק אהלו שבת תלמידי מעיר בית שערים, ויילך לעיר צפורי, ואולם קסרון שם העיר בראשונה כמבואר (מנילה ו' ה). בחר לשבת שמה בעבור שיער זאת עומדת בראש ההר וישב על בני העיר רוח חיים צח מעל שפיים, חשב פן יבחר שבת שם ורפא לו, כמאמרם בין החלש אפסויה לצפורי דמדיא ובסו' אורא (מכונות קד ע"ב), אבל כל שנות חייו שם היו בצער, וחליו גבר עליו ויום יום כמאמרם באורך רב (צ"מ פ"ה ה). ויחי שמה עוד שבע עשרה שנה, כמאמרם בחייו היה דר בצפורי י"ז שנה, ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ככה ויחי יהודה בצפורי י"ז שנה (צ"ד פס"ט ו' ויחי' נלאים) וצוה לעשות גמליאל בן בכורו לנשיא, כמבואר מדבריהם (מכונות קד ב), ובנו הקטן שמעון יהיה חכם העדה, שגם זאת היתה שורה בובניהם כמו שמצאנו ר' מאיר אב"ד, ור' נהן חכם (סויות יג ע"ב). וצוה לבניו ולתלמידיו במרם מותו דברי מעם הפארת לעושיהם ותפארת לאחיהם בני תבל כאשר נבאר במראה הששי:

ויבמת מדינו יהודה הנשיא בן מאה שנה (לדברי יוחסין), ויאסף אל עמיו ביום הששי, כמאמר ר"ג בשם ר' מנא מעשה נסים נעשה בו ביום שמת רבי ערב שבת היה ונכנסו כל עיירות להספידו וכי' (יו"ט נלאים). ובהיותו

ובאות ומלכות דומי פושפת ומתנבנת, וישראל מתגלגלן והולכן בקצוות הארץ. חבר חבר להיות ביד כולם, כדי שילמדוהו כבודו ולא ישכח, וישב כל ימי הוא ובית דינו ולמדו החשנה רבים. (י' בעברי דרך ארץ שלגוע הייתי כחדש ימים אצל דיר נפשי ורב הגאון הנ' שמש העברים)

* ע' גבר עינים לו ללוח ילאה סס כמכונות סוכה ע"ב. ויך סלה סוכי זלח וזלח זלח ע"ב.

מאמר על דקדוק לשון המשנה מהרב ר' שלמה לעווזאהן

אבל בעלי המשנה אשר היו תופשי התורה בקרב העם, ומכירים בשפת עבר, רצו לתורות נ"כ הלכותיהם ודיניהם בלשון הפארת אשר משלה מקדם בקרב האומה, אמנם בהיות לשון ארמית הקרובה ללשון עבר שגורה בפיהם למאד, כי גם הם היו מדברים ארמית בדברי חול כשאר העם. על כן לא נשארה לעונם על מדרת לשון עבר. כי לפעמים העלו בדבריהם מלות ארמיות (אף במקום שלשון עבר היתה מספקת להם) ונתנו להם תמונה עברית ע"פ דקדוק לשון עבר, כאילו ממוצא שפת עבר יצאו. ולפעמים נתנו גם כן אל המלות העבריות תמונה ארמית ע"פ דקדוק לשון ארמי. ולפעמים הרכיבו האותיות או התנועות הבאות באחת מן המלות ע"פ דקדוק העברי, עם האותיות או התנועות הראויות לבא ע"פ דקדוק הארמי. ולו ארכו ימי שקם הבית השני, אשר רוב התלמידים היו אז מכירים עוד בטיב שפת עבר, ותופשי התורה בקרב

דע כי לשון המשנה לא היתה לשון העם בארץ ישראל בזמן בית שני, כאשר חשבו מקצת חכמי עמנו, (ע"י רמב"ם סויות המשנה תמונות פ"ה משנה ה'), כי המון בני ישראל היו משתמשים כל ימי בית שני רק בלשון ארמית אשר העלו עמם מבבל. וכאשר יעידו על זה תרגומי אונקלוס וכן עוויאל, אשר נוסדו לפני חורבן הבית למען הבין לעם ה' את חוקי האלהים ואת תורותיו. וכן במשנה עצמה כאשר ידובר מלשון כתבי ההמון, תהיה זו תמיד לשון ארמי, כמו לא כתב לה אם, תשתבאי אפריקנד ואתובינד לי לאנתו וכו' וכן, את תהא יתבא בביתי ומתנא מנכסי כל ימי מיגר ארמלוך בביתי וכו' כך היו אנשי ירושלים כותבין (מכונות נ"ב), וכן, לא את הבור ולא את הדות אע"פ שכתב לו עומקא ורומא (צ"ב ס"ד), וזה לאות כי המון העם לא היו מבינים או רק בלשון ארמי. ע"פ כתבו נ"כ כתביהם בלשון זה אשר הכינו הכל, כגדול קסמן, כאיש כאשה.

מאמר על הקדוק לשון המושנה

הקל אוי תאמר לר, לפק, לירת, ליתב, ובתמנה הואת ישתמש בעל לשון המושנה במקור עם למ"ד משרשי לשון עבר אשר הם מחסרי פ"א נ"וין ונחי פ"א יו"ד, ויאמר ע"מ לנש, למע, לירש, ליצא, תרח לנשת, למשת, לרשת, לצאת ע"פ דקדוק העברי.

סימן ריבוי נקבה בלשון ארמי הוא קמץ בלמ"ד הפעל המושך אל"ף בכחו, כמו מן תְּשַׁבְּחָהּא הרבוי תְּשַׁבְּחָהּא, מן גְּבוּרָהא גְבוּרָהא ובלשון עבר הוא וי"ו תי"ו אתרי למ"ד הפעל כידוע, ובעל לשון המושנה ירכיב לפעמים שני סיכנים הרבוי יחד, באמרו ע"מ פרסאות מרחצאות שובכאות.

ידוע כי מלבד התהלפות קריאת הדברים בלשונות שונות מצד חומר המלות, ר"ל מצד הברתם המורכבת מאותיות ותנועות, גם מצד צורתן, ר"ל מצד סעם הראשי אשר יניע את מניח הלשון לכנות דבר אחד במלה זאת ולא באחרת, נוספות הלשונות בדרכיהן מאד זו מזו, כי בעל מניח לשון זאת יכנה את הדבר ע"פ משיגו זה, ובעל מניח לשון אחרת יכנהו ע"פ משיגו אחר, ע"מ הגרת מי נהר מסקום גבוה למקום נמוך, יקרא בעל לשון הקודש משק (יפטיה ל"ג ד') (עיון פ"י רס"ו סס) משרש שקק שענינו המיה, והאשכנזי יכנה (וואַססער-פּאַלל), על שם הנפילה, מפעל אשכנזי (פּאַללען). הנך רואה כי העברי יבחר בשם זה ע"פ הפעולה אשר הפעל הגרת המים במורד, בחוש השמע, והאשכנזי יבחר בשם האחר ע"פ הפעולה אשר תפעל ההגרת הנוכרת בחוש הראיה.

והנה אם תרצה לכנות ההגרה ההיא בלשון עבר בשם כפ"י מים, ע"ש הנפילה כאשר יכנה האשכנזי, שוב לא תהיה הקריאה הוואת עברית, אף כי המלות הן מלשון עבר. בהיות כי העברי יכנה את העצם הוה ע"פ משיגו אחר, כאשר ראית. והנה כזה עשה בעל המושנה הרבה פעמים, כי בדברים רבים יבחר הקריאה הארמית תחת הקריאה העברית, אך תחת המלות הארמיות ישתמש הוא במלות עבריות.

ע"מ הבית אשר יתאסף שם קהל עם במועד הקבוע להתפלל, יקרא בלה"ק בית תפילה (יפטיה ל"ו) על שם תכלית האסיפה אשר היא להתפלל, אבל הארמי יקראוהו פי כנישקא על שם האסיפה עצמה (כי כנש בארמית, כמו כנס בעברית) ובעל לשון המושנה יבחר בקריאה הארמית ויעתיקנה ללשון עבר במלות עבריות בית הכנסת. וכן יאמר על עצם המוכשר לדבר מה ראוי, כמו ראוי לדון, והוא ג"כ ע"פ לשון ארמית, כי הארמי יאמר על ענין זה הוי, כמו הוי למידן, והוראת שרש ראה בלשון עבר, בהוראת שרש חוה בלשון ארמי. וכן יאמר על דבר הרגיל מצוי תחת אשר הארמי יאמר שכיח כמו רח מצוי תחת זיקא שכיחא, כי הוראת שרש מצא בעברי בהוראת שרש שכח בארמי, חק ותשכח. וכן יאמר תחת מלת לבד הוי"ו, כי הארמי יאמר פר תחת לבד בעברי, והוראת מלת פר בלשון ארמי בהוראת מלת הוי"ו בלשון עברי, כמו מחוץ למחנה, תרגומו הוא ספרא למשריהא, וכן ישתמש בעל המושנה במלת יפה תחת טוב, כמו היפות שבתן תחת המזובות שבתן, והוא ע"ד לשון ארמי אשר יכנה המזוב בשם יפה, כמו מלכי יפער עלך (דניאל ו') ר"ל עציני היטב בעיניך, הפך העברי אשר יכנה היפה בשם טוב, כמו ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובות הנה (בראשית ו') — והבן.

ולפעמים יגזור בעל המושנה מלות חדשות מן המלות הארמיות, בהחליפו אחת מאותיות המלה הפך מנגד החלוקה אשר מלשון עברי ללשון ארמי, ע"ד משל מנגד לשון ארמי הוא להחליף הצד"י במלות העבריות בקו"ף, כמו תחת ארץ יאמר הארמי ארקה, וכן תחת הפעל פצ"י יאמר קלף בתלוף והפוך, ובהפך זה יגזור בעל המושנה השם רצועה ממלה ארמית ערקתא, וכן הוא מדרך לשון ארמי להחליף במלות העבריות הוי"ו בל"ת, כמו תחת זכר יאמר הארמי דכרא, ולהפך יגזור בעל המושנה הפעל תור"י** מפעל הארמי תר בהחליפו גם הה"א בחי"ת כנהוג.

וימצאו גם מלות עבריות חדשות בלשון המושנה הנגזרים מן השרשים הנמצאים בספרי הקודש, כמו הפעל תפן אשר יגזור משם הפנים, השם מחק אשר יגזור מפעל תחוק להורות על הכלי המשוה פני המדה במחיקה, וכנהג רבים המועילים להרחבת הלשון. ובוזה נשלם מה שרציתי להעיר בקצרה על דקדוק לשון המושנה, ישמע חכם ויוסף לקח.

וכן יתאר בעל המושנה לפעמים המלות העבריות בתמונה ארמית, כמו תחת יו"ד מ"ם רבוי זכר, יאמר בעל המושנה על פי הדוב יו"ד נ"וין, כמו בונין, מוסיפין, גבולין, גידין, חיסין, שעורין, והוא ע"פ דקדוק הארמי. וכן ישנה על פי הדוב שרשי נל"א לנל"ה. כמו קורין, מצויה, פריה, מן השרשים, קרא, מצא, ברא. וזה ג"כ על דרך לשון ארמית.

וכן יכתוב בעל המושנה הרבה פעמים סמ"ך תחת שו"ן שמאלי במלות העבריות. כמו סיד, כאורקה, סוחמן, תחת עיד, מאורקה, שוחמנים, וכאשר יכתוב הארמי המלות עטרין, סכרא, בוקרא, בסמ"ך, והן תחת המלות עטרין, בשר, בושם, בעברי.

ומדרך לשון ארמי הוא להכניס בין אותיות שרשי הפעל, האות הנוסף בשמות לסימן המשקל, כמו יתמסכן. נתרוקן, מן השמות מסכן ריקנו. וכן יעשה ג"כ בעל המושנה, כמו הפעלים תרום, התחיל, התרוע, הנגזרים מן השמות תרומה, תחלה, תרועה.

ולפעמים יניח בעל המושנה דקדוק העברי כמו שהוא באחת מן המלות, אבל יחליף בה אות אחת באות אחרת ממלה ארמית השוה בהוראתה אל המלה העברית, כמו תחת כ מ ו ה ו יאמר בעל המושנה כמותו בהחליפו הה"א לפני אות הכנוי בחי"ו הבאה במלה ארמית כותיה ג"כ לפני אותיות הכנוי. ולפעמים ירכיב בעל המושנה דקדוק העברי עם דקדוק הארמי באחת מן המלות, כמו בבנין נפעל הרבה פעמים. כי ידוע, כי סימן בנין נפעל בעברי, הוא נ"וין לפני פ"א הפעל, והארמי ישתמש בסימן האחפעל תחת בנין נפעל, כמו נשמאת הוא בארמית אסקאבה, נמנע אהמנע, ואמר יהאמר, ואסף יהפנש, ובעל לשון המושנה ירכיב שני הסימנים האלה, וישתמש ע"פ הדוב בסימן נתפעל תחת בנין נפעל בעברי, כמו נתפעעו האנזים, נתפרדה התבילה, ההת נפעעו נפרדה.

וכן יתאר בעל המושנה לפעמים המלות העבריות בתמונה ארמית, כמו תחת יו"ד מ"ם רבוי זכר, יאמר בעל המושנה על פי הדוב יו"ד נ"וין, כמו בונין, מוסיפין, גבולין, גידין, חיסין, שעורין, והוא ע"פ דקדוק הארמי. וכן ישנה על פי הדוב שרשי נל"א לנל"ה. כמו קורין, מצויה, פריה, מן השרשים, קרא, מצא, ברא. וזה ג"כ על דרך לשון ארמית.

וכן יכתוב בעל המושנה הרבה פעמים סמ"ך תחת שו"ן שמאלי במלות העבריות. כמו סיד, כאורקה, סוחמן, תחת עיד, מאורקה, שוחמנים, וכאשר יכתוב הארמי המלות עטרין, סכרא, בוקרא, בסמ"ך, והן תחת המלות עטרין, בשר, בושם, בעברי.

ומדרך לשון ארמי הוא להכניס בין אותיות שרשי הפעל, האות הנוסף בשמות לסימן המשקל, כמו יתמסכן. נתרוקן, מן השמות מסכן ריקנו. וכן יעשה ג"כ בעל המושנה, כמו הפעלים תרום, התחיל, התרוע, הנגזרים מן השמות תרומה, תחלה, תרועה.

ולפעמים יניח בעל המושנה דקדוק העברי כמו שהוא באחת מן המלות, אבל יחליף בה אות אחת באות אחרת ממלה ארמית השוה בהוראתה אל המלה העברית, כמו תחת כ מ ו ה ו יאמר בעל המושנה כמותו בהחליפו הה"א לפני אות הכנוי בחי"ו הבאה במלה ארמית כותיה ג"כ לפני אותיות הכנוי. ולפעמים ירכיב בעל המושנה דקדוק העברי עם דקדוק הארמי באחת מן המלות, כמו בבנין נפעל הרבה פעמים. כי ידוע, כי סימן בנין נפעל בעברי, הוא נ"וין לפני פ"א הפעל, והארמי ישתמש בסימן האחפעל תחת בנין נפעל, כמו נשמאת הוא בארמית אסקאבה, נמנע אהמנע, ואמר יהאמר, ואסף יהפנש, ובעל לשון המושנה ירכיב שני הסימנים האלה, וישתמש ע"פ הדוב בסימן נתפעל תחת בנין נפעל בעברי, כמו נתפעעו האנזים, נתפרדה התבילה, ההת נפעעו נפרדה.

בקרוב עם ישראל לא היו מלמדים עוד תורתם בלשון ארמי, כאשר עשו ארזי כן בעלי הגמרא, אוי התהוה ברבות הימים מהרכבת לשון עברי וארמי, לשון חדשה מושלמת בכל חלקיה, כאשר התהוה זה כמו אלף שנה לשון חדשה כמדרכת לשון רומי עם לשון עם גאלליא. כי כאשר התפשט העם הנזכר על ארצות הרומיים ויתערבו עמם, רבים מהם החלו לבטא מלות לשונם ע"פ הברת הרומיים וע"פ דקדוק לשון רומי, ולהפך רבים מהרומיים החלו לבטא מלות לשונם ע"פ הברת ודקדוק לשון עם גאלליא. ומה יצאה לשון איטלקי המפורסמת בצחותיה ובנעימתה עד למאד. אמנם אחרי תורבן בית שני ואחרי מות רבי ובניו, אשר שפת עבר הלכה הליך ידלה, ולא נודעה כי אם לאחד בעיר ולשנים במשפחה וחדלה תורת מורי ישראל להאמר בלשון המושנה, אז חדלה ג"כ השתלמות הלשון הוואת, כיוצק העולה מבין מסעי שדה, אשר יקפף באבו במרם החל עוד לציץ ציץ ולהפריח פרח, וכאשר אודיעך פה בקצרה.

והנה המלות הארמיות אשר באו בדברי המושנה בתמונה עברית, הן רבות מאד. כמו השם אִיָּן אשר יגזור בעל המושנה משם ארמי אִיָּנָא תחת השם עץ בעברי. השם דָּקֵל מן ארמית דָּקֵלָא תחת דָּקֵל בעברי. התואר אִמְצָעִי מן ארמית מְצָעִיא תחת תִּיבּוֹן בעברי. השם קִמּוֹן מן ארמית קִמּוֹנָא תחת קִמּוֹן בעברי (ולפעמים יכנה בעל המושנה הבסוף בשם מעות, על שם מסבעות קטנות אשר נקראו בלשון ארמי קִעִין, ובלשון הקודש תקרא המטבע הוואת גִּרָה, כי הרגום עִשְׂרִים גִּרָה, עסרין מעין). וכאשר ישתמש האיטלקי על השם כסף בכלל בשם puatrini או danari אשר הן מסבעות קטנות ידועות בארצו. וכן בפעלים, כמו הפעל נָפּוּל מן ארמית נָפּוּל תחת הפעל לָקַח בעברי. הפעל תְּבִיַע מן ארמית תְּבִיַע תחת הפעל בָּקַשׁ בעברי, וכמוהם רבו מאד כן בשמות כן בפעלים.

וכן יתאר בעל המושנה לפעמים המלות העבריות בתמונה ארמית, כמו תחת יו"ד מ"ם רבוי זכר, יאמר בעל המושנה על פי הדוב יו"ד נ"וין, כמו בונין, מוסיפין, גבולין, גידין, חיסין, שעורין, והוא ע"פ דקדוק הארמי. וכן ישנה על פי הדוב שרשי נל"א לנל"ה. כמו קורין, מצויה, פריה, מן השרשים, קרא, מצא, ברא. וזה ג"כ על דרך לשון ארמית.

וכן יכתוב בעל המושנה הרבה פעמים סמ"ך תחת שו"ן שמאלי במלות העבריות. כמו סיד, כאורקה, סוחמן, תחת עיד, מאורקה, שוחמנים, וכאשר יכתוב הארמי המלות עטרין, סכרא, בוקרא, בסמ"ך, והן תחת המלות עטרין, בשר, בושם, בעברי.

ומדרך לשון ארמי הוא להכניס בין אותיות שרשי הפעל, האות הנוסף בשמות לסימן המשקל, כמו יתמסכן. נתרוקן, מן השמות מסכן ריקנו. וכן יעשה ג"כ בעל המושנה, כמו הפעלים תרום, התחיל, התרוע, הנגזרים מן השמות תרומה, תחלה, תרועה.

ולפעמים יניח בעל המושנה דקדוק העברי כמו שהוא באחת מן המלות, אבל יחליף בה אות אחת באות אחרת ממלה ארמית השוה בהוראתה אל המלה העברית, כמו תחת כ מ ו ה ו יאמר בעל המושנה כמותו בהחליפו הה"א לפני אות הכנוי בחי"ו הבאה במלה ארמית כותיה ג"כ לפני אותיות הכנוי. ולפעמים ירכיב בעל המושנה דקדוק העברי עם דקדוק הארמי באחת מן המלות, כמו בבנין נפעל הרבה פעמים. כי ידוע, כי סימן בנין נפעל בעברי, הוא נ"וין לפני פ"א הפעל, והארמי ישתמש בסימן האחפעל תחת בנין נפעל, כמו נשמאת הוא בארמית אסקאבה, נמנע אהמנע, ואמר יהאמר, ואסף יהפנש, ובעל לשון המושנה ירכיב שני הסימנים האלה, וישתמש ע"פ הדוב בסימן נתפעל תחת בנין נפעל בעברי, כמו נתפעעו האנזים, נתפרדה התבילה, ההת נפעעו נפרדה.

וכן יתאר בעל המושנה לפעמים המלות העבריות בתמונה ארמית, כמו תחת יו"ד מ"ם רבוי זכר, יאמר בעל המושנה על פי הדוב יו"ד נ"וין, כמו בונין, מוסיפין, גבולין, גידין, חיסין, שעורין, והוא ע"פ דקדוק הארמי. וכן ישנה על פי הדוב שרשי נל"א לנל"ה. כמו קורין, מצויה, פריה, מן השרשים, קרא, מצא, ברא. וזה ג"כ על דרך לשון ארמית.

וכן יכתוב בעל המושנה הרבה פעמים סמ"ך תחת שו"ן שמאלי במלות העבריות. כמו סיד, כאורקה, סוחמן, תחת עיד, מאורקה, שוחמנים, וכאשר יכתוב הארמי המלות עטרין, סכרא, בוקרא, בסמ"ך, והן תחת המלות עטרין, בשר, בושם, בעברי.

ומדרך לשון ארמי הוא להכניס בין אותיות שרשי הפעל, האות הנוסף בשמות לסימן המשקל, כמו יתמסכן. נתרוקן, מן השמות מסכן ריקנו. וכן יעשה ג"כ בעל המושנה, כמו הפעלים תרום, התחיל, התרוע, הנגזרים מן השמות תרומה, תחלה, תרועה.

ולפעמים יניח בעל המושנה דקדוק העברי כמו שהוא באחת מן המלות, אבל יחליף בה אות אחת באות אחרת ממלה ארמית השוה בהוראתה אל המלה העברית, כמו תחת כ מ ו ה ו יאמר בעל המושנה כמותו בהחליפו הה"א לפני אות הכנוי בחי"ו הבאה במלה ארמית כותיה ג"כ לפני אותיות הכנוי. ולפעמים ירכיב בעל המושנה דקדוק העברי עם דקדוק הארמי באחת מן המלות, כמו בבנין נפעל הרבה פעמים. כי ידוע, כי סימן בנין נפעל בעברי, הוא נ"וין לפני פ"א הפעל, והארמי ישתמש בסימן האחפעל תחת בנין נפעל, כמו נשמאת הוא בארמית אסקאבה, נמנע אהמנע, ואמר יהאמר, ואסף יהפנש, ובעל לשון המושנה ירכיב שני הסימנים האלה, וישתמש ע"פ הדוב בסימן נתפעל תחת בנין נפעל בעברי, כמו נתפעעו האנזים, נתפרדה התבילה, ההת נפעעו נפרדה.

וכן יתאר בעל המושנה לפעמים המלות העבריות בתמונה ארמית, כמו תחת יו"ד מ"ם רבוי זכר, יאמר בעל המושנה על פי הדוב יו"ד נ"וין, כמו בונין, מוסיפין, גבולין, גידין, חיסין, שעורין, והוא ע"פ דקדוק הארמי. וכן ישנה על פי הדוב שרשי נל"א לנל"ה. כמו קורין, מצויה, פריה, מן השרשים, קרא, מצא, ברא. וזה ג"כ על דרך לשון ארמית.

וכן יכתוב בעל המושנה הרבה פעמים סמ"ך תחת שו"ן שמאלי במלות העבריות. כמו סיד, כאורקה, סוחמן, תחת עיד, מאורקה, שוחמנים, וכאשר יכתוב הארמי המלות עטרין, סכרא, בוקרא, בסמ"ך, והן תחת המלות עטרין, בשר, בושם, בעברי.

ומדרך לשון ארמי הוא להכניס בין אותיות שרשי הפעל, האות הנוסף בשמות לסימן המשקל, כמו יתמסכן. נתרוקן, מן השמות מסכן ריקנו. וכן יעשה ג"כ בעל המושנה, כמו הפעלים תרום, התחיל, התרוע, הנגזרים מן השמות תרומה, תחלה, תרועה.

ולפעמים יניח בעל המושנה דקדוק העברי כמו שהוא באחת מן המלות, אבל יחליף בה אות אחת באות אחרת ממלה ארמית השוה בהוראתה אל המלה העברית, כמו תחת כ מ ו ה ו יאמר בעל המושנה כמותו בהחליפו הה"א לפני אות הכנוי בחי"ו הבאה במלה ארמית כותיה ג"כ לפני אותיות הכנוי. ולפעמים ירכיב בעל המושנה דקדוק העברי עם דקדוק הארמי באחת מן המלות, כמו בבנין נפעל הרבה פעמים. כי ידוע, כי סימן בנין נפעל בעברי, הוא נ"וין לפני פ"א הפעל, והארמי ישתמש בסימן האחפעל תחת בנין נפעל, כמו נשמאת הוא בארמית אסקאבה, נמנע אהמנע, ואמר יהאמר, ואסף יהפנש, ובעל לשון המושנה ירכיב שני הסימנים האלה, וישתמש ע"פ הדוב בסימן נתפעל תחת בנין נפעל בעברי, כמו נתפעעו האנזים, נתפרדה התבילה, ההת נפעעו נפרדה.

* יחלה גם פסח אחת נכסר קלות, וסי יתח חוץ ממני (קיום ג'). וימצאו עוד נכסר חס, חכנה דרכי חנוכה, אצל טעם כפי טעמים לשון ארמי, והפעם ידוע (מכילתא פס. ** ור"ל עמ"ס) כי פתחו זמנן * וימצאו גם נכסר חס, חכנה דרכי חנוכה, אצל טעם כפי טעמים לשון ארמי, והפעם ידוע (מכילתא פס. ** ור"ל עמ"ס) כי פתחו זמנן * וימצאו גם נכסר חס, חכנה דרכי חנוכה, אצל טעם כפי טעמים לשון ארמי, והפעם ידוע (מכילתא פס. ** ור"ל עמ"ס) כי פתחו זמנן *

דרכי המשנה וכללותיה

אחד ועיין בריש ברכות. וכתב ה"ע ואין להקדים בכך הואיל ולא קתני כבא ויתרא בשביל כך ואין אריכות לשון וכן כתבו בתוס' ס"ט התלך דאורחיה דתנא לשנות בקיצור אף למה שמסורש בספק ועיין מ"ש כלל כ"ו :

כלל יג פעמים במשנה או בבדייתא קשיא דיוקא דרישא לדיוקא דסיפא ומשיב ואומר נעשה ולא קשיא מידי כלומר התנא הכי קאמר דיוק של הרישא נעשה כמו הסיפא עצמה ודינו כמוהו ותו ליכא למידיק מירי שהסיפא לאו לדיוקא קתני לה אלא לדומיה כמו חסורי מחסרה ולא דוקא חסורי מחסרה שמגיה המשנה אלא ה"ל דתנא ה"ק כי הא דפרק קמא דרישא נתן לה כסף ואמר לה הרי את מקודשת לי אינה מקודשת וכו' ודייק התם דסיפא דהך ברייתא סתרה לרישא דסעמא דנתן הוא ואמר הוא נתן הוא ואמרה היא לא הוה קידושין אימא סיפא נתנה היא ואמרה היא אינה מקודשת את נתן הוא ואמרה היא הוה קדושין. ה"ק נתן הוא ואמר הוא מקודשת ואם נתן היא ואמרה היא נעשה כמי שנתנה היא ואמרה היא ואינה מקודשת ודכותיהו ה"ש בפרק אין צדן :

וראוי שתרע ולא שייך נעשה אלא כשרישא וסיפא בחד סעמא כי הך דקידושין דנתן הוא ואמרה היא דתי סעמא דרישא ורישא ומשום דכתוב כי יקח איש אשה ולא שתקא דתי את עצמה וכן כה"ל. אבל היכא דלאו חד סעמא הוא לא שייך לומר נעשה כדמוכח בפ"ק דתולין דמייתי הא דנתן הכופה קערה על הכותל בשביל שתורת הקערה הרי זה כבי יותן פירושו חשבוניו הם הנהך נשמים להבשיר את הורעים דהא ניתא ליה בפליתא להדחת הקערה. ואם בשביל שלא ילקח על הכותל אינו כבי יותן פ"י דהא לא ניתא ליה בהך גשמים ופרך הא גופא קשיא ארת בשביל שתרת הקערה ה"ז כבי יותן וכו' ולא משני נעשה משום דהכא לא הוה מתר סעמא דתיק והסיפא דזה משום דלא ניתא וזה משום דהוה כותב הכי איתא כסף כריחות לשון למודים שער ג' :

וזיבנין אומר רישא פלוני פירוש אליבא דהאי תנא וסיפא פלוני אליבא דתנא אחר או תברא מי ששנה זו לא שנה זו כי הך דתולין ודכותיה ביבמות פרק חרש ובכמה דוכתין. ופירוש תברא ריצה לומר שבורה מחלוקת לשני דיעות ומי ששנה רישא לא שנה סיפא ומי ששנה סיפא לא שנה רישא. ובפרק הפרה דף מ"ח דסריכין דרישא דרישא דרישא דרישא וכתבו בתוס' הכא לא משני נעשה כדמשני בפרק קמא דקידושין משום דהכא אית ליה שניא אוריגא דקאמר תברא אבל התם ליכא קשיא תברא דליכא פלוגתא במלתא ע"ל. משמע דהיכא דאיכא תנאי דפלוני בהדיא או מתרץ תברא ואע"ג דמצוי לתרצי נעשה דכיון דאיכא תנאי דפלוני מוכחא מילתא. וכתבו בתוספות פרק רבי עקיבא דף פ"ו דלא קפיד לאוקומי כתנאי אלא בתרי בני דסמוכות זו לזו אבל תהא דריש גשמים פירוקן המרחקת מהוהא דפולסת לא קפיד. ובס"כ לשון למודים ש"ל סימן א' מייתי מפרק המפקד דף ס"א כמתניתין דהכית משה מסיפא לרישא וניתא ליה לרבי יוחנן וכתבו בברייתא וסיפא ורישא בחד סעמא מלאוק מיה בחד תנא ובחיי טעמי גבי מאן דמיקר חבית אליבא דחד תנא מובילנא מאני בתתיה לבי סמוכתא ואיכא אמוראי דמ"ט בחד תנא ותרי טעמי כלומר דסיפא מירי בעינין אחר דלא מירי ברישא ועושה איקמא ואומר כסיפא הכא כתיב עסקינן שהיתה במקום שאינו מקומה וכדאיתא התם וכו' ורבי ישמעאל. ובפ"ק רשבועות כתיב מני מחיני לא רבי ישמעאל ולא ר"ע אי רבי ישמעאל קשיא שבעות אי ר"ע קשיא ידועת ואסיק רבי היא ונסיב לה אליבא דתנאי שבעות נסיב לה אליבא דר"ע בידועת נסיב לה אליבא דרבי ישמעאל וכן בפרק אלו נעירות ובכמה דוכתין :

לפעמים סתם רבי משניות סותרות ואיתא בריש שבעות רבי היכי סתם הכא הכי והכא רבי ומתירין רבי מעיקרא סבר כפלוני וסתתמא והדר סבירא ליה כפלוני וסתתמא ומשנה ראשונה לא זזת ממקומה שאע"פ שחור בו רבי מקיימת אחרת שששמה ברוב התלמידים לא לזו יבולת לשכתה מפניה ולכמה מביה המרש והביח את שיעור והאחרונה עיקר אחר שחור בו רבי מן הראשונה. מיהו יש מקומות שדה שונה רבי המשנה להיפך מזה ששנה הראשונה בריש פרק הובב בילדותו שנה הכסף קונה את הזבח וכן נוסחת הירושלמי שרבי שמעון לא רצה לחזור ובזקנתו שנה להיפך כגרסת הבבלי הובב קונה את היתר הכסף ב"ז דב"י רבי ישמעאל בע"ז דף ג"ב מתני לרבי שמעון בריה עובר כוכבים מכסף ע"ז שלו ושל חברו אמרו לו רבי שניתה לנו בילדותך עובר כוכבים מכסף ע"ז שלו ושל ישראל :

כלל יד נתב ש"י ששיכע מיני קדימת הן האחת קדימת תורה וכדאיתא בריש גדרים כי פתח בדרורי' פתח שמקרי' לשנות מה שמבואר בתורה ואחר כך כשתודו לפרש מפרש מאי דאיתי מדרשא וכדאמרי' בריש יבמות בתו הואיל ואתא מדרשא תפינא ליה. השנית קדימת זמנית. השלישית קדימת החיוב. הרביעית קדימת הכלל לפרטי. החמישית קדימת מוכרח לכלתי מוכרח. השישית קדימת מצוי לכלתי מצוי. השביעית קדימת הפשט בכלתי פשטם ע"כ. ואפשר לצרף לזה הא דאמרין איירי דרובין מליירו אקרימיה :

כלל מז כל היכא דאיכא מחלוקת הנאים ולא מסיים בהדיא במשנה במאי פליגי מסתמא תנא בתרא מחסר טפי כדאמרין בהבזכר תנא בתרא לפטוי תומרא קאתי. ויש לחלק דרוקא שני תנאים ואין תנא אחד מספיק ביניהם אבל שלשה לא מסיים מילתא אי תנא בתרא לפטוי לטעמי' קמא קאתי או על המאשיע דכסך ליה כדמוכח בפרק כמה מלייקין והכמים אומרים אחד מבושל ואחר שאינו מבושל אין מלייקין בו ומקשינן בגמרא חכמים היינו תנא קמא דאמר התם לא בלתי ולא בתלב ומשני איכא בינייהו דרב ברונא אמר רב חלב מהותך נתן בו שמן כל שהוא ולא מסיים פירושו אינו ניכר מי האוסר וכל המתירין אמאי לימא רבנן בתרא הם האוסרים אלא ודאי משום דהתם שלשה תנאים ויש לומר דתנא בתרא לא אתא לטעמי' אתנא קמא אלא אנתום המיר דאמר מלייקין בתלב מבושל אפי' בעיניה ואחר רבנן לאוסר מבושל בעיניה אך בנתינת שמן לחובו מותר וכדכר ברונא אבל תנא קמא לעולם אימא לך דאמר אפי' בניית שני בירב ברונא והואיל ואיכ' למימר רבנן וכו' למימר הכי לא מסיימי וכן מוכח בכמה דוכתי. ואיכא בפרק רבנן רבנן עולה עם הגבינה על השלחן ואינו נאכל כדברי ב"ש וכו' אומרים לא עולה ולא נאכל אמר ר' יוסי זו מקולי בית

שמאי ומתומרי בית הלל ופרך בגמרא ר"י היינו ת"ק ומשנ מאן ת"ק ר' יוסי ופרש"י שהתנא שכתב ולא הזכיר שמו בתחלה וחזר והזכיר שמו. ובפ' המפלת דף א' אמתי' דהמפלת יודו ארבעים ואחר חשב לזכר ולקבצה ור' ישמעאל אומר שבריתא הוציא לארבעים ואחר והקבצה לשמונים ואחר והכמים אומרים אחד ברייתא הוציא והקבצה זה וזה לארבעים ואחר חכמים היינו ת"ק ומשני דאצטרך למתיר ולמינתה והכ"ל דלא תימא מסתבר טעמיה דרבי ישמעאל וסתמא דלעיל סתמא דיתיר קמ"ל :

כלל נז פעמים תנא מוקשה מחברו ושתיק וקא סתדר בבדייתא או בכתנאי אחרת ולא חש תנא להזכיר כאן מאי דאחדר ליה בפ' אלו עוברין דשתיק תנא בתרא מכילהא ומיהרר במכילהא אחריתי. מציינו והכמים אומרים דלא קאי אבל מאי דאיתיי ברישא בפ' אלו נערות גבב וסכת בשבת או לע"ז גבב שור הנסקל משלם וכו' דר"מ והכמים פוסרין ואומרים בגמרא כי קא פטרי רבנן אשאר אפי' ע"ז ושור הנסקל. ולפעמים דלא קאי אסיפא אע"ג דמירי כסיפא בפ' השואל בענין המשכיר בית להברו על השוכר לעשות לו מזוזה :

כלל יז פעמים לא דייק תנא במשנה בשעורא דברב מועט בריש ב"ב במשנה מקום שנהגו לעשות כפיסים לבנים וכו' אומרים בגמ' כיון דלא הוי משח לא חשיב. וכן בענין התלוי בחשבון לא דייק כשהיה העני' לתומרא בפ"ק דסוכה סוכה העשויה כעשוי קאמר רבנן דלתומרא לא הוי דוכותיהו דסוכה :

כלל יח כל היכא דתני מנינא לדרשא כמו אבות מלאכות ארבעים חסר אחת דייק בגמרא למה לי ה"ל להנא למיתניניהו ואנא ידענא דארבעים חסר אחת מינה וכן כה"ל :

בכמה מקומות מציינו משניות שניות בלשון יחיד ואין תולק עליהם בפ"ב דפאה ופ"ו דמאי ובפ"ב דפסחים ובפ"ג דביצה רבשג"א לא כל הביבין שוין ובכמה דוכתי :

כלל יט כששונה במשנה איזה פרטים שרינם שוה ואומר הריני בכל א' וא' מקשה וליתניניהו וליתניניהו ובספ"ה דמושה כתבו בתוס' דהיכא דהם חלוקין בטעמם לא פריך ליעריביניהו והביא בכ"ג בשם תוס' פ' הגזול עינים דלאו בכל דוכתא פריכין הכי בפ' גיד הנשה גבי ביצים פמאים ששלקן עם ביצים סהורות וכו' לא פריך אסורות אסורות למה לי ובפ"ק דסנהדרין תני דמיני ממונות בג' גזלות ותכלות בשלשה ולמ"ל מה הן קתני לא חיש דתני בשלשה בשלשה :

כלל כ בריש כהכותב בתולה נשאת כתבו בתוספתא הא דלא תני התולה ברה"י האשה נקנית היכמה נקנית משום דהתם אקרא קאי כי יקח איש אשה ולכך קתני בה"א היריעה האשה התכונה בתורה וכן היבטה אבל הכא לא קאי אקרא. והא דלא תני בפ"ק דקידושין העבד העברי אע"ג דכתוב בקרא כי תקנה עבד עברי משום דאם כן הו"ל העברי דבוק ואין רחך המשנה לדרב כן מיהו עבד איש ואשה רגילין בכל מקום לשנות בה"א אע"ג דלא קאי אקרא כגון האשה שהלכה האיש מירא את בניו בבזר עכ"ל :

כלל כא בהיהא דפ"ב דסנהדרין ר' יהודה אומר אינו יוצא מן המקדש משום שנאמר ומן המקדש לא יצא כתבו לתמרי דרשב"א שיש הפרש בין כשאומר שנאמר ובין כשאומר משום שנאמר דמלת שנאמר היא ראייה גמורה מן הפסוק ומשום שנאמר היא אסמכתא :

ברפ לזכ הגזול והדיבש פסול דייקין קא פסיק ותני לא שנת ביזש ראשון ל"ש ביוזש שני וכתבו בתוספות משמע דייקין מלתני סתם ולא מפליג והימה הא תנן לקמן סתם ניכר וחסר כל שהוא פסול אע"ג דביוזש שני כשר. ותירץ ו"ל וכו' אי נמי ברישא דמשנה שייך לדרוק מלתני סתם ולא מפליג אבל בולע אוריגא איירי דלא מפליג ברישא לא מפליג כסיפא ושונה דבריו סתם אע"פ שיש לחלק :

בפ"ק דתרומות בנייהו ר' תנן חמשה לא יתרומו ואם תרומו תרומתן תרומה האלם והשכור והערים והמזומא ובעל קרי לא יתרומו ואם תרומו תרומתן תרומה וכהב פנים ולא יחשבו שכיון שתרומתן תרומה יקל בזה ויתרום לכתלה ומפני זה כפל דבריו הענין שלא יתרום לכתלה בשום פנים עכ"ל וקשה לדענין קדשים אמרין דשנה עליו לעכב אפילו בדיעבד אבל בלכתלה מה צריך לשנות דכיון דאומר לא יתרומו הכי תיסק אדעתין דיקל לכתלה וצ"ל :

כלל כב אמרי' בכמה דוכתי לשון תורה לתד ולשון חכמים לתוד ובשני מכלאוב אומרים במשנה יופך במקום יופך וכתב הרמב"ם שהם היו בקאים בלשון הקדש אפשר שהיה אצלם זה הלשון שאינו אומרים יפך וחדך ועניינם אחד כמו ילך הלך עכ"ל. וכן מן תרימה אומר תרים ושדשו בתורה רום שהרי נאמר והרים ממנו ובריש תרומות כתב רמב"ם ג"כ שיעקר כל לשון מן הלשונות הוא תודו למה שמדברים בו כעלי אותו הלשון ומה ששמעו מהם ואלו בעלי המשנה בלי ספק עבריים היו במקומם ר"ל בארץ הצני עכ"ל. ומצאתי שאומר במשנה הל' עצבו שבא בתורה ומשמעו יותר חרוש ממה שהיינו לומדין מן הפסוק ברי"ם כסוי הדם ונהג בתיה ובעוף והקשו בתוס' למה לי שיאמר ונהג בתיה ובעוף זיל קרי בי רב הוא איש כי יצור ציר היה או עוף וגו' ותירץ דאילו מקרא תנא אימא בהמה בכלל חיה לכך הודיענו במשנה דהיה דוקא דתי שאומר במשנה ל' הפסוק בעצמו ומשמעו דהוה כריותות ולא תנן אותו מן הפסוק. וכן פירשתי בספר תהלת תבא שסמכתא דהוה כריותות ולא תנן בפ"ה דאבות שמואל הקטן אומר בפסול אויבך אל תשמת וגו' שהוא מקרא מלא במשלו אלא שהיינו אומרים שהוא משל לאיהו דבר דספר משלי רובו משלים כמו כחמת בתוך חרונה לכך שנה שמואל הקטן פסוקים אלו ללמדנו דרברים ככתבן :

כלל כג בפרק היה קורא הקורא את שבת ולא השמיע לאגוז יצא רבי יוסי אומר לא יצא ובגמרא בעי למימר דתנא קמא רבי יהודה וליתיה לכתלה נמי יצא והאי דקתני הקורא להודיעו כתי דרבי יוסי פירוש כתי וחדשו דאילו בדיעבד יצא שלא יצא. והקשו בתוס' ואם תאמר לשמענין כתי דרבי יהודה פירוש דמתי אפילו לכתלה וליתני הכי קורא אדם את שבת אע"פ שלא ישמיע לאגוז והבי יוסי אומר דכזה היה משמיענו כתי של מתיר דכתא דיתירא ערף עכ"ל. והאי להודיע

דרכי המשנה וכללותיה

מז

וגבי הא דתנן נמצא בשר בעגלה פסול בשרה וגבי נמצא בשר בתורין באותו פרק עצמו לא מוקדקק ונראה דכל היכא דאיכא למירוש דייקנין יא ליכא למדרש לא דייק דאורחיה דמשנה בכל דבר שיש בה שני הפכים לומר נמצא כדי שיש נכח אתר מן התפכים ע"כ. והתוספות והיב"ט מעמא אמאי מוקדקק כאן ולא במקום אחר. והביא בב"ש דרשב"א דיימנין בעי בגמרא מאי שנא ויימנין לא דייקגם בדיעבד אין לכתחלה לא לאו בכל דוכתא דייק דגמרא מחזרת אחר השעמים כשיודעת למצוא טעם ע"כ:

זה הכלל לאו בכל דוכתא אמרינן דאחי לרבינו כמו בפ' אלו מפרטות זה הכלל לאחוי בסג"ר ושב בשמעתא דיימנין קתני זה הכלל לסימנא בעלמא נקוט האי כלל בידך בפרק הקורא עומד דף ל"ב זה הכלל כל יום שיש בו מוסף ואינו יום טוב קורין ארבעה. ואיכא בגמרא דיהיב הנא סימנא שלא תמעה דיום טוב והולו של מועד כי הדדי ניגהו ובפרק כיסוי הים ג"כ בתוספות כלל ארשב"ג כל שמגדל צמחים מסכין בו דיהיב סימנא. כתב מורה"ק קארו בב"ג דהא דאמר' כל השעורין שאמרו חכמים להחמיז היינו במשנה ובכרייתא ולא בגמרא ע"כ. ונראה משום דק"ל בעירובין דשיעורין מחיצין חיצין הלכה למ"ל לפיכך אמרינן בשעורין להחמיר:

בפרק יש מותרות כתבו בחוס' שדרך התנא לאתר שפירש הלכות המסכתא חוזר ושונה אותם בלשון קצרה כדי שיהיו מסודרים בידך ושמויהם בפה ובלב, בפרק מי שמת דף קמ"ט כתבו דלא מוקמינן ביה מוקמינן דהלכתא כותיה. איתא בפ"ב דמצינא מודה רשב"א בכלים חדשים כתב הר"ן מוקדקק מודה שמעמ דרבנן פליגי עליה כן הוה בשמו בב"ג והביא משם הרשב"א דבשמעתא קמיתא דיבמות אמר' מי לא מודה עולא ולא פליג:

בפ"ב דיבמות גבי אשת אדויו שלא היה בעולמו בעי אי פליג ר"ש אף ארישא ולפעמים אמרינן נטר עד דמסיימו למילתייהו והדר פליג עלייהו ולפעמים פליג מיר ויימנין אמרינן דרישא לא שבעי ליה להכי לא פליג עליה:

מצינו דתני אחת מהם ולא דוקא איזה שיוצא בפרק האיש מקדש אינה מקודשת עד שיהיה באתר מהם שנה פרוטה ומוקף לה באתרוכה ובפרק כיצד רש"א ביאתה או הליצתה של אחד מהם:

פעמים דייקנין מדיספא פלוני רישא לאו פלוני וסתרין בולה פלוני שפלוני אמרו וכו':

מצינו וא"ל במקום או כגון חלק ועשה מאמר ביבמות ר"ל חלק או עשה מאמר וכן הוא דרך המסכתא כגון מכה אביו ואמרו ר"ל או אביו או אמו וכן נמצא ש"ן במקום וא"ל בפ"ק דביצה שאמר כירה מוכן הוא ר"ל ואמר כירה ע"ש:

כל היכא דאמרו כדברי פלוני כתב הכריתות דקאמר הכי מפני שאותו תנא לא אמר דבר זה בפ"י אלא למדותו מתוך דבריו שאמר במקום אחר:

לפעמים תנינן בלשון וחכמים אמרינן והוא דעת יחיד ושנאו רכי בלשון חכמים לפסוק הלכה כוותיה בפרק כיסוי הים ובפרק גיר הנשה ראה רבי דבוי של ר"ש ושנאם בלשון חכמים

גזר הפלוני אמר' אע"ג דאין הלכה כמותו וכתב רשב"ם פ' ע"ג גבי תבונה שהיו מסוכין וכו' דאע"ג דאמרינן בכל דוכתא כהא דהיתורא עירף היכא שהאיסור הוי חרוש כהא דאסורא עירף.

כלל בר מצינו הרבה פעמים הנאים תולקים ודברי השני הם תשובה לדברי הראשון ולזה לא סבירא ליה הכי בפ' כל הצלמים דף מ"ט גבי אשרה תני וזרעין תחמיה יקות בימות הגשמים אבל לא בימות החמה רבי יוסי אומר אף לא יקות בימות הגשמים ומסק' בגמרא דר' יוסי לדכרייהם דרבנן קאמר להו רוצה לומר דמה שאמר רבי יוסי אף לא יקות הוא כמו קושיא לדברי חכמים וה"ק להו לדירוי זה וזה גורם מותר אבל לדירובי דזה וזה גורם אסור אף לא יקות בימות הגשמים ועיין במשנה ב' פ"ה דפיאה:

כלל כה יעמד שונה במשנה לשון רבים אע"ג שלא היה לו לומר אלא בל' יחיד ומשך בגמרא דאחי למילף בעלמא ולומר כל נושא שיודמן בעלמא כזה יהיה דינו כך כמו בפ"ג דקדושין מאי בוגרות כוגרות דעלמא:

בפק דעבודה זרה גבי יבא אליהו תימני וכו' כתבו בתוספות דלפעמים לא קפיד לשנות כסדר כמו הגיורת והשבויה והשפחה שנפדו ושנתגירו וששנתהירו בפ"ג דכהנות:

כלל בו כאשר נביא במשנה דבר חדש מכת יהור אין לתפוש החדש המרובה אלא הנוגע וז"ל רש"י ר"פ דגישין כיון דמתני' משום רבותא אתא ולא פירש מאי רבותא אתא לאשמעינן ע"כ אי אחת רשאי לתפוש המרובה דהא לא שבעת מינה רבותא אלא משום דמשה יתירא היא וכו' משמע לן אפילו רבותא זמרתיתו לא משנה יתירא היא דאי רבותא פסי הוה משמע פרושי הוה מפרש ע"כ. והוה שאנו אמרינן בכל דוכתא תפשת מועט תפשת מרובה לא תפשת בפ"ק דטובה דף ה' ועיין שם רש"י ותוס':

כלל כז צריך כל מצינן שיוקדקו במשנתו אם יש קושיא מאחר מאלו הדברים כגון יהור לפי שכל דברי חכמים בעלי המשנה היו שקולות במאזני צדק אין בהם אפילו אות אחת לבטלה. גם יענין הנכס דבר ממה שצריך להשלים אותו מאמר אלא שמצינו לפעמים שחזר במשנה כגון בפרק מי שמתו אבל לא יתכסה לא במים היערים ולא במי המשורה עד שיתן לתוכן מים וכו' שחזר וצריך לומר ולא יקרא כנגד מי גללים עד שיתן לתוכן מים. וכתב מורה"ק קארו בב"ג הטעם שחזר במשנה לפי שכושיו שונים על פה גרמה השכחה ששכחו מקדמותן קצת תיבות ולא רצה לכתוב אלא בלשון שהיתה שגורה בפי רוב התלמידים מטעם אומרם משנה ראשונה לא וזה ממקומה. גם צריך לעיין שלא יבא דבר באיזה שינוי או חתימה מינה ובה או מצד זולתה. כפי מיהו ובה כפי מצד זולתה. גם שלא יבא במשנה דבר שהוא פשוט. גם צריך לבקש טעם לסדר:

כלל כח כתב ספר כריתות שער' ב' סימן צ"א מצינו יהור משנה פעמים מוקדקק מאותו יהור ופעמים אינו מוקדקק בפרק קמא דהולין דף י"ט נמצא כשר בדיחוסה פס"ל במליקה אחר נמצא למעושי מאי לאו למעושי מחזיר סימנין אחרי העורף.

דרך פסק ההלכה במשנה

חזק מן המקומות שנמנו בעדיות אינם משנה וצריך לגרום להיפך ועיין ריש פרק ג' דיבמות ויש פרק ב' דהולין ובמשנה ב' פרק בהרא דאהלות: כתוב בס"כ דבששה דברים הלכה כב"ש בפרק אלו דברים מכבדין את הבית ומי שאכל ושכח ולא ברך. סוין בעיצית ביש פוטרין. ואיך כמה תטין ונתנין בעיצית ביש"א ד'. כמת תהא משולשת. סוכה שאינה מחוקק ראשו ורובו:

ו עוד בפרק מי שהוציאנהו רבי יעקב ורבי זריקא אמרו הלכה כרבי עקיבא מחברו ורבי יוסי מחבריו ועוד אמרינן רבי יוסי נימוקו עמו פירוש מעמו עמו שהלכה כמותו. והלכה כרבי מחברו ובעי גמ' לאוי דילכתא פירש"י לענין מה נאמרה שמועה זו וזו שפסקו הלכה בכל המקומות יש להקדמות יש להקדמות הלכה למעשה כן או דילמא מסבא בעלמא קאמרי כן אבל הלכה בכלל לא סמכנין עליה למילף ר' יוסי אמר הלכה כמש קאמרי פירש למעבד מעשה כר"ע נגד יחיד וכו' רבי יוסי נגד רבים. ור' חייא בר אבא אמר משין דלאו הלכה כמש אלא משין התוראה אחר ר' יוסי ואמרינן ליחיד לעשות כר' יוסי אבל מדרש בפרקא לרבים ר' יוסי בר תינא אמר גראין פירש"י אורוי לא מורוינן ואם עשה כר' יוסי לא מהדרין עובדא (ובתוס' שם פ' אחר). ובלשון הזה נחלקו במאי דאמר ר' יעקב בר אידי בש"ר יותנן גבי ר"מ ור' יוסי וכו' למר הלכה איתמר ולמר משין ולמר גראין ע"כ:

ז והא דר' יוסי ור' אלא הלכה כר' יוסי מחברו ולא מחבריו. כתב רש"י בפרק הוהב שר' עקיבא היה מתלמידי ב"ש ובתוס' תולק עליו:

ח רבי אליעזר ור' יהושע הלכה כר' יהושע דר"א עמותי הוא פירש"י ע"ש שברכות ובתוס' פירשו דר"ל מ"ש ואע"ג דר"א תלמיד ריב"ז וריב"ז תלמיד גליל שטא אתר כך חזר ושמש לב"ש. ומצאתי בירושלמי פ"ט דשביעות דקרי לר"א שמותי וס"ל בב"ש:

ט רבי יהושע ורבי גמליאל הלכה כר"ג. הלכה כראב"י בכל מקום דמשנת ראב"י קב ונקי בפ"ה הטקבל ופירש"י לא הרבה גמרא כשאר תבריו אבל מה שאומר נקי הוא והלכה כמותו לעולם ועיין בפ"ב דבבאם סימנא פ' דאין תלכה כמותו משום דלא איחפרש טעמיה ועוד בכמה דוכתי יש פסקין כוותיה. וכתב הר"ן בשבועות דהלכה כרבי אליעזר בן יעקב דוקא לנבי יחיד. ואמרינן בפרק בתרא דשבועות דהיכא דמוכח דלא כותיה לא סמכי' אבלא. וכתוב בשם ר"ה מפי הקבלה ק"ל דברים הל' כראב"י ותו לא ובפ"ה דנדרים בעי גמ' א' הל' כראב"י. וכתב הר"א אע"ג דמשנת ראב"י קב ונקי הכא מסתבר טעמיהו דרבנן ע"כ משמע דר"א דהלכה כראב"י אפי' נגד רבים וזה הלוי בפרק הבא על יבמתו:

י כתוב כספר כריתות רבי נחמיה ור' יוסי הלכה כרבי יוסי. ר' יהודה ור' נתניה הלכה

קיימא לן דאין למדין הלכה מפי משנת אלא עם מה שבא בגמרא בפירוש והנני כותב קצת כללים שאם יתבאר דרכי הפסק ואולם בספר תחלת הכמות שהכרתי סמוך למפר כריתות הארכתו להביא הכללים שראיתי צורך בהם וכאן אין מקום להאריך אלא לדמוק קצתם ובכל זה לא אנית בכל משנה שיהיו מחלוקת להביא בקיצור הדעות בפסק ההלכה ור' יעוננו ע"ד כבוד שמו אביר"א:

א גרסינן בעירובין פרק מי שהוציאנהו דף מ"ז אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי יוחנן רבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה. רבי יהודה ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי. ואצ"ל ר"מ ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי. אמר רבי אמי אף אני לומר רבי יוסי ורבי שמעון הלכה כרבי יוסי דאמר רבי אבא א"ל יוחנן רבי יהודה ורבי שמעון הלכה כרבי יהודה השהא במקום רבי יהודה ליתיה במקום רבי יוסי מבעיא:

ב אבעיא להו ר"מ ור"ש מהו חיקו. ובירושלמי פ"ה דמאי ורפ"ג דתרומות מצאתי דר"מ ור"ש הלכה כר"ש. ואפשר דגמרא דיהן נמי הכי סברה ראיחא בפ"ק דעירובין א"ל וכתב בר הניבא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של ר"מ כמותו ובסני ג' הלכה כמותו משני שלא עמדו תבריו על סוף דעתו שהיה אומר על טמא טהור ועל טהור טמא ומראה לו פנים ע"כ. ואי משום האי טעמא אף כנגד ר"ש אין הלכה כמותו. והא דסלקא בתיקו אשכחן נמי בעיות דסלקן בתיקו במקום אחד ומיפשטן במקום אחר כמו שכתבתי בספר ה"ח מתוס' פרק השוכר את הפועלים:

ג עוד שם דף מ"ז א"ל נחמן אמר שמואל הלכה כר"ש בגזרותיו אבל בקנסותיו לא וכתב מורה"ק בשם תוס' בריש שבת דאף כנגד רבים ודרא"ש ר"מ כל גנות הביא משום ר"מ דכנגד רבים אין הלכה כמותו. תנא לא ר"מ שמו אלא רבי מיאשא שמו ולמה נקרא שמו ר"מ שהיה עיני חכמים בתלכה:

אמר רב משרשיא דהני כללי רב פליג עליהו. וכתב ר"א דק"ל כרבי יוחנן והכי קי"ל בעלמא רב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן:

ד עוד שם יצתה בת קול ואמרה הלכה כב"ש נגד ב"ש ואלו ואלו דברי אלהים חיים כתבו בתוס' ריש מ"ק דף ג' והיכא דפליגי ב"ש וב"ה ולא ידענין פ"י דמלתיהו מאן מילק ומאן מתמיר כמתמא בכל דוכתא ב"ש לתעמא וב"ה לקולא דאי לאו הכי הוה חשיב לה בפ"ד דעדות דתתם חשיב כל מילי דבי"ש לקולא ובפ"ה חשיב אותם שהעידו עליהם יחידים דב"ש לקולא:

ה קיימא לן ב"ש במקום ב"ה אינה משנה פ"י דאין נחשב מחלוקת לענין מחלוקת ואח"כ סתם גזרועו מחלוקת ב"ש עם ב"ה מסחלוקת יחיד עם רבים ותיבא דאיכא ב"ה חשיב יותר מסתם משנה ויש מפרשים ב"ש במקום ב"ה שאם ב"ש לקולא

דרכי המשנה וכללותיה

הלכה כרבי נחמיה והלכה כרבי יהודה בעירובין ולא במתינות. הלכה כדברי המילק בעירובין וכן בבבל ואפי' יחד אצל רבים בפ"ד דעירובין. וכתב בכ"ג בשם רשב"ס דה"ל במחלוקת התנאים:

יא רבי ור' אלעזר כר"ש הלכה כרבי ואם אמר משה אביו הלכה כמותו וכתב ה"ע רבי ור' יוסי הלכה כרבי רבי ור' יהודה הלכה כר' כללא דמלתא הלכה כרבי מחברו ולא מהכריז. והקשה מוהרי"ק ע"ז דלא דק דמתכרו אמרו ולא מרבו ור' יוסי ור' יהודה קדמונים היו מרבי והול' רבו. ובכריתות כתב דאין הלכה כרבי אם נחלק עם אביו שהוא רשב"ג ובכ"ג כתב בשם הגהות מרדכי דכתובות דהלכה כרבי ואע"ג דאביו ורבו היה כראייתא כהפועלים אח"כ נהתכם יותר ממנו מרתני בכל דוכתא מילתא דרבי קודם לרשב"ג:

יב בפרק זה כורך דף ל"א אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן כל מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל במשנתיו הלכה כמותו תוץ מערב ביוזן וראיה אחרונה. פירוש המלה את חברו על ידי ערב לא יפרע מן הערב כדתנן בסוף בתרא. וצ"ח בפרק מי שחזרו מעשה לצדן באתר שאמר לאשתו הרי זה גיפך וכו' וראיה אחרונה בסוף פרק זה כורך אמר ליה תבא עדים ולאחר זמן מצא עדים ומצא ראייה וכו' וראיה בפרק המפקיד דאמוראי נינהו אליבא דרבי יוחנן ואיבא דסבירא להו דלית ליה לרבי יוחנן האי כללא:

יג בפרק הנשרפין דף פ"ד קייבא לן סתם מהנינן ר"מ סתם תוספתא רבי נתניה סתם ספרא רבי יהודה סתם ספרי רבי ישמעאל וכולהו אליבא דר' עקיבא. אע"ג דקיי"ל סתם מהני' רבי מאיר ר"ל כשראינו משנה שלא נזכר שם התנא עליה אתא כר"מ ולפעמים אמרין מתני' רבי פלו' שראינו במקום אחר שיש לו זאת הסברה אבל אין לעשות דעת שלישית לצדן באתר שאמר לאשתו הרי זה גיפך וכו' וראיה מ"ש משם ירושלמי בספ"ק דמעשרות ממה שנראה דכשהוצרך בגמרא לומר מתני' ר"מ היא למימרא דאין הלכה כמותו דאם לא כן פשיטא דסתם מהני' רבי מאיר היא:

יד בפרק התולץ דף מ"ב אמר רבי יוחנן הלכה כסתם משנה וכתב מוהרי"ק מפני שרבינו הקדוש ראה דברי התנא אחרת יש לו זאת הסברה שלא נזכר. ועיין כ"י שלא יאמרו דברי יחיד הם ואין לסמוך עליהם. ובפרק אלו מרפות איבא בגמרא דאמוראי נינהו אליבא דר"י איבא אמוראי דס"ל דלא אר"י הלכה כסתם משנה:

מו עוד שם אמר רב פפא ואי תיבא רבי יוחנן סתם ואח"כ מחלוקת אין הלכה כסתם מחלוקת ואח"כ סתם הלכה כסתם. ובתוס' דע"ז דף ז' משמע דשמואל פליג אהאי כללא. ע"ש בעו מרבו אבהו סתמא כמתני' ומחלוקת כברייתא א"ל הלכה כסתם. מחלוקת במהני' וסתמא כברייתא מאי א"ל רבי לא שנאה רבי חייא מניין לו פירש"י אם רבי שסדר המשנה לא שנאה שתתא משנה שלא רצה לסתמה רבי חייא תלמידו מניין לו שהלכה כמותה שסתמא כברייתא. וע"ש בתוס' דסתם ואח"כ מחלוקת השיב כרבי לגבי יחיד ועוד כתבו שם דבתרי מסכתא אית לרבי יוחנן דהלכה כסתם דנימא סתמא תני בסוף ומיהו שאר אמוראי אית להו דבתרי מסכתא אין סדר למשנה ואין הלכה כסתם:

בפרק ניצד מברכין מ"ב ברוך על פירות האילן אמר' בגמרא מתני' ר"י היא ובתוס' פסקו כר"י מדינתם לן תנא כותיה וכו' סי' ר"י כתב דרשב"ס פסק דלא כר"י והא דאמר' בגמ' מתני' ר"י ר"ל דיהודאה היא. וק"ל דהיכי מצינן לאוקומי במלתא דאי אמרה הלכה כפלוני מרפתם הנא כותיה אדרבא איבא למימר דיהודאה היא:

מז היבא דאיבא תוי סתמין דהתנן הו מניינו עדיף בתוס' פ"ק דשבועות ובפ"א דיני ממונות והר"ן פרק הקורא קמא. ואמר' דסתמא במקומו עיקר פ' סתם משנה במסכתא הראייה ליה היא עיקר. ויומנין אמר' מרתני לה גבי הלכתא ספיקתא הילכתא היא בע"ז דף ו' גנין לעיל:

יז קייבא לן אין סדר למשנה בתרי מסכתא לענין מחלוקת ואח"כ סתם או להיפך דשמא שניתי מס' פאה קודם ד' היה שונה לתלמידיו במקום שלכם היה חפץ. אבל כשסדר המסכתות על הסדר סידרן מעם למה נשנית מסכתא זו קודם האחרת אבל לא השנית רכי בסדר המסכתות על מחלוקת ואח"כ סתם או להיפך ונ"ל טעם לזה דאם היה לו להקדים ברכות לפאה מטעם שהמסכתא ראויה לכך לא היה ראוי לאחרה משום סתם א' כי האדרא ראייה לעינים טוב סדר המסכתות ד"מ שבת קודם

עירובין וזולתם ולא כ"ע דינא גמירי אם יש סתם שמצריך לחקרים עירובין לשנת י"ח בחד מסכתא אמרין דיש סדר למשנה ועיין מ"ש לעיל דרב יוסף סבר דכולי נזיקין הוא מסכתא היא ורב הונא פליג וכתב הריב"א בשם הל"ר יוסף הלוי דכלה נזיקין היינו כל סדר נזיקין והקשה עליו והסכים דכולה ר"ל הג' בבוא:

יט כתב תו"ס בהקדמתו דסבר כל"מ בפ"א מהל' רוצח דבסדרים יש סדר ל"שנה לענין סתם ואח"כ מחלוקת ובפ"ט דמוטה הביא תולקין ע"ז והר"ש בס"ב לשון למודים ש"ג סי' קס"ח כתב הוא דאמר' דיש סדר למשנה בחד מסכתא ה"לם בתרי כ"י דאיבא למימר כשלימד הבבא השניה לא ידע הראשונה. פ"י וכשידע את הבבא אחרת וקבעה ראשונה וזו אחרונה ש"מ אחרונה עיקר. אבל בחד בבא כולת תנא א' הוא ואין לומר זו למד באחרונה וכן מס' בתוס' פרק אלו מרפות ואלו כשרות דכולה חדא בבא היא ואין סדר למשנה. וקשה לי הצעיר הוא מעמא דלא זו אף זו משום דשמעיה החדוש באחרונה וקבעו כדכתב בברייתא ומכתביה לעיל הרי בחד בבא דלא חד תנא היא ועוד דיומנין בחד בבא וכו' תוס' חכמא וכו' לעיל:

כ נמצא לפי זה בחד בבא אין סדר למשנה. בחד מסכתא יש סדר. בתרי מסכתא אין סדר. ובתרי סדרים יש סדר והו' אינו לכ"ע אלא לכ"מ וס' אין ולא רפיא בירידה. בירושלמי בפ"ב דהרומות כתב שכ"מ שנאמר באמת היא הלכה למשה מסיני וכתב מוהרי"ק דלאו דוקא והואו דהחזן רואה תוכיה. וע"ע בדבר:

כא בפרק זה כורך אמר רבי יוחנן כל מקום דא"י יהודה אימתי במה דברים אמורים אינו אלא לפרש דברי חכמים רבי יוחנן אמר אימתי לפרש ובמה לחלוק. וע"ש א"י יהודה אימתי בשם ר' טרפון ואמר' דא"י לחלוק. וכתבו בתוס' בפ' כ"טו ה"ס דף פ"ח ד"ה דם הניתן דלר"מ בר חמא ולדב' סתמא משמע כזה כורך דאף במשנה הו' אימתי לחלוק היבא דמוכת. ולרבי ירמיה בפ"ק דגטין לעולם אימתי הו' לחלוק אע"ג דלא מוכח עכ"ל:

כב בפרק כורת דף מ' אמר רב כל מקום שאהיה מוצא שנים תולקים ואחד מכריע הלכה כדברי המכריע תוץ מקולי סטלניות פירוש הא דתנן ריש פ' כ"ח דבליים שאע"פ שרבי אלעזר מתמיד ורבי יהושע מייל ורבי עקיבא מכריע אין הלכה כדברי המכריע היא דרבי עקיבא תלמיד הוא ועוד הא הרר ביה רבי עקיבא לגבי רבי יהושע וכתבו בתוס' דהכרעה היא היבא דתולקים הוכיחו בדבריהם דבר מאותה הכרעה שגילו בדבריהם שיש סברה לחלק אלא שנראה להם דסוף סוף אין סברה לחלק ביניהם כגון הדיא תניא תתם לאו יחשפת ארס כל גופו בין בחמין בין בצונן דר"מ א"ש מתיר רבי יהודה אמר כחמין אסור כחמין אסור בצונן מותר פירוש שיש בדברי התולקים חמין וצונן:

כג הכרעה שלישית אינה הכרעה כגון הדיא דפרק קמא דפסחים הבית של יין של תרומה שנשטמא ב"ש אומרים תשפך הכל כ"ה אומרים תיעשה זילוף אר"י כ"י יוסי אמי אכרע בשדה תשפך הכל ובבית תיעשה זילוף א"ל אין הכרעה שלישית מכרעת משום שלא הוכיחו ב"ש וכו' בדבריהם בית ושדה ולא גלו שיש סברה לחלק בין בית לשדה וה"ה דהו"ל דאין הכרעה תלמיד הכרעה כראמא הבא א"א רבנא אמרו דאפילו לא היה תלמיד אינה הכרעה ורבינו חננאל פירש אין הכרעה שלישית מכרעת היינו הכרעה דור שלישית כמו רבי ישמעאל בר' יוסי שהיה דור שלישית לב"ש וכו' ולא דוקא דור שלישית:

כד רש"י בפ' ראשית הגז פי' והכרעה היא כשהשלישי ס"ל כחד מנייניה לגמרי כגון הא דתניא בברכות בש"א בתחלה מברך על השמן ואח"כ על התירס ובח"א על התירס ואח"כ על השמן והכריע ר"י כב"ש היינו הכרעה אבל כשהשלישי אומר דבר חדש לא כמר ולא כמר הו' דעת שלישית:

כד לדעת הר"ף והגאונים ורש"י כשאמרו הלכה כדברי המכריע ה"מ במתני' אבל כברייתא לא ולר"י בתוס' פ' הגזול אף כברייתא ויש עוד איהו חלוקים אין כאן מקומם:

כה קייבא לן אין הלכה כתלמיד במקום הרב וס' הר"ן כריש טובה דה"ל כשחלק עמו בחייו כיון שלא קבל רבו דבריו נדחו דברי התלמיד אבל כשתולק עמו לאחר מיתה לא אדרבא ק"ל הלכה כבתראי:

זהו מה שראיתי להקדים לסדר זה מכללים נבדלים כי זולתם אי אפשר לעמוד על מחכונת המשנה לכן ביררתי לי מפי ספרים מה שטענתי בו צורך והקדמתם לסדר זה:

פתיחה מבעל תוספות יום טוב

ללמוד הזה בתצורה. עד אחר התפלה. ונמלא עכצר ציך פל התורה:

בבניסתו מהו אומר

יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא יארע דבר תקלה על ידי. ולא אבשל בדבר הלכה. וישמחו בי חבירי. שלא אומר על טמא טהור. ולא על טהור טמא. ולא על מותר אסור. ולא על אסור מותר. ולא יכשלו חבירי בדבר הלכה ואשמח בהם:

ביציאתו מהו אומר

מודה אני לפניך ה' אלהי. שישמת חלקי מיושבי בית המדרש. ולא שמת חלקי מיושבי קרנתי. שאני מושבם

אמר יום טוב ראה ראייתו שתי ראויות. אחת להגאון בעל הלכות גדולות שבחלת הלכותיו החיל וכתב ברכת התורה מלה צמלה. ואין זה כי אם כלפי מ"ש חכמינו ז"ל בפרק ואלו נדרים (פ"ג). מאי כי על אלה אבדה הארץ וגו' על שלא זכרו בתורה בתחלה. ע"כ כמזכיר וכמוכר כתבם בראש חצורו. שכל הפותח לספרו יצין לאשורו. שיצדך בתורה תחלה. ראייה שניה הא דתנן בפ"ד דברכות (פ"ג). רבי נחמיה בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וציליתו תפלה קלה וכו'. ושם דקדקו הרמז"ס והר"ב זלה"ה סתן חובות על כל מי שיכנס לבית המדרש שיאמרם:

ואחרי שנחמדה ההלכה וטומה היתה זאת מלת רבינו הגדול זלה"ה להתאסף ולהתחבר חבורות חבורות ללמוד המשניות. ורבים יכשלו באלו התפלות כי אינם שגורות צפי כל. על כן אני מעתיקם בלשונם בספר אר"ף. אבל ברכות התורה כבר מלויים הן בסדר התפלות. גם כי מאחרי

אבל גם בזה לא כוון להלכה. ואומר מהם. שצ"ן ראש השנה לתענית סדר יומא. וסוכה. ובהדיא אמרו בגמרא דריש תענית תנא מראש השנה סליק. מסכת בילה סדר אחר חגיגה והתוספות צפרק שני דחגיגה דף כ"ז הוכיחו דבילה מהתני קודם חגיגה. מסכת סוטה סדר אחר קדושין. ובגמרא דריש סוטה מכדי תנא ממסכת נזיר קא סליק. ורבינו צמח צמח יוחסין צמח רב שריא גאון דלאחר שנתן טעם וסדר סדר מועד. כתב ולי איתא דניחא ליה לאקדומי לראשי הרשות בידו. ואע"ג דקא חויין מהכתיב דקאמרין מכדי תנא ממסכת פלוני סליק וכו'. אלמא דיש בזה סדר עד כאן. אבל נראה לי שזה אמר לענין הלימוד דרשאין להקדים ולאחר והוא קאי שכתב מתחילה הכי רגילין רבנן למתני ולי איתא וכו'. אבל לענין לסדרין נראה דלא קאמר. על כן ראיתי דרך הישר שאביר לי ללכת בעקבי הרמב"ם כאשר סדרו בהקדמתו (מלבד מסכת סוטה וגיעין מהטעם שאביר במקומן) כי נראה שכן קבלם אלא שהוא הטעם מטעמים לסדרין אחר לאחרא כאשר אביר בשמו בתחלת כל מסכת. ובכן נסעה נלכה בראש ה' ביצועו. ויהי נועמו עליש ותשועו. ומעשה ידינו יוכן מראשיתו עד אחריתו. אמן ואמן:

סדר זרעים

כתב הרמב"ם החמיל בסדר זרעים מפני שהוא כולל מלות מיוחדות צורע הארץ ורע הארץ הוא מחיה לכל בעלי חיים. וכיון שאי אפשר לאדם לחיות בלי אכילה מוון. לא יתכן לו עבודת השם [בלא מוון] ובשביל כך הקדים לדבר במלות המיוחדות צורע הארץ עכ"ל וזהו צמח צמח מאמרם והיה אמונה עתק וגו'. אמונה זה סדר זרעים. מפני שהעבודה להשם יתברך אי אפשר בלא אכילה מוון כאמר. והעבודה היא היא האמונה כי בלא אמונה לא יתכן ולא ידק שום עבודה. שאם אין לו אמונה אומן. למו יעבוד:

מסכת ברכות

מסכת נראה בעיני שהוא מלאן מסכת יינה. כי כן כל מסכתא מוזגת ומשורבבת צדינים שונים. והרי מקרא זה מסכת יינה זו נאמר חלבה עמודיה שבעה וגדרש צפ"ל כל כהני (קמיו) על תורה שכתב. שספריה שבעה. ויאמר נא שערבה שלמה ומסכת יינה היא התורה שבע"פ. שהיא כשולחן ערוך. ומאוד ליהנות על ידיה בתורה שכתב. כי בלעדי הקבלה שבעל פה. לא יריס איש את ידו ואת רגלו בתורה שכתב. ואמר מסכת יינה על ערוב ומוזגת דברי כולה כי דיניה ומשפטיה לדקו יחדיו ותלוים זה בזה וגלמדים זה מזה. וגדרשים זה ע"י זה. ולקך קראו לקבוצ פרקים. מסכת. והשם מסיכה על משקל גבירה ומשקל אחר גבירת. כן יאמר גם כן מסכת. ומרגום לק זרוע עם גבורה. גבורתא. כן גבירה מתרגמין גבירתא וככה אמרו מן מסיכה מסכתא:

אבל

צמח צמח סידים סימן תתקצ"ט מלאתי תורה שבעל פה דומה ללמד ופסחים שטומלים ואורגים זה. לכך נקרא מסכת. לשון אריגה. כמו עם המסכת דכתיב גבי שמאן. הלכות לפרקים שמקבץ כל הדברים של ענין אחד זו היא מסכת עכ"ל. ואע"פ שהסמ"ך נקודה בכתוב צמח"ך. אין הקריאה כך. כי בכתוב הוא בהפסק. לכך נשתנית לקמ"ך. ואיכא נמי צניייהו דשני הפירושים. לדילי מסכת המ"ם בשו"א ולדידיה בפת"ח:

ברכות

כתב הרמב"ם והטעם שהצריכו להחמיל מסכת ברכות שהרופא הבקי שיראה לשמור בריאות הבריא על תכונתה שהיא עומדת עליו יקדים תקון המוון בתחלת רפואות. ועל כן נראה החכם הזה להתחיל

תוספות אנשי שם בברכות

ד"ה נקמינן בסדר בו' איך מלאו לנו כו'. אין מזה ראיה לדמות דברי קף נחם דהא מייתי בילקום דר' תחומא פתר קראי בש"ס משפס. תורת ה' משפס זה ס' נשים. ערות ה' לאמה זה ס' זרעים. שאם מאתינ בחייו של עולם וזרע. ירלח ה' עוברה זה ס' עשרות. שאם תפריש בין שומאה לבערה. פקודי ה' ישרים משמחו לב זה ס' מועד שיש בה סוכה וולוב ומעדות שאל' בנס ושמתת בתך. מנחם ה' ברה מאורח עינים זה ס' קדשים שהיא מאורח עינים לקדושים. משפטי צמח"ך. וכן י"ל נדרוש והיה אמונת עתק. אלא שגראה שאם קבלת כל ישראל לברדס בסדר זה והכיל קבנות יחיד שאינם נתלן בשום זמן אפי' שייכי שפיר כנגד מועד כדוע שמיחיד מביא קרבן בי"ל אלא כדכתיב קאמינא מסכת יינה א"ל ל' תורה למד. ול' חכמים למד. הכא שאני כיון דקרא דמסכת יינה בתורה שבע"פ משפטי ומתו למד לקרא קבוצ כל ענין בשם מסכתא. טפי עדיף לנתקף לבעל דקרא והשפח רוח עני מהיבן יאל לו זה השם. (צ"ד): ד"ה אבל כ"ה חסידים בו' לשון אריגה. וי"ל החיזון. כי אין מסכת ל' אריגה אלא השתי הנמתח וכדון על העץ. ומתן בנגעים בנסם המסכת. הוא סעבר הנכנס בתוך השתי. ואוכל לומר ל' דרש שהשפס הוא השתי והתלמוד הוא הכערי שהוא נש המסכת דלחן מורין כלכס עני משנה. (רמ"ז). וכן' ל'קט הקמה כתב דמסכת מ"ל מתך שלפי הסיח. שחורה שגפ"ס הוא הפתח ליכנס לתורה שכתב. ונע"ד נראה עוד שהוא מ"ל כיסוי כמו ויסק דלתים יס. ונע"ד שהתבטח היא נהרית שא"ל לבינה אלא מחוץ התלמוד. איך רמז לבינה בקדשה שיהא סוד המשנה כדוע ומקראת סוכה. ולכן קרא מסכת למד שורשא סת שלם עליש. (ש"ל): בא"ד דה"מ' גשי"ל. לא דק כי גם לדידיה סת"ס שפסח שג"י גם ענין מוניה יאמר מסכת כענין

משכים והם משכימים. אני משכים לדברי תורה. והם משכימים לדברים בטלים. אני עמל והם עמלים. אני עמל ומקבל שבר. והם עמלים ואינם מקבלים שבר. אני רץ והם רצים. אני רץ לחיי העולם הבא. והם רצים לבאר שחת. שנאמר ואתה אלהים תורידים לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם. ואני אבטח בך:

שתא סדרי משנה

נקמינן בסידורן כדליתא פרק במה מדליקין דף ל"א. אמר ריש לקיש מאי דכתיב והיה אמונת עתק חוסן ישועות חכמת ודעה וגו'. אמונת. זה סדר זרעים. עתק. זה סדר מועד. חוסן. זה סדר נשים. ישועות. זה סדר נזיקין. חכמת. זה סדר קדשים. ודעה. זה סדר פיהרות ע"כ. והנה אחרי שתכמים הגידו סדרן. תמיהני איך מלאו לנו כל בעל קף נחת להפוך הסדר. ומזיקין שהוא רביעי לדבריהם ז"ל לאחרונה יעל דלילוגו. ונעשה החמישי רביעי. והששי חמישי. ולא עוד אלא שלפי מ"ש הכסף משנה. יש סדור למרי סדרי לענין מחלוקת ואח"כ בהם. וא"כ ודאי דנפקא מינה שובא ואין לזוז ולשנות מקבלת חכמים ז"ל. ואע"פ שמלאתי להחוספות דפרק המוליא וין (פ"א) ודפקה החולין (מ"ג) דסדרי דלחן סדר למשנה אלא בחד מסכתא הלא כדכתיב בריש פרק צהרא דכוסה דממקום שבו. משם ראה לדברי הכסף משנה. ואם בעבור שראה לחלק השנה סדריה לחלקים שנים ובקש למלא השבון ודעה שיהא זה לעומת זה לא במקרה והודמן. כי אם לכתב טעם מה. על פי דרכו אשר דבר בהקדמה לחלק השני המינה אלא שם היות דליתא למימר לא חילק ולא בילק ידענא. עם כל זה נניח חלוקתו לחלק הש"ס לחלקים שנים. למען יהיה תורת ה' שבפך כדמות הלוחות הכתובים ואומר ששם זה נשמור סדרן של חכמינו ז"ל. ובתת טוב טעם ודעה את זה לעומת זה. וזה כי יהיה סדר זרעים וכנגדו סדר נזיקין. כלפי מאמרם צפרק המניח (ג) מאלן דבעי למתוי חסידא לקיים מילי דנזיקין רבא אמר מילי דברכות. הרי מוציא השיווי ששטחו בזה. ובפסוק הגדרש נקראו בשם אמונת וישועות. שבוכות האמונה נושעו מביט עבדים ממזרים. וכן עתידין ומשודתין בזכותה לתשועה כי המאמינ לא יחיש ולא יחוש. וסדר מועד כנגדו סדר קדשים. שכן הקרבעת תלוים במועדי ה' וזמנים. דבר יום ביומו. גם קרבעות יחיד. כרובס נתלים בזמן מה. למלאת ימי עהרת הטמאים. או קדושת הנוזרים. והכחוב לותן עתק וחכמה. בעבור שהחכמה הגדולה שבה נשתחו ישראל בלומרו כי היא חכמתם וגו' על תשבון ידיעת העתים נאמרה. וסדר נשים כנגדו סדר עהרות. לטהר טמאים המהטמאים בעטיו של נחש שהביאה הנומאה לעולם על יד האשה הראשונה. ואמר הרמב"ם בחיבורו בסוף הלכות מקראות שאל"פ שהנומאה והטהרה מכלל החוקים יש בהן רמז לטהרת נפש. מטומאת הגפשות. שכן מתחצות האון ודעות הרעות ע"כ. נראה נא כמה עדיק שם דעה לסדר עהרות. וכמו כן ידוע שגפשו של אדם מתחמה לעריות. הנה המתגבר על יצרו ויבטחו מן החמדה והתאוה. הוא יקרא גבור וחוסן כאלונים. וכן ידק שם חוסן לסדר נשים:

וגם בסדר המסכתות ראיעו כל מדפים צירר לו איש לפי מהללו לסדרן כאשר ראה ואולי כי תשב שזה שאמרו בפ' החולין אין סדר למשנה שר"ל למסכתות. ואיט שלא אמרו אלא צפור למוד רביעו הקדוש לתלמידיו אבל כשסדר המסכתות על הסדר סדרן כמו שהוכיחו התוספות צמח מסכת בצועות. ובעל קף נחת עשה להם סדר במטעמים אשר העשים במקלתן.

ראשון לציון

ד"ה תם בסדר המסכתות בו' והוא' כ"פ דחגיגה דף כ"ז הוכיחו בו' ז"ל דף ז'. ד"ה בית שמי' בו' ד"ה בסבת נראה בעיני בו'. מוכף הערוך כתב על מסכת שמועס מלאן הסבת ושמי ישראל בו' ד"ה תורה שבעל פה היו מקובלים משמועס אל שמועס וזה טעמן ברש כילד מעברין דף א'. דוד גלי מסכתא האלו לא גלי מסכתא פירוש אמר שמועס ומורה סודות עכ"ל:

ה' אמת דקו יחדו זה ס' מיקון שיש בו כל הדינין ע"כ. הרי שדוכיין הפסוקים כפי אשר יעלה צמח"ך. וכן י"ל נדרוש והיה אמונת עתק. אלא שגראה שאם קבלת כל ישראל לברדס בסדר זה והכיל קבנות יחיד שאינם נתלן בשום זמן אפי' שייכי שפיר כנגד מועד כדוע שמיחיד מביא קרבן בי"ל אלא כדכתיב קאמינא מסכת יינה א"ל ל' תורה למד. ול' חכמים למד. הכא שאני כיון דקרא דמסכת יינה בתורה שבע"פ משפטי ומתו למד לקרא קבוצ כל ענין בשם מסכתא. טפי עדיף לנתקף לבעל דקרא והשפח רוח עני מהיבן יאל לו זה השם. (צ"ד): ד"ה אבל כ"ה חסידים בו' לשון אריגה. וי"ל החיזון. כי אין מסכת ל' אריגה אלא השתי הנמתח וכדון על העץ. ומתן בנגעים בנסם המסכת. הוא סעבר הנכנס בתוך השתי. ואוכל לומר ל' דרש שהשפס הוא השתי והתלמוד הוא הכערי שהוא נש המסכת דלחן מורין כלכס עני משנה. (רמ"ז). וכן' ל'קט הקמה כתב דמסכת מ"ל מתך שלפי הסיח. שחורה שגפ"ס הוא הפתח ליכנס לתורה שכתב. ונע"ד נראה עוד שהוא מ"ל כיסוי כמו ויסק דלתים יס. ונע"ד שהתבטח היא נהרית שא"ל לבינה אלא מחוץ התלמוד. איך רמז לבינה בקדשה שיהא סוד המשנה כדוע ומקראת סוכה. ולכן קרא מסכת למד שורשא סת שלם עליש. (ש"ל): בא"ד דה"מ' גשי"ל. לא דק כי גם לדידיה סת"ס שפסח שג"י גם ענין מוניה יאמר מסכת כענין

פתיחה מבעל תוספות יום טוב

בהם על המזוהות ועל המזוהות. ואין לך מזוהה שאדם חייב בה ככל יום אלא ק"ש בלבד. ואין כסן לדבר בברכות ק"ש קודם שידבר על ק"ש עלמה. לפיכך הסחיל מאימתי קורין את שמע. וכל מה שנתחבר אליו ע"כ:

בברכות. שכל מי שאכל אין לו רשות לאכול עד שיברך. וראה לסדר בתחלת דבריו ברכות. כדי לתקן המזון שהיו לו ענין. אח"כ ראה לתקן דבריו שלא יהא חסר בענין מן הענינים ולפיכך דבר על כלל הברכות שאדם חייב

התוספות אבשי שם אריגה שרשם שום נכך. (רמ"ז): ר"ה ב' הרמז"ט ט' על המזוהות ועל המזוהות. א"ס. ואע"ג דלא תנא שאר ברכות המזוהות לנד מק"ש. א"ל דעממא כמ"ס הכפ"ז ברפ"ז בברכת היום דלא תנא לה מאוס דלית בה חדושה וסי' בברכת שאר המזוהות כולם:

פתיחה מבעל מלאכת שלמה

בביתו ובמסקין שאים רק ליינס פרטים. ר"ל צ"ה הוא דין פרטי ליו"ס ומסקין הוא דין פרטי למו"ק. ואע"כ אשכחן לנקראו ע"ש הפרט כדכתיבין. וקמח ומליעה ונתרא טלבו תלחא צבי נקראו ג"כ מ"ס נויקין ע"ש רוב הענין שבו מדברים אלא שחלקו לנהל"ה צבי. וכ"כ כלים היא תלחא צבי. וכי היכי למסכת עהרות נקראת מ"ס עהרות אע"כ שכל הסדר נקרא סדר עהרות שאינה תפיסה על המחבר אלא חכמי ההגיון לקרות המין הסרטי בשם המין הסולל אותו כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בהקדמתו למ"ס זרעים ס"ג תלחא צבי נקראו מסכת נויקין אף על פי שכל הסדר נקרא סדר נויקין. והוא סדר ישועות:

אין לך בכל המסכתות שש"ס מנהי שנקראת המ"ס ע"ש התיבה הראשונה או הסנייה או השלישית כדרך הפרשיות אלא כולם נקראים ע"ש רוב הענין שבו מדברים חוץ ממסכת יום טוב ומסכת מועד קטן שנקראו כ"ס צפי המפרשים והפוסקים ז"ל ליום טוב קראו מ"ס צ"ה. יש שכן מתחלת המ"ס צ"ה שטולדה צ"ס. ולמ"ס מו"ק קראו מ"ס משקין ישן שכן היא מתחלת משקין בית השלחין. ואע"ג דאשכחן מ"ס סוכה ומנהל ושזועות דמושמע שג"כ הם נקראו ע"ש המלה הראשונה והדין שהתחילו להתעסק בה בזהות מ"ס לא דמי דהתם כולו ה"י תלחא ע"ש רוב הענין שמדברת בו המ"ס נקראת אלא שגם קרה נוקרה לאיזה ענין שיהיה שגם מלה ראשונה התחילה כמה שרוב המ"ס מדברת. משא"כ

ברכות התורה

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה. והערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפנינו. ובפיפיות עמך בית ישראל. ונהיה אנחנו וצאצאינו. וצאצאי צאצאינו. וצאצאי עמך בית ישראל. כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה: ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל:
ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם. אשר בחר בנו מכל העמים. ונתן לנו את תורתו. ברוך אתה ה' נתן התורה. **הנני** רוצה ללמוד כדי שיביאני תלמוד זה לידי מעשה. ולידי מדות ישרות. ולידי ידיעת התורה. והריני עושה לשם ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה. בשם יהוה ובשם אדני מתיהדים **יאהדוניה'** על ידי הנעלם (ברחילו ורחימו):

מלאכי כבוד לומר קודם הלמוד כל ז' ויזכיר להגיל משכמה במזמרת ה"י:

יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שלא יארע דבר תקלה על נדי ולא אכשל בדבר הלכה ח"ו וישמחו בי חבירי. שלא אומר על שמא טהור ולא על טהור שמא. ולא על מותר אסור. ולא על אסור מותר. ולא ישלחו חבירי בדבר הלכה. ואשמח בהם:
יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתאיר עיני במאור תורתך ותצילני מכל מכשול ושעות הן בדיני איסור והיתר הן בדיני ממונות הן בהוראה או בלימוד. גל עיני ואבישה נפלאות מתורתך: ומה ששגיתו כבר העמידיני על האמת כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה:

יערף כמטר לקחי תול כמל אמרתי כשעירים עלי דשא וכרביבים עלי עשב צור תעודה חתום תורה בלמודי (כל ז' יאמר ג"ס ישר והסוד):
ברוך אתה ה' למדני חקך (ג"ס ישר והסוד): בחקתיך אשתעשע לא אשכח דברך (ג"ס ישר והסוד):

שיר המעלות הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות שאו ידיכם קודש וברכו את ה' יברכך ה' מציון עושה שמים וארץ:
לשם ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה ברחילו ורחימו ליהודי י"ה ברוך בשם כל ישראל הריני רוצה ללמוד כדי שיביאני תלמוד לידי מעשה ולידי מדות ישרות ולידי ידיעת התורה: (ואח"כ יאמר י"ס) זכר דבר לעברך על אשר יחלתני.

תפלה על הנפטר אחר הלמוד

אָנָּה יי מלא רחמים אשר ביקר נפש כל חי ורחם כל בשר איש יהיה נא לרצון לפניך תורתנו ותפלתנו בעבור נשמת (פלוני או פלוניה) וגמול נא עמה בחסדך הגדול לפתוח לה שערי רחמים וחסד ושערי גן עדן ותקבל אותה באהבה ובחבה ושלח לה מלאכיך הקדושים והטהורים להוליכה ולהושיבה פסח עץ החיים אצל נשמת הצדיקים ותצדקניות חסידים וחסידות לתנות מזון ושכינתך להשפיעה מטובה וצפון לצדיקים. ותגוף יונת בקרב במנוחה נכונה בחדרה ובשמחה ושלוש פדכתיב יבא שלום יגוהו על משפחותם הולך נכוח. ובתיב יעלו חסידים בקבור ירגנו על משפחותם. ובתיב אם תשפב לא תפחד ושכבת וערבה שנתה ותשמור אותו מחבוט הקבר ומרמה ותולעה ותסלח ותמחול לו על כל פשעיניו כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא וזכור לי וקיותי וצדקותי אשר עשה ותשפיע לו מנשמתו לדשן עצמותיו בקרב מרב טוב הצפון לצדיקים וכתוב מהרב טובה אשר צפנת לי ראיה וכתוב שמר כל עצמותי אחת מהנה לא ישפדה וישכון במח בדר וישאנן מפחד רעה ואל יראה פני יתקם ונשמתו תהא צרורה בצרור החיים ולהחיותו בתחתית המתים עם כל מתי עמך ישראל ברחמים אמן: